

LUSTGÅRDEN

2014

Lustgården

Årsskrift 2014

Årgång 94

FÖRENINGEN FÖR
DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

THE SWEDISH SOCIETY FOR DENDROLOGY AND PARK CULTURE

- Postadress: Knektuddsvägen 38, 184 95 Ljusterö tel: 08-765 20 81
PlusGiro: 1607-1, Bankgiro 5631-6110
- Hemsida: www.dendrologerna.se kontakt@dendrologerna.se
- Facebook: www.facebook.com/www.dendrologerna.se
- Ordförande: Sigrid de Geer, Sunnanå Säteri, 740 20 Vänge
tel: 018-39 70 39, mobil: 0706 39 70 29 sigrid@sunnana.se
- Vice ordförande: Daniel Daggfeldt, Drottningholmsvägen 70, 112 43 Stockholm
tel: 08 13 12 20, mobil: 0709 968 774 daniel@tradmastarna.se
- Sekreterare: Gunilla Berg, Knektuddsvägen 38, 184 95 Ljusterö
tel: 08-542 403 34, mobil: 070 284 22 24 gb.private@telia.com
- Skattmästare: Barbro Ridderlöf, Sibyllegatan 65, 114 43 Stockholm
tel: 08-667 05 08, mobil 0708 130 090 barbro.ridderlof@designcompagniet.se
- Redaktör: Katarina Curman, Sylta/Rytterne, 725 92 Västerås
tel: 0220-421 56, mobil: 0708 288 975 katarina.curman@delta.telenordia.se
- Övriga: Pia Barklund pia.barklund@telia.com
Börje Drakenberg drakenb@algonet.se
Eva Hernbäck evaintripoli@msn.com
Lars Erik Kers
Christian Laine christian.laine@telia.com
Stefan Mattson stefan.mattson@hof.st
Henrik Sjöman henrik.sjoman@ltj.slu.se
Klaus Stritzke klaus@svenhermelin.se
Christer Wagenius ch.wagenius@gmail.com

Redaktionskommitté/arbetsutskott:

Sigrid de Geer, Gunilla Berg, Katarina Curman och Barbro Ridderlöf.

Medlemssekreterare:

Gunilla Berg, tel: 08-765 20 81 kontakt@dendrologerna.se

Medlemsavgifter:	Ordinarie medlem	450 kr/år
	Familjemedlem	150 kr/år
	Studerande	150 kr/år
	Ständig medlem	6 000 kr
	Ständig familjemedlem	3 000 kr

Lustgården: De två senaste årgångarna säljs till priset av respektive års medlemsavgift + porto. Äldre årg. 100 kr + porto.
Manusstopp för nästa års Lustgården är 1 september 2015.

Grafisk produk

tion & redaktör: Katarina Curman Communication AB

Tryckeri: Elanders Sverige AB 2014. ISSN 0349-0033

Tryckt med bidrag från Kungliga Patriotiska Sällskapet.

Innehåll

Redaktörens rader	06	DENDROLOGIFÖRENINGEN	
Ordförande har ordet	07	LANDSKAPSRESAN 2014	
<i>Gösta Eriksson</i>		<i>Sten Ridderlöf</i>	
SLUs björkallé.	09	<i>Bland rhododendron, storkar och herrgårdsparkar i Estland</i>	87
<i>Lars E. Kers</i>			
Lignoserna på Rosendal i Stockholm	19	ÅRET SOM GÅTT 2014	95
<i>Roger Holt</i>		<i>2013 års Hermelinstipendiat</i>	
Uppsala har fått ett fjäll	47	<i>Tomas Zicha</i>	
<i>Lars Lagerstedt</i>		UTFLYKTER	
Märkesträd i Sverige - 10 Almar	53	<i>Ebba Bernadotte</i>	
<i>Eva Hernbäck</i>		<i>Markiehage och Högasten, populära utflyktsmål i Skåne</i>	96
Strömparken i Norrköping	79	<i>Sigrid de Geer</i>	
<i>Pia Barklund</i>		<i>Hörningsholms och Tullinge parker på försommaren</i>	97
Skadegörare på hästkastanj	83	BÖCKER ANMÄLNINGAR	
		STYRELSEBERÄTTELSE FÖR ÅR 2013	100

Redaktörens rader

Det är nu tid för eftertanke och reflektioner. Lustgården 2014 är klar att sändas till tryckeriet och höstens vånda är över. Höstens vånda när det gäller det skrivna ordet.

Våndan som omfattar det växande är dock inte över. Rosorna blommar fortfarande i mitten av november och pelargonerna trots naturen där de står på trappen. Hur ska det gå när kylan kommer, hinner allt vintra in eller kommer det att dö? Pelargonerna får väl som vanligt flytta in i garaget, men rosorna???

Den spanska skogssnigeln - mördarsnigeln gottar sig och ser fram emot en mild vinter och ännu en framgångsrik sommar. Trädgårdsmästaren våndas.

I övrigt har det väl i stort sett varit ett bra odlingsår, för det ätbara och för skönheten. Detta förutsatt att vatten kunnat spridas över trädgårdar och odlingslotter.

I denna årsbok skriver Pia Barklund om de hot våra kastanjer står inför: Nu angrips de av mal och svamp. Men även andra lövträd mår illa. Almen är på väg att försvinna, eken mår dåligt och asken tynar under askskottsjukan. Allvarligt!!!

Pia Barklund, som är en av våra specialister på dessa områden, gör dock vad hon kan för att ta reda på orsakerna till förödelsen.

Hon och hennes kolleger försöker även hitta botemedel mot alla eländen som drabbar träden i vår natur.

Men allt är inte katastrof och dysterhet. Inte på många år har hösten varit så vacker och ljum som i år. Att gå i skogen och leta efter mening med livet har varit extra fint i höst då guldets legat i tjocka lager på marken. De gula löven har frasat vänskapligt mot fötterna och stämt den promenerande till lugn och eftertanke.

Nu ser vi fram emot nya utmaningar. Plantskolornas växter och fröpåsar väntar på att planteras och sås. Vintern är ju tiden då planerna smids inför nästa säsong. Lycka till med odlingsmödorna i trädgårdar, parker och på fönsterbrädor.

Katarina Curman

Ordföranden har ordet

Hur minns vi växtsäsongen som gått? Ur odlarens perspektiv blev det blandat, beroende på om man fick regn, torka, kyla eller värmerekord. Vi hade en mild vinter från februari, med värmerekord i mitten av månaden och mars bjöd på rekordsoligt väder men kallt och torrt. I april var det först kallt och sedan fick södra Sverige rekordvarmt och soligt med mycket varierande regnmängder. Värmen kom i mitten på maj men i andra halvan av juni blev det både ostadigt och mycket kyligt. Juli bjöd på en sommar som både var varmare än normalt och torrare med inslag av lokala skyfall och åska. Badväder i augusti men med många lokala skyfall och åska mest varje dag, dock torrare i slutet av månaden. September bjöd på allt från lokala översvämningar till torrt väder. Lokalt varierade det naturligtvis mer än min sammanfattande beskrivning.

För odlaren har vädret stor betydelse, både i det kortare och det längre perspektivet, detta för att kunna planera vilka växter (lignoser) som ska pryda och försköna. Klimatforskningen som ska ge oss kunskap om framtida klimat är viktig, liksom kunskapen om lignosernas krav på klimat och miljö när vi planerar. På våra resor och excursioner kan man få kännedom om vilka växter som är odlingsvärda och som inspi-

rerar till utformning av anläggningar, men det bör också ske tillsammans med de nya kunskaper och erfarenheter vi får om klimat, ståndorts krav och sjukdomar. Många medlemmar kan bidra med specifika kunskaper i dessa ämnen och vi tar gärna emot dessa och sprider till övriga medlemmar, både genom Lustgården och genom sammankomster av olika slag.

Årets tema handlar om ett kulturarv i förvandling genom att kyrkan skildes från staten och att våra kyrkogårdar därigenom hamnade under Svenska Kyrkans ansvarsområde. Hur kan de utvecklas i framtiden och vilka riktlinjer kommer att gälla? Hur skall det kulturarvet förvaltas på bästa sätt? Vilka ekonomiska förutsättningar gäller och hur ser man på den speciella natur som finns inom en kyrkogård eller kanske en minneslund? Kommer nya kyrkogårdar att gestaltas annorlunda? Det här är några av de frågor som kommer att behandlas på årets temadag i februari 2015. Besök gärna både facebook och hemsidan för att se mer om aktuella frågor, resor, bilder m.m. och berätta hur ni vill föra föreningens ädla syften in i framtiden eller vilka önskemål ni har.

Sigrid de Geer

Abisko

Luleå

Bispsfors

Åre

Uppsala

Luleå

Foto 1. Ett foto taget under invintringen av de ursprungliga björkarna som planterades under 1930-talets senare del av Göte Turesson. Foto: Gösta Eriksson.

SLUs björkallé

En unik demonstration av arvets betydelse för björkens klimatanpassning

Gösta Eriksson

I Genetiska Trädgården vid SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna) finns två björkalléer, den ena anlades under 1930-talet och den andra under 1980-talet. Båda innehåller glasbjörkar från hela landet. I den senare har tillväxten samt ett antal observationer av lövsprickning, höstfärgning och lövfällning gjorts. I den nya allén är det små skillnader i lövsprickning mellan björkarna, däremot är det stora skillnader i tidpunkter för höstfärgning och lövfällning. Likaså är det stora skillnader i tillväxt. Sydliga björkar har en bättre tillväxt samt en senare höstfärgning och lövfällning. Björkar från lägre höjd har även de en senare höstfärgning. De har också en bättre tillväxt än björkar från högre höjd över havet.

I Genetiska Trädgården anlades en björkplantering under sent 1930-tal längs trädgårdens norra gräns. Planteringen består av ett varierande antal björkar från olika populationer i Sverige. Även en svensk fjällbjörkspopulation finns där. Populationerna var inte ordnade på något systematiskt vis utan populationer från vitt skilda breddgrader växer intill varandra. Detta leder till att det blir stora skillnader mellan träden i fråga om tillväxt, höstfärgning, och avlövnings (Foto 1). Planteringen anlades av Göte Turesson som troligen är den svenske genetiker som nått störst internationell ryktbarhet genom sin lansering av ekotypbegreppet i början på 1920-talet.

Ekotyp innebär genetisk anpassning till miljöförhållandena på en viss växtplats. Göte Turesson hade övertygande visat att

det var klara skillnader mellan populationer som härstammade från olika miljöförhållanden. Populationer från strandängar hade ett visst växtsätt som behölls när avkommorna planterades under andra förhållanden. Likaså behöll avkomor från torra backar sitt karaktäristiska växtsätt när de planterades på andra lokaler. Möjligen utformade Turesson björkplanteringen på så sätt att den skulle tydliggöra ekotypbegreppet.

Gunnar Ekman, som var ansvarig för den Genetiska Trädgården, kontaktade oss skogsgenetiker runt 1980 för att finna en lämplig ersättning för den poppelplantering som då fanns längs Dag Hammar-skjöld's väg. Det var stor risk att popplarna på grund av sin ålder skulle kunna förorsaka skador vid eventuella stormar. Vi

Foto 2. Den aktuella björkallén från tidigt 1980-tal. Foto: Hartmut Weichelt

kom överens om att en björkplantering skulle vara ett bra alternativ till de åldrade popplarna. De skulle utgöra ett komplement (Foto 2) till befintlig björkplantering. Gunnar Ekman samlade därför material från varje breddgrad i landet längs en östlig och en västlig linje genom Sverige. Materialet planterades så att den sydligaste populationen finns i sydöstra hörnet av trädgården. Därefter planterades materialet längs Dag Hammarskjölds väg, breddgrad för breddgrad, fram till det nordöstra hörnet av trädgården där den nordligaste populationen återfinns. Från varje breddgrad ingår 16 björkar i denna plantering. Eftersom det inte är fråga om ett regelrätt försök kan man inte uttala sig på ett vetenskapligt säkert sätt om de resultat som man får fram genom inventeringar av träden. Om resultaten stämmer med de hypoteser som vi har om tillväxtrytmen är de ändå värda att presentera. Med tillväxtrytm avser jag tidpunkt för knoppsprickning, höstfärgning av löven och lövfällning. Sådana egenskaper betecknas som fenologiska.

Innan jag går in på hur Genetiska Trädgårdens björkar har reagerat ska jag diskutera förhållanden som är viktiga för att ett träd skall växa och frodas.

Vad är viktigt för trädets anpassning?

När det gäller anpassningen till klimatet av de träd som växer i norra Europa är det i huvudsak under två perioder som träden är känsliga för frost:

- * på våren efter knoppsprickningen
- * på hösten innan full uppbyggnad av frostresistens (= invintring) ägt rum.

Under själva vintern kan våra trädarter oftast klara frost ned till -40°C . Därför är det egentligen inte fråga om frosttolerans utan snarare en fråga om att undvika frostexponering. Gran är ett exempel

på en art som kan skadas både av sena vårfroster och tidiga höstfroster medan tall i huvudsak kan skadas av tidiga höstfroster. Tall tycks inte skadas under våren medan uppbyggnaden av frosttoleransen på hösten är mycket viktig. Björk intar en mellanställning med huvudsaklig risk för frostsador under hösten.

Generellt gäller att ett träd ska ha ett sådant tillväxtmönster att det nått och jämt undviker skador av sena vårfroster och tidiga höstfroster. Om tillväxten hos ett träd startar mycket sent och avslutas mycket tidigt blir tillväxtperioden kort och trädet kommer då att konkurreras ut av andra med en längre tillväxtperiod och därmed större tillväxt. I naturen gäller det att balansera risken för frostsador mot tillväxt. Det naturliga urvalet har därför premierat träd med den bästa balansen.

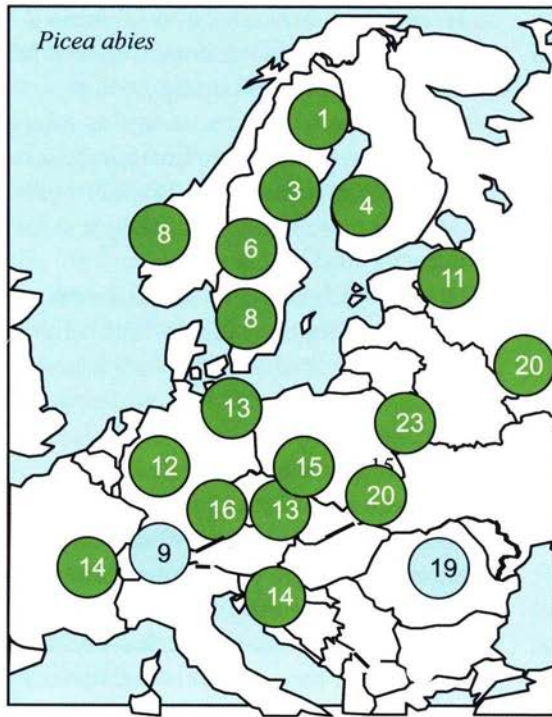
Vilka yttre faktorer styr tillväxtrytmen?

Anpassning på våren

Granar som förflyttats från nordligaste Norrland till Mellansverige har en tidigare knoppsprickning än de lokala granarna.

Ju nordligare ursprung desto mindre är värmebehovet för att sätta igång knoppsprickning. Detta innebär att man inte skall flytta gran från norr mot söder för att undvika vårfrostsador. Om skogsägaren vill försäkra sig mot skador på grund av sena vårfroster skall plantorna hämtas söderifrån eftersom sydliga granar har ett större värmebehov för att starta sin utveckling på våren. Sannolikheten för frost avtar som bekant med tiden under våren. I **Figur 1** har jag gjort en sammanställning av resultat från en plantskola i Mälardalen, där tidpunkten för knoppsprickning studerades. Figuren visar att den vitryska granpopulationen som har störst värmebehov för knoppsprickning är

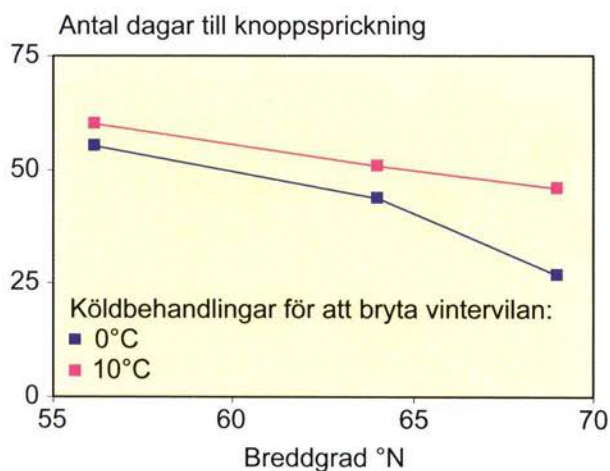
Figur 1.

Antal dagar till knoppsprickning hos gran från olika delar av Europa efter det att den tidigaste populationen från Norrbotten har startat sin knoppsprickning. De träd som växer på hög höjd över havet har markerats med ljusblå cirklar.

mer än tre veckor senare än den tidigaste från Norrbotten. I huvudsak är det en gradvis ökning av antalet dagar ju längre mot söder man kommer. Värt att notera är att populationen från Alporna avviker från de geografiskt närbelägna populationerna från lägre höjd över havet. Detta beror på att populationer på hög höjd över havet behöver starta sin utveckling tidigt för att utnyttja den korta sommaren på bästa möjliga sätt. Att det är värmemängden och inte dag- eller nattlängden (=fotoperioden) som initierar utvecklingen på våren kan man lätt förvissa sig om genom att jämföra starten av utvecklingen på våren mellan olika år, t ex när vårblommorna står i sitt flor eller när björkarna slår ut. Man finner då stora variationer mellan år beroende på de skiftande väderbetingelserna. År 2014 är ett gott exempel på ett år med extremt tidig utveckling i naturen. Troligen är det

så att värmemängden är den yttre faktor som har störst betydelse för initieringen av utvecklingen på våren hos träd och buskar från våra breddgrader. När det gäller förståelsen av vilka yttre faktorer som påverkar tillväxtrytmen hos gran och tall har hedersledamoten i Föreningen för Dendrologi och Parkvård, Ingegerd Dormling, gjort en pionjärinsats.

Trots att björkarna i Genetiska Trädgården kommer från ett stort breddgradsintervall är det minimala skillnader mellan de olika björkpopulationernas tillväxtstart på våren. Därför förefaller det som om denna tidpunkt är av ringa betydelse för björkarnas anpassning. Emellertid har norska försök i klimatkammare visat att det är skillnader mellan populationer i fråga om värmebehov för knoppsprickning. De norska försöken var komplexa med många behandlingar som skulle föra

Figur 2. Antal dagar till knoppsprickning efter två behandlingar för att bryta vintervilan, + 0° och +10°C, hos tre norska populationer av glasbjörk. Efter köldbekämpningen placerades plantorna under samma temperaturförhållande, +15°C.

för långt att redovisa i detta sammanhang. Men ett par resultat redovisar jag i **Figur 2**. Efter en behandling med noll grader för att bryta vintervilan är det skillnader mellan de tre populationerna medan den andra behandlingen med +10°C inte resulterade i några påtagliga skillnader mel-

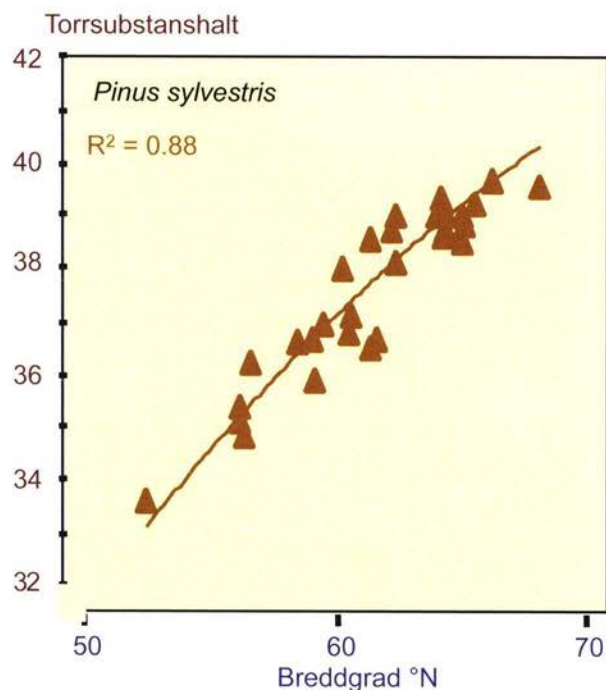
lan populationerna. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att då skillnader mellan björkpopulationer har kunnat påvisas är skillnaderna avsevärt mindre än hos gran.

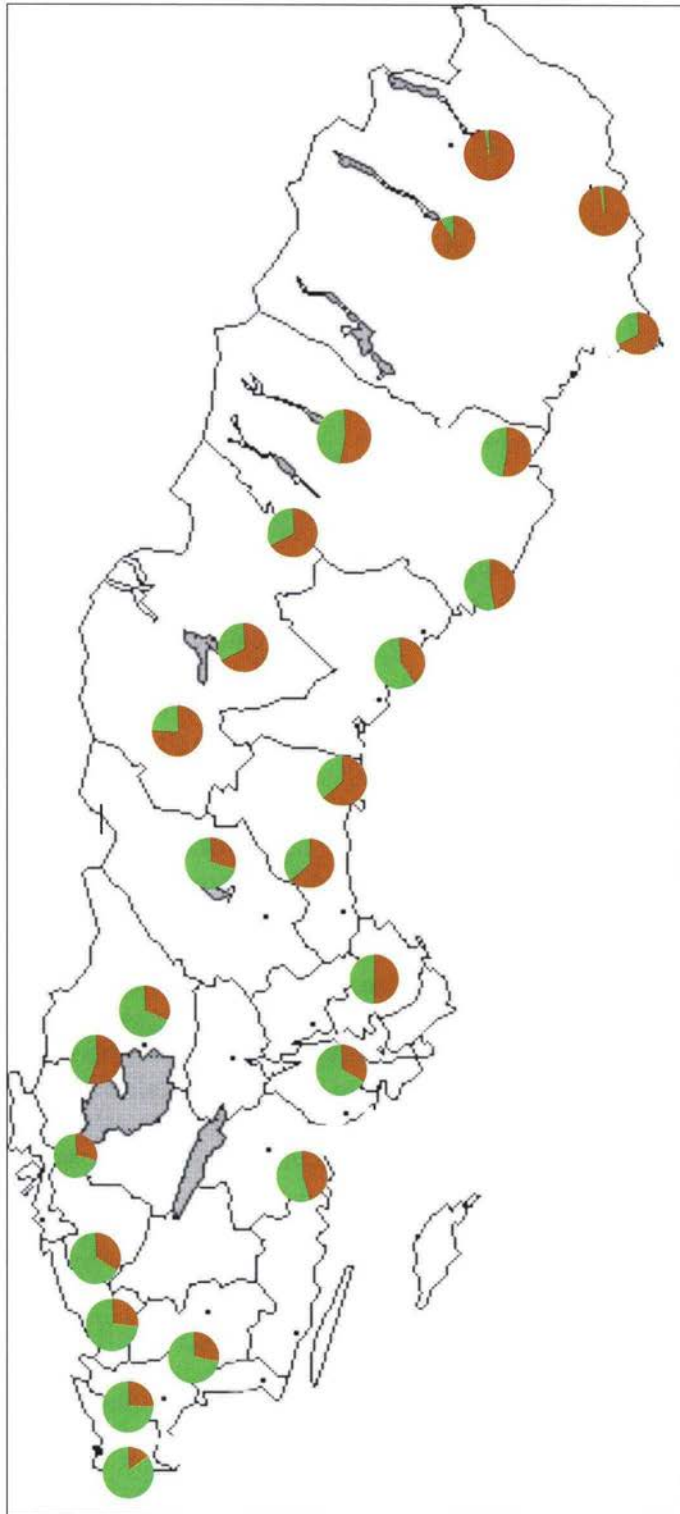
Anpassning på hösten

Jag börjar med att redovisa ett resultat från den klassiska doktorsavhandlingen av Olof Langlet som han försvarade 1936. Han studerade uppbyggnaden av torrsubstanshalten under hösten hos tallpopulationer från hela landet. Denna egenskap är starkt korrelerad med frosttoleransen. Ju högre torrsubstanshalten är desto bättre är frosttoleransen. **Figur 3** visar att det är ett starkt samband mellan populationer-

Figur 3

Figuren visar sambandet mellan torrsubstanshalt och tallpopulationernas olika ursprung vid ett visst tillfälle under hösten. Torrsubstanshalten är starkt korrelerad med frosttåligheten. Resultaten är hämtade från professor Olof Langlets doktorsavhandling från år 1936.

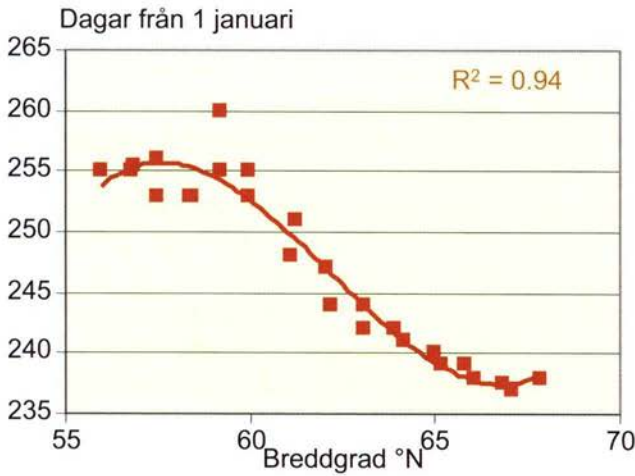

nas breddgrad och torrsubstansen. R^2 -värdet anger att 88% av den variation som Langlet iakttog i detta försök kan hänföras till sambandet mellan populationernas breddgrad och torrsubstanshalten. Dessa resultat visar klart att det är fotoperioden som sätter igång invintringen. Frågan är då om det är dagslängden eller nattlängden som är ansvarig för igångsättningen? Under kontrollerade förhållanden i klimatkammare har man kunnat visa att det är nattlängden som är styrande eftersom avbrott under natten med en kortare ljusperiod har inneburit att starten av invintringen uteblivit. Ju nordligare ursprunget är desto kortare nattlängd krävs för att sätta igång invintringen. Det kan ju förefalla logiskt att nordliga populationer skall reagera på kortare nattlängder än sydliga populationer eftersom vintern kommer mycket tidigare i norr än i söder.

Figur 4.

Den bruna cirkelsektorn anger procent lövfällning i olika populationer från breddgradsintervallet 55,4 - 67,9°N vid en inventering den 23 september 2002. Inventeringen utfördes av Hartmut Weichelt vid Institutionen för växtbiologi och skogsgenetik, SLU.

Figur 5.
Sambandet mellan populationernas invintring år 2005 och ursprungsbreddgrad. Originaldata från meteorolog Björn Holmgren. Dag 250 är 7 september.

När det gäller invintringen är det stora skillnader mellan populationerna i Genetiska Trädgården som framgår av **Figur 4**. De nordligaste populationerna hade en mycket liten andel löv kvar på träden den 23 september år 2002 medan ystadpopulationen hade mer än 80% av sina löv kvar.

Mellan dessa extremer är det i huvudsak en kontinuerlig variation från norr mot söder. Även en annan inventering av invintringen som gjordes av meteorolog Björn Holmgren hösten 2005 visar samma mönster **Figur 5**. R^2 -värdet som visas i figuren anger att sambandet är mycket

Foto 3. De nordligaste populationerna i den aktuella björkallén fotograferad den 23 sept. 2009. Foto: Sten Ridderlöf.

starkt och speciellt starkt blir det om värdet för ystadspopulationen inte ingår i sambandet. Det kan vara motiverat att inte ta med den populationen eftersom allt tyder på att den har sitt ursprung söder om Östersjön i Tyskland eller Polen. Ända in i november finner vi fortfarande många gröna löv hos ystadsbjörkarna.

Parentetiskt kan nämnas att olika trädslag är olika ljuskänsliga. Popplar och pilar torde vara bland de mest känsliga. Om de växer under eller nära lyktstolpar får de tillräckligt mycket ljus så att invintringen förskjuts till ett senare tillfälle.

Eftersom högt liggande områden har ett kärvare klimat än lågt liggande förväntar vi oss en tidigare invintring i populationer från högre höjd över havet än från lägre liggande. Vi har få möjligheter att testa detta eftersom Sverige inte är något

bergigt land. I Genetiska Trädgården har vi dock tre populationer från en sluttning på Sånfjället. Populationerna kommer från 600, 700, och 900 m.ö.h. Dessa populationer visar det förväntade mönstret med tidigast invintring hos 900-meterspopulationen och senast hos 600-meterspopulationen.

Tillväxt

Eftersom lövsprickningen är nära nog samtidig hos björkarna i Genetiska Trädgården innebär skillnader i invintringstidpunkt att de nordliga populationerna får en mycket kortare vegetationsperiod än de sydliga. Det innebär att de växer under kortare period och blir avsevärt mycket mindre än de sydliga, vilket tydligt framgår av Foto 3. År 1997 gjorde docent Björn Hannrup en höjdmätning av träden

Foto 4. Tre populationer från olika höjdlägen på en av Sånfjällets sluttningar; 600, 700, respektive 900 m.ö.h. Foto: Gösta Eriksson.

900

700

600

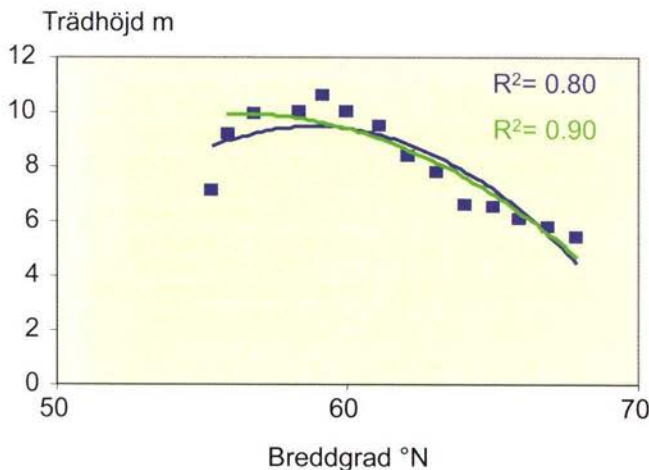
i allén. Även för trädens höjd är det ett starkt samband mellan populationernas ursprung och invintring. **Figur 6.** Åter avviker björkarna i Ystad från det generella mönstret. Foto 3 antyder att det är en linjär minskning av trädhöjden från söder mot norr. Om vi bara studerar sambandet för björkarna från breddgradsintervallet 59-68°N är det extremt god överensstämmelse med ett linjärt samband; hela 96% av variationen förklarades av detta samband. De nordligaste populationerna som återfinns till vänster i fotografiet har den tidigaste lövfällningen. Fotot visar även att det är en gradvis övergång mellan de olika populationerna. Till skillnad från Göte Turessons ekotyper kan vi inte urskilja distinkta typer beroende på ursprung. När vi observerar en sådan typ av variation betecknar vi den som ekoklinal. Hos arter med en vid och sammanhängande utbredning som dessutom är vindpollinerare har vi de idealiska förutsättningarna för uppkomst av ekokliner. En annan förutsättning är att egenskaperna är polygent nedärvda. Detta innebär att det är många gener som var och en har en liten på-

verkan. Det skulle föra för långt i detta sammanhang att utreda den evolutionära fördelen med polygen nedärvning av viktiga egenskaper hos långlivade träd. Jag vill bara konstatera att den polygena nedärvningen förhindrar språngvisa förändringar av populationens egenskaper. Populationerna blir litet av supertankers som girar långsamt.

Även populationerna från olika höjdlägen på en av Sånfjällets sluttningar visar att tidpunkten för invintring har påverkat tillväxten. Sålunda har populationen från 900 meter över havet lägst tillväxt medan 600-meterspopulationen har de högsta träden (Foto 4).

Vad händer med avkommorna från björkallén?

Detta är en fråga som jag fått av många besökare. Det mest sannolika är att pollineringen kommer att ske med pollen från björkar i närheten eftersom pollenproduktionen i vår björkallé torde vara mycket begränsad i förhållande till allt pollen som produceras av björkar i uppsalatrakten. Om så är fallet kommer invintringen hos

Figur 6
Sambanden mellan insamlingsortens breddgrad och trädhöjden 16 år efter planteringen i allén i Genetiska Trädgården. Den blå kurvan är baserad på samtliga populationer medan den gröna kurvan har erhållits efter att den sydligaste populationer uteslutits då den troligen har sitt ursprung i Tyskland eller Polen.

avkomman från kirunabjörkarna att vara densamma som hos björkarna från 64:e breddgraden, dvs mitt emellan Uppsala (ca 60°N) och Kiruna (ca 68°N). Detta gäller under förutsättning att tidpunkten för blomningen inte varierar mellan populationerna. Eftersom knoppsprickningen inte skiljer sig mycket mellan populationerna i allén kan det vara rimligt att anta att blomningen inte heller skiljer sig

nämnavrt. Om detta antagande är totalt fel blir det svårt att förutsäga hur avkomman kommer att reagera.

—
Besök gärna den Genetiska Trädgården som är ett levande exempel på genetisk anpassning hos ett trädslag i naturen. Bästa tiden för att se skillnader i lövfärgning och lövfällning är andra halvan av september.

Litteraturhänvisning

- Dormling, I. Gustafsson, Å. and von Wettstein, D.** 1968. *The experimental control of the life cycle in Picea abies (L.) Karst. I. Some basic experiments on the vegetative cycle.* Silvae Genet. 17: 41–64.
- Eriksson, G.** 2011. *Betula pendula and Betula pubescens, Recent Genetic Research.* 119 sidor. ISBN 978-91-576-9062-3.
- Eriksson, G. Ekberg, I., and Clapham, D.** 2014. *Genetics Applied to Forestry, An Introduction.* 206 sidor. ISBN 978-91-576-9187-3.
- Langlet, O.** 1936. *Studier över tallens fysiologiska variabilitet och dess samband med klimatet.* Doktorsavhandling. Medd. Statens Skogsförsöksanstalt 29. 188 sidor.
- Myking, T. and Heide, O.** 1995. *Dormancy release and chilling requirement of buds of latitudinal ecotypes of Betula pendula and B. pubescens.* Tree Physiology 15:697-704.

Om författaren

Gösta Eriksson är Fil. Dr och professor i skogsgenetik (1971-2000), emeritus fr.o.m. 2001. Han är ledamot av Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) sedan 1981. Reduktionsdelningens cytologi, genekologi och skogligt genbevarande är de tre huvudsakliga forskningsområden han verkat inom. Inom cytologin klarades den unika reduktionsdelningen av pollenmoderceller hos lärk. Inom genekologin har samspelen mellan sorter å ena sidan och näringstillgång, torktolerans samt temperaturförhållanden å den andra sidan studerats. Inom skogligt genbevarande har författaren haft flera viktiga internationella uppdrag för utveckling av skogligt genbevarande.

Abstract

In the so called Genetic Garden at Ultuna, Uppsala, there are two rows of downy birch. The oldest row was planted during the late Thirties while the other was planted in the early Eighties. The more recently planted row comprises 16 trees per latitude. There are minor differences in flushing during spring. Conversely, there are significant differences in colouring and defoliation during autumn. Leaf colouring and defoliation are regulated by the length of nights. The northern populations have the earliest leaf colouring and defoliation, with a gradual variation from north to south. This results in a progressively shorter growth period as one moves north. This is mirrored by a continuous decline in growth, when moving from southern to northern populations. This north/south change is known as ecocline variation.

Lignoserna på Rosendal i Stockholm

Lars E Kers

Rabatten runt porfyrrunan i parken på Rosendals slott i Stockholm putsas inför vintern.

Det finns mycket skrivet om parken och slottet på Rosendal men sparsamt med uppgifter om lignoserna i parkområdet. Några av dessa uppgifter visar att träden haft namnetiketter. Sådana brukar ha en begränsad livslängd och bör efterhand ersättas. De sista resterna av ett par noterades 1969 av M. Ryberg då han gjorde en inventering. Under ett av våra föreningsmöten framhöll dr. Nils-Erik Landell att det vore av stort intresse om lignoserna på Rosendal åter kunde förses med namnskyltar. Han föreslog även att detta vore en uppgift för föreningen. Efter sonderingar förklarade sig föreningen villig att försöka göra detta och då i samarbete med Kgl. Djurgårdsförvaltningen. Kontaktman på förvaltningen var naturvårdsintendent Henrik Nicklasson. Uppgiften fördelades på landskapsarkitekten Klaus Stritzke och på mig, Lars Erik Kers. Under arbetets gång har många ändringar och kompletteringar av förslagen gjorts. Skyltarna, 54 st, levererades hösten 2012 då de spikades upp.

Rosendalsområdets historik

Rosendal omfattar ett betydande markområde i Stockholm på Södra Djurgården öster om Skansen. Många förknippar begreppet Rosendal enbart med slottet, men i anslutning till byggnaderna finns ett intressant parkområde, den populära trädgården liksom sommarrestaurangen Rosendals Wärdshus. Under sekler har rosendalsområdet, precis som hela Södra Djurgården, varit ett omtyckt utflyktsmål för stockholmarna. Något som bidragit till attraktionen har säkert varit alla krogar och värdshus som alltid funnits där.

Rosendal blev privatägt då Gustaf III år 1791 överlät besittningsrätten till en av sina gunstlingar, hovmannen Georg Johan de Besche. Rosendal betecknades då

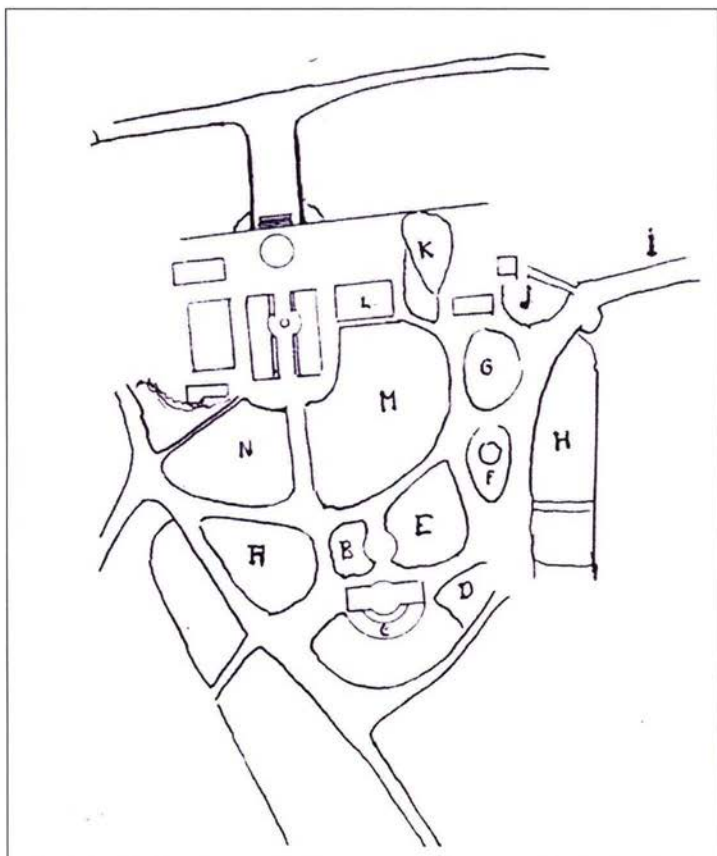
som ett jägarboställe, men den nye ägaren omvandlade det till en ståndsmissig lantgård.

År 1817 köpte den nyvalde kronprinsen Karl Johan egendomen. Det gamla 1700-talshuset brann ner 1819 och Karl Johan lät uppföra den byggnad som vi kallar Drottningens paviljong. På höjden strax ovanför paviljongen byggdes därefter, under åren 1823-1827, Karl Johans sommarresidens, Rosendals slott. Numera fungerar byggnaden som ett museum över Karl Johan och hans tid.

En attraktion vid slottet är den magnifika porfyrvasen som fraktades hit från porfyrverket i Älvdalen i övre Dalarna. En beundransvärd prestation, både när det gäller tillverkning och transport.

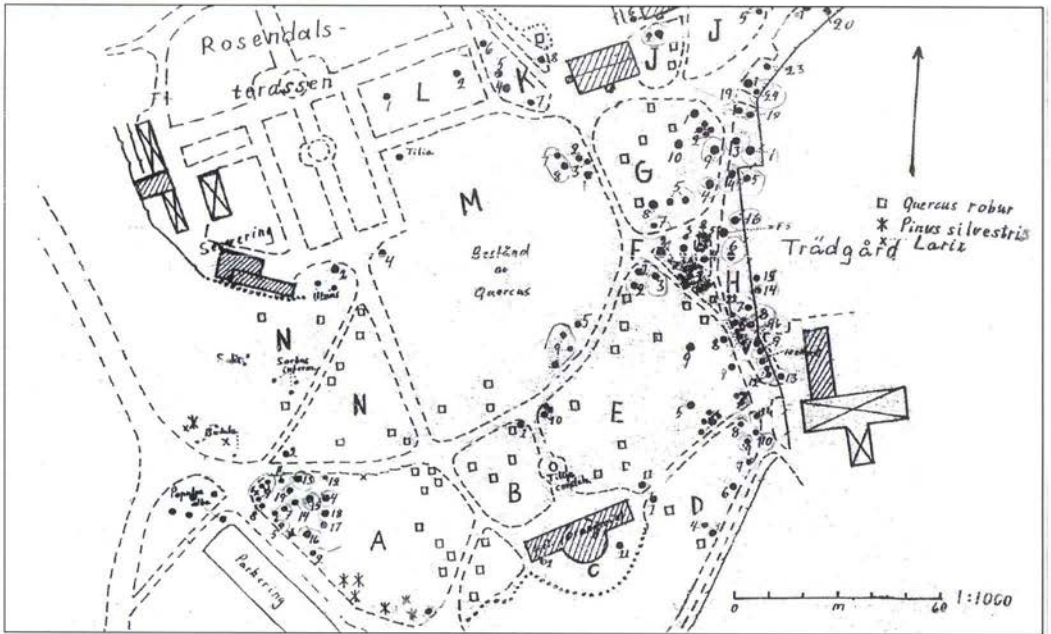
Under Karl Johans tid skedde omfattande förändringar av områdets mark och natur vilket krävde en stor arbetsstyrka. Närmast slottet och paviljongen skapades en kunglig lustpark som kom att omges av ett landskap med öppna ängsytor och skogbevuxna höjdparter.

Karl Johan avled år 1844 och det kungaparet Oscar I och Josefina, övertog Rosendal. Båda visade ett stort hortikulturellt intresse. Deras

Parken vid Rosendal.
Området inventerat av
J.A. Thulin 1954.

*The park at Rosendal,
Stockholm. Inventory made by
J.A. Thulin in 1954.*

Parken vid Rosendal. Området inventerat av M. Ryberg 1969. Omfattningen och uppdelning i sektioner (A-N) samma som hos Thulin 1954.

The park at Rosendal, Stockholm. Inventory made by M. Ryberg. Area and subdivision into sections (A-N) same as in Thulin 1954.

insatser och inflytande var av betydelse när det gällde att ge exempel på och att introducera dåtidens, på kontinenten tillämpade, trädgårdsstil i landet. Närmast slottet fanns då ett stort antal rabatter fyllda av prydnadsväxter av vilka en del var nyheter för parken. Strax väster om slottsområdet fanns även en avskild del avsedd för odling av blommor, frukt och grönsaker, i huvudsak för slottets behov.

Som en följd av kungaparets ambitioner uppstod ett stort behov av växthus anpassade för särskilda odlingar, t.ex. uppdragnings- och övervintringshus, klimatanpassade odlingshus m.m. Sådana byggdes på nuvarande Rosendalsterrassens mark och på angränsande områden. Här uppfördes även ett specialväxthus för, i första hand, jättenäckrosen *Victoria regia* vars blad kan bli två meter breda. Denna näckros finns i Bergianska trädgårdens trädgårdsher-

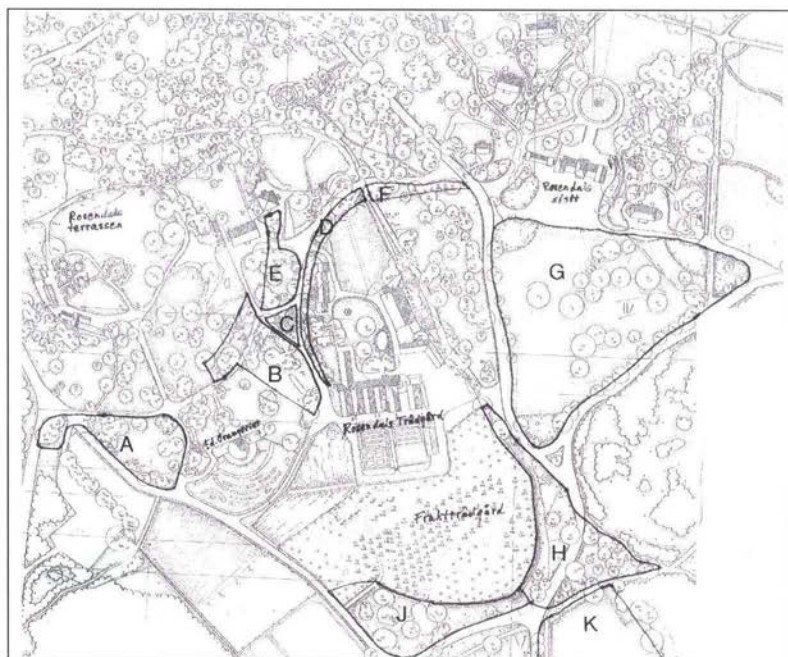
barium. Det var prof. J.E. Wikström som samlade in den på Rosendal i oktober år 1853. Detta växthus, liksom flera av de andra, var öppna för allmänheten och väckte stor uppmärksamhet.

Oscar I avled år 1859 och änkedrottningen övertog ansvaret för parken och trädgården. Redan år 1861 arrenderade hon ut trädgårdsdelen med byggnader till Svenska Trädgårdsföreningen. Därmed inleddes en viktig epok i områdets historia.

Svenska Trädgårdsföreningen

Denna förening bildades i Stockholm år 1832. Bland dess stiftare fanns Magnus af Pontin, trädgårdskunnig och berest livmedikus, kemisten J.J. Berzelius samt professorerna Anders Retzius, J.E. Wikström och P.F. Wahlberg. Namnen säger något om den stora vikt man då lade på hortikulturens befrämjande. Det gällde inte bara

Parken vid Rosendal. Området inventerat 2013. Nu utvidgat till att omfatta delar av parken nära Rosendals slott. Omfattningen av tidigare sektioner är reviderade.

The park at Rosendal, Stockholm. Inventory made 2013. The area now including also portions of the park near Rosendal Castle.

de estetiska utan, i hög grad, även dess ekonomiska värden, så väl för de enskilda hushållen som för hela landet. Dåtidens traditionsbundna och påvra förhållanden på landsbygden belyses vältagligt i af Pontins tal vid föreningens stiftande⁴⁰. Föreningens syfte var att sprida intresse och kunskaper till vidare kretsar i riket. Vi får komma ihåg att detta skedde innan det startats företag i Sverige som bedrev fröhandel och sålde plantskolealster. Föreningens syfte var detsamma som redan P.J. Bergius föreskrivit i sitt testamente år 1784 angående sin donation av egendomen Bergielund som låg i Stockholm där Vasaparken och Vasa Real nu ligger. Där fanns alltså ursprunget till den nuvarande Bergianska trädgården. De första åren bedrev Svenska Trädgårdsföreningen sin verksamhet från en trädgård inne i staden, längs Norrtullsgatan. Redan år 1838 flyttade man därifrån till ett större område på Drottninggatan. På dess övre del finner vi idag f.d. Norra Latinläroverkets byggnad.

Flyttningen till Rosendal år 1861 betydde att föreningen fick disponera ett mycket större markområde och kunde fortsätta och även förstärka utbildningen i elevskolan. Dessutom fanns det plats för att anlägga försöksodlingar av pedagogiska natur. Från odlingarna sände man ut stora mängder frön, plantor och fruktträds-skott. Distributionen sträckte sig så gott som över hela landet. På många platser var dessa fruktträds sorter en exklusiv nyhet för bygden. Elevskolan, med sin utbildning av trädgårdsmästare, var den tidens möjlighet att sprida kunskaper över landet. En lösning som redan Bergius föreslagit i sitt testamente vid donationen av Bergielund. Värdefulla erfarenheter inom hortikulturen förmedlades även genom de publikationer som Svenska Trädgårdsföreningen och dess föreståndare gav ut, bl.a. föreningens årsskrift. De är numera viktiga källor för svensk trädgårdshistorisk forskning.

Även efter utarrenderingen visade änke-

drottningen ett stort intresse för Rosendal och föreningen. Som exempel på detta kan nämnas att hon bekostade planteringen av tvåusen (!) prydnadsbuskar och träd söder om slottet. Detta skedde säkerligen med hjälp av Svenska Trädgårdsföreningen. Materialet kunde ses som ett arboretum och exemplaren var försedda med namnetiketter. Det är idag ovisst om något av detta material återstår.

Med tiden blev det svårt för föreningen att hålla byggnader och odlingsmark i gott skick. En del hus revs eller i vissa fall ersattes med nya. Av ekonomiska skäl tvomgades man göra förenklingar och omläggningar inom området.

Karl XV (död 1872) engagerade sig mer för Ulriksdal än för Rosendal medan nästa kungapar Oscar II och Sophia ofta vistades på Rosendal. Området hölls i gott skick och där fanns många prydnadsrabatter. En del lignoser bör ha tillkommit under deras tid. Det finns ett antal fotografier som dokumenterar hur det då såg ut närmast slottet. Vid arvsskiftet efter Oscar II år 1907 kom parkdelen att förvaltas av Kgl. Djurgårdsförvaltningen.

Svenska Trädgårdsföreningens arrendetid löpte ut 1911. Föreningen var beredd att förlänga sitt åtagande. Detta kom dock inte att ske. Istället valde förvaltningen att arrendera ut trädgårdsdelen till privatpersoner som här skulle bedriva handelsverksamhet. Detta beslut blev en av orsakerna till att den anrika Svenska Trädgårdsföreningen avvecklades år 1911. En bidragande orsak var även ett vikande medlemsantal då nya trädgårdsföreningar hade bildats i flera landsortsstäder.

Den siste föreståndaren under Trädgårdsföreningens tid var den framstående trädgårdsmannen Axel Pihl (1838-1927). Han avled på Rosendal efter en 48-årig tjänstgöring där.

Trädgården har sedan dess haft flera arrendatorer eller under perioder skötts av förvaltningen fram till 1984. Verksamheten övertogs då av Rudolf Steiner Seminariet i Järna och dess nybildade stiftelse Rosendals Trädgård. Stiftelsens syfte är att bedriva biodynamisk odling samt att sprida kunskap och intresse för denna odlingsmetod. Verksamheten startades av den idérike eldsjelen, trädgårdsmästare Lars Krantz och anläggningen har blivit mycket publikdragande och uppskattad.

Under 1900-talet kom skötseln av parkområdet på Rosendal att innebära stora förenklingar. Många grusgångar och rabatter lades igen för att skapa större öppna gräsytor. Utplanteringen av lignoser var blygsam. En del omläggningar har gjorts. Bland de mer omfattande under senare år är den som företagits på Rosendalsterrassen. Den planerades av trädgårdsarkitekt Walter Bauer år 1969. Dessutom har en lignossamling tillkommit strax söder om fruktträdgården. Den bildar stomme i den 'Fickpark på enköpingska' som anlades i samband med trädgårdsutställningen år 1998 då Stockholm firade sitt kulturhuvudstadsår. Lignoserna är tätt planterade och alltför unga för att förses med namnskyltar. I slutningen söder om orangeriet finns nu även ett instruktivt rosarium liksom en vinodling.

Den parkartade natur som vi idag finner i anslutning till Rosendals slott har alltså skapats under en lång period och krävt stora arbetsinsatser.

Omfattningen och avsikten med insatserna har skiftat genom åren. Orsaken har varit att de hortikulturella förebilderna, smakriktningarna och ansvarsfördelningen inom området förändrats eller att man tvingats göra prioriteringar av ekonomiska skäl, d.v.s. göra förenklingar.

Så gott som alla parklignoser inom

området har fått sin plats avsiktligt vald. Placeringen har valts för att berika anläggningarnas estetiska värde eller för att ingå som ett pedagogisk objekt i Svenska Trädgårdsföreningens verksamhet. Vad som återstår av allt detta är endast rester. Många av lignoserna har försvunnit p.g.a. ålder, kalla vintrar, sjukdom eller utgallringar. Den bäst bevarade samlingen finns i anslutning till växthuset d.v.s. i den centrala delen av det markområde som disponerades av Trädgårdsföreningen. Där finns även huvudparten av de gamla parklignoser som nu har det högsta bevarandevärdet.

Tidigare förteckningar.

Jag har kunnat använda två förteckningar.^(45, 61) I dessa behandlas endast det område som disponerades av Trädgårdsföreningen under åren 1861-1911. Thulin delade upp området i delområden (A-N) vilka sedan användes även i Rybergs förteckning. Dessa delområden var naturligt avgränsade av vägar och grusgångar, vilket är speciellt tydligt på Thulins kartsnitt. Detta inventerade område sträckte sig från terrassen ner genom parken fram till odlingsområdet strax söder om orangeriet och nuvarande växthuskomplexet.

Den äldsta förteckningen (1954) gjordes av trädgårdsdirektör Johan A. Thulin (1876-1961). Han arrenderade trädgårdsdelen på Rosendal från 1909 fram till 1950-talet. Namnsättningen hos honom baseras i stor omfattning på de uppgifter han fått av en av sina företrädare, nämligen Axel Pihl (1838-1927). Thulins förteckning är en ren namnlista och är handskriven. Den lämnades till Kgl. Djurgårdsförvaltningen 1954. Till denna finns ett maskinskrivet tillägg på fyra sidor. I detta redovisar Thulin bl.a. för ursprunget av den ornäsbjörk som finns i parken.

Han ger även intressanta upplysningar om några minnesträd. Till dessa hörde tre granar som sattes i triangelformation sydost om slottet "ungefär mitt för ingången till slottsgården". Plantorna hade hämtats från den plats i Fredrikshald där Carl XII stupade 1718. Året för planteringen anges inte. "Tio år senare" planterades tre ekar i en liknande formation. Om dessa ersatte granarna framgår inte av texten. De tre granarna är sedan länge borta. Om någon av ekarna finns kvar är ovisst. Ett minnesträd är den skogslind som planterades år 1851 av Oscar I och drottning Josefina, samma år som deras sondotter Lovisa föddes. Hon kom senare att bli Danmarks drottning. På hundraårsdagen av denna ceremoni, d.v.s. 31 okt. 1951, fick trädet en minnestavla uppsatt av Djurgårdens Hembygdsförening. Hos Thulin uppgavs att trädet planterades "framför den norra ingången till no. 14". Trädet finner vi nu mitt i den grusgång som leder in mot orangeriet. Ett ståtligt träd. Varför inte återuppta planteringen av minnesträd?

Den senare förteckningen (1969) gjordes av t.f. prof. Måns Ryberg, Bergianska trädgården.⁴⁵ Den tillkom på initiativ av prof. Carl Malmström, Skogshögskolan som då var sysselsatt med sin omfattande uppsats om Djurgården.³⁰ Rybergs sammanställning är betydligt fylligare än Thulins. Han korrigerar och moderniserar den tidigare namnsättningen och ger insiktsfulla kommentarer. På några kompletterande sidor⁴⁶ behandlar han den historiskt värdefulla fruktträdgården söder om växthuset. Han ger även en kort lista på de parklignoser som han ansåg vara särskilt värdefulla att bevara. Detta separata tillägg får ses som ett bidrag till den då aktuella diskussionen om att upprätta s.k. genbanker. Något initiativ att rädda några av dessa har dock inte vidtagits.

Den nya förteckningen

Den nya förteckningen avviker från de två tidigare främst genom att området som inventerats har utvidgats och att en del tidigare delområden fått en ny avgränsning eller ibland slopats. Det har som följd att den tidigare referensen till exemplarens delområde och numrering inte har bibehållits. Jag har inte heller gjort någon fullständig förteckning av lignoserna utan uteslutit de som saknar eller har mindre intresse att förses med namnskylltar. Till dessa hör de gamla ekarna och självsådda "ogrästräd". Orsaken till att delområdena fått en ny avgränsning eller har slopats är att deras tidigare naturliga avgränsningar som vägar och stigar inte längre fungerar som sådana eller att områdena fått en privat karaktär i anslutning till villorna. Vissa tidigare delområden saknar nu de lignoser som tidigare upptogs där.

Inventeringsområdet omfattar nu även de delar som finns vid slottet och paviljongen. Dessutom ingår de delar av naturparken som sträcker sig österut från gränsen för Rosendals Trädgård. Utvidgningen gäller områden som låg utanför vad som disponerades av Svenska Trädgårdsföreningen. En anledning till denna utvidgning är att det även inom dessa delar av parken finns exempel på parklignoser av intresse. De bör ha planterats under den tid då Trädgårdsföreningen var verksam här. Dessutom vill jag med denna utvidgning rikta uppmärksamheten på dessa östra delar som lämplig plats för kompletterande planteringar. Utvidgningen har betytt att nya delområden tillkommit (F-K). Någon tidigare förteckning av lignoser inom dessa delområden har jag inte funnit.

Liksom i tidigare förteckningar har lignoserna fått en, för varje delområde, löpande numrering. Numren finns i denna förteckning men har inte satts ut på namn-

skyltarna. En av anledningarna har varit att underlätta en framtida komplettering och ändring av nummerserien. Dessutom är delområdena så pass överskådliga att det inte torde vålla den intresserade dendrologen något besvär att finna vad han söker. En lägesmarkering på en översiktsplan får anstå till dess att det finns en aktuell planskiss över området. Skulle det redan nu finnas ett behov att hitta exakta platsen för någon av lignoserna kan Rybergs kartskiss konsulteras.⁴⁵

Underlaget till den planskiss, som jag använt för markering av delområdenas utsträckning har ingått i ett arbete om Rosendal av J. Schnitter 1997. Sedan den tillkom har många förändringar skett. Den namnförteckning av lignoserna som finns i hans arbete har inte kunnat utnyttjas. Den tycks inte ha baserats på studier i fältet.

Jämförelser av beteckningar och omfattning av de tidigare och de nya delområdena.

Delområdena, deras beteckning och lignosnumrering är med få undantag identiska hos Thulin och Ryberg. I förteckningen utgår jag från Rybergs beteckning och anger vilka ändringar som gjorts. Referensen till R-A och R-B o.s.v. betyder alltså Rybergs (och Thulins) delområden A, B o.s.v.

R-A. Omfattning och beteckning i stort sett oförändrad.

R-B. Slopad. NV om orangeriet. Nu av privat karaktär.

R-C. Slopad. S om orangeriet. Nu av privat karaktär.

R-D. Här inskränkt till sin östra del. Ingår nu i delområde B.

R-E Samma förändring som hos R-D. Ingår nu i delområde B.

R-F. Oförändrad. Ingår nu i delområde C.

R-G. Inskränkt till sin östra del. Nu be-

tecknad som E.

R-H. Oförändrad. Här som delområde D.

R-I, R-J, R-K och R-L alla slopade.

R-M. Endast östra kantzonen behållen.

Ingår nu i område B.

R-N. Slopade.

Genom att inventeringsområdet har utvidgats har följande delområden tillkommit: F, G, H, J och K. Dessa motsvarar alltså inte de som finns i Thulins och Rybergs arbeten.

Lignosernas namn

De lignoser som planterats ut på Rosendal representerar antingen en vildväxande normalform eller en från denna avvikande form. Många sådana former var populära som prydnadssträd eller parkbuskar från tidigt 1800-tal fram till början av 1900-talet. Vad som gör dem avvikande kan t.ex. yttra sig i att grenarna blir extremt hängande eller upprätta eller att det skett en färg- eller formförändring hos bladen. Om de vid upptäckten i naturen bedömdes ha ett hortikulturellt värde togs de tillvara, förökades i plantskolor och såldes. Namn på sådana gamla och saluförda sorter har ofta skapats av trädgårdsmän och i plantskolor. Ibland har de fått formen av en starkt förkortad latinsk beskrivning, t.ex. *fol. purpureum* och *fol. albo marg.* Sådana i trädgårdar skapade namn markeras genom att sortens beteckning följs av förkortningen hort. d.v.s. *hortorum* = namn som används "i trädgårdar". Vi kan kalla dem för hortnamn.

De avvikande formerna kan även ha namnsatts efter botaniskt vedertagna normer och då på material vars hortikulturella värde inte behöver ha varit botanisternas intresse för objekten. Den taxonomiska rangen har i sådana fall i regel varit varietet eller form (förkortas: var. eller

f.). Varietets eller formens namn (epitet) skrivs med liten bokstav och följs av auktorsbeteckningen, t.ex. *f. irregularis* Holmberg. Finner man att en auktorsbeteckning föregås av en annan som satts inom parantes betyder detta att namnet ursprungligen gavs av den som placerats inom parantes men att den andra auktor flyttade den till ett annat släkte eller på annat sätt ändrat dess taxonomiska rang. Auktorsbeteckningen och dess fullständighet ger en mycket viktig information för fackbotanisten, bl.a. när han ska försöka spåra upp originalbeskrivningen och typmaterialet för en varietet eller sort.

Numera använder man i regel beteckningen kultivar (förkortat cv) för sorter eller former som man använder eller har använt i hortikulturella syften. De kan ha uppkommit spontant, t.ex. genom mutation eller hybridisering men kan även ha framställts med hjälp av olika laboratoriemetoder. Namnet på sorten börjar med stor bokstav och omges med enkelt citattecken t.ex. cv. '*Laciniata*'. Någon auktorsbeteckning sätts inte ut. Med få undantag har jag här kunnat använda mig av kultivarnamn på de avvikande formerna. Ett kryss mellan släktnamn och artepitet betyder att arten uppkommit genom en spontan hybridisering, t.ex. *Aesculus x hybrida* DC. De kultivarnamn som förekommer hos lignoserna på Rosendal härleds från långt tidigare satta trädgårdsnamn (hortnamn) eller på botaniskt beskrivna former eller varieteter. Det kan vara värt att påpeka att ett kultivarnamn endast är berättigat för former som har eller har haft hortikulturell användning. Ett välkänt exempel lämnar Hylanders översikt av bladformens variation hos våra vilda björkar och alar.^{18, 19} Han betecknade dem som former.²⁰ Endast ett fåtal används hortikulturellt och dessa kan betecknas med ett

kultivarnamn. För övriga gäller Hylanders beteckning som former.

Lista på de lignoser som försetts med namnskyltar.

Delområden: A-K. Exemplaren är numrerade i löpande följd inom varje delområde. Numren är ej utsatta på skyltarna. För att förenkla listan har växtfamiljens namn uteslutits men finns med på skyltarna.

Anmärkningar

De tidigare delområdena K, L och N har slopats, liksom den norra delen av M. Alla ligger på och i anslutning till rosendalsterassen där stora omläggningar har skett. Kvar på Rybergs delområde K, i slänten öster om terrassen, finns ännu R: K 4, enl. Ryberg *Ulmus glabra forma* utförligt diskuterad av honom och förslagsvis jämförd med *Ulmus procera f. berardii* ("Gerardi") och R: K 5 hos Ryberg som *Ulmus carpinifolia f. wredei*. Den senare högvuxen, pelformad och med övervägande gula blad. Båda otillgängliga i brant, igenvuxen slänt. Borta från delområde K är nu *Phellodendron amurense*, Sibiriskt korkträd "öster" om terrassen (R: K 6), "väster" om terrassen", fotodokumenterad 1972.⁶ Samma? Dog vintern 1999.⁶⁰ Orsaken till att den försvunnit uppgavs vara frostskaador. Ett exemplar i Bergianska trädgården och planterat "före 1925" har klarat sig bra. Bildar mycket eleganta träd med vacker gul höstfärg.

Kvar på Rybergs delområde L finns båda lindarna. På Rybergs delområde M, norra delen, är *Juglans regia* (R: M 7) och *Prunus padia* (R: M 8) borta så även *Ginkgo biloba* (R: M 1). Enligt Ryberg (1969 A) "4 ex med mycket smala kronor. Tyvärr har de under senare år blivit ringbarkade av sorkar." De blev senare borttagna men ersattes med nya. På 1970-talet såg jag att även dessa

ringbarkats. De togs sedan bort. De äldre exemplaren fotodokumenterades 1942.¹²

Kommentarer rörande lignoserna.

Kommentarer ges även för en del lignoser som inte försetts med namnskylt men som finns med i Rybergs förteckning (1969 A).

Referens ges till delområde, numrering och tidigare namnsättning hos Thulin och Ryberg. – T = Thulin 1954, R = Ryberg 1969 A.

Jag är medveten om att en del sortbestämningar behöver korrigeras eller kräver ytterligare studier. Det gäller särskilt de objekt som behöver studeras vid flera tillfällen under vegetationsperioden. För att en sådan granskning ska ske krävs det även att den forskningen av våra gamla parklignoser underhålls och stimuleras.

Dokumentation av materialet

Jag har samlat in beläggsexemplar av de flesta av de lignoser som försetts med namnskyltar på Rosendal. Herbariearken kommer att infogas i trädgårdsherbariet i Bergianska trädgården. Dessutom har jag tagit en del foton. En sådan dokumentation är viktig. En identifikation kan visa sig vara osäker eller felaktig. Ett herbariematerial som är tillgängligt kan då undersökas för att ev. rätta tidigare namnsättning, eller för att vidimera denna. Det finns många exempel på nakna namnlistor med namn som behöver kontrolleras. Saknas det då herbariematerial förblir namnen osäkra. En dokumentation med herbariematerial är även viktigt eftersom objekten kan vara försvunna när en namnuppgift ska kontrolleras.

I de botaniska trädgårdarna finns det ett separat s.k. trädgårdsherbarium. Där dokumenteras växter som har odlats, nu odlas och som kan odlas. Inte enbart i den egna botaniska trädgården. Det har stor betydelse även genom att det betydligt

underlättar den kontinuerliga namnkontrollen av trädgårdens växtmaterial. Användningen sparar alltså tid men den kontinuerliga skötseln och tillskotten kräver tid av kompetent personal.

Det är mig obekant om Svenska Trädgårdsföreningen hade något trädgårds-herbarium. Ett sådant skulle ha kunnat dokumentera vad som fanns på Rosendal fram till 1911. Liksom objektens dåtida namn och beteckningar. Enligt en uppgift efterlämnade trädgårdsmästare K.H. Westerberg på Lambohof, Linköping ett stort herbarium från sin Rosendalstid.^{47, 3} Dess vidare öde verkar vara obekant. Det vore av stort intresse om detta material kunde spåras upp och göras tillgängligt. Liksom insamlingar gjorda av andra elever från Rosendalstiden. Liksom arkivmaterial från Trädgårdsföreningens tid.

I Bergianska trädgårdens trädgårds-herbarium finns några beläggeexemplar från Rosendal. De är dels insamlade före Svenska Trädgårdsföreningens tid där och dels under denna tid (1861-1911). Dessutom finns det enstaka ark från den tid då föreningens trädgård låg längs Drottninggatan (1838-1861).

Syftet med inventeringen

Syftet har varit att sammanställa en lista med namn på de lignoser som var lämpliga att förse med namnskyltar. Området är flitigt besökt och många har nog föga intresse av namnen. Men det finns säkert andra vilkas intresse för lignoser kan stimuleras eller väckas för att ge möjligheter till vidare förkovran.

De namnetiketter som har funnits tidigare sattes främst upp för att underlätta art- och sortkunskapen hos Trädgårdsföreningens elever, lärare och chefer. Det är troligt att en del etiketter även sattes upp av dem som arrenderade trädgårdsdelen

efter år 1911. Vid Rybergs inventering år 1969 återstod endast några fragment. En annan viktig uppgift hade dessa etiketter genom att visa namnen på parklignoser som en köpare kunde finna passande för sin anläggning. Alltså en utställning av uppvuxet material. Något som vore önskvärt även idag. Det finns alltför många exempel på fel valda och placerade lignoser i trädgårdar liksom anonyma ovanliga träd i våra parker.

De flesta parklignoser på Rosendal tillhör dock ett tidigare salufört sortiment som dagens planerare av parker och trädgårdar inte längre kan köpa eller finner lämpligt att använda. Men det finns även exempel på lignoser som oförskyllt fallit i glömska och som mycket väl skulle kunna användas i våra parker. Där skulle de vidga det nu väl snäva lignosvalet och bidra till att mildra många parkers schablonmässiga intryck.

Ett viktigt resultat har arbetet med namnsättningen fått genom att den ger exempel på parklignoser som blivit utrotningshotade. Förhoppningsvis kan denna presentation bidra till att detta akuta hot uppmärksammas så att åtgärder vidtas.

Aspekter och problem

Den botanist som under en följd av år även intresserat sig för våra parklignoser och de parker i vilka de förekommer, har funnit att det har skett stora förändringar av parkerna. Och att dessa förändringar visar en oroande tendens när det gäller parklignoserna. Botanisten blir både förskräckt och upprörd. Förskräckt av den snabba och omfattande förvandlingen av parkerna. Upprörd över det obetydliga intresse som våra fackbotanister visat för dessa lignoser. Något som gjort att inga aktiva åtgärder tagits för att rädda deras fortsatta existens. Det rör sig om parklig-

noser som har både ett kulturhistoriskt och botaniskt intresse. Däremot saknar de intresse både för forstliga syften och för projekt inriktade på framtagning av kommersiellt lämpliga objekt. För botanisten erbjuder de många problem och oklarheter. Vad som behöver undersökas kan dock inte ske om objekten försvunnit! En akut situation har uppkommit. Även inom botanisk forskning bör en hög angelägenhetsgrad prioriteras. Liksom att den tillgodoser forskningens och begåvningars diversitet och mångfald! Alltså samma kriterier som har fått en sådan genomslagskraft när det gäller bedömningen av naturen själv.

Att så många parklignoser blivit utrotningshotade beror på flera samverkande faktorer, t.ex. ändrade stilideal för parkerna, sociala förändringar, rationell parkvård (från manuell till maskinell) och restaureringar varvid 1800-talets bidrag avlägsnats. Dessutom har det skett drastiska exploateringar och omläggningar av äldre parker, t.ex. för nybebyggelse. Exempelvis parker i anslutning till gamla sjukhus och vårdanläggningar liksom parker vid sätier och gårdar.

Innan en sådan exploatering eller omläggning sker borde det vara ett självklart krav att en sakkunnig botanisk inventering utförs. Med dokumentation av områdets eventuellt förekommande parklignoser (arter, former, sorter). Ett allvarligt hinder för att en sådan undersökning ska kunna realiseras redan nu är tyvärr bristen på botanister, kompetenta för uppgiften.

I mina kommentarer om områdets lignoser har jag gett exempel på några av de problem och oklarheter som botanisten upptäcker när han ska identifiera och sortbestämma gamla parklignoser. I många fall behövs upprepade kontroller under vegetationsperioden. Dessutom krävs det

att han har tillgång till facklitteratur (även äldre sådan), herbariematerial för jämförelser och god optisk utrustning på arbetsplatsen. Undersökningarna försvåras i hög grad om de aktuella objekten inte finns lättillgängliga utan måste spåras upp på vitt skilda platser i landet.

En given plats för att bevara och studera dessa lignoser är de botaniska trädgårdarna. Objekten är inte fler än att de kan infogas i deras parkdelar och planteras där de trivs bäst. Inte i systematiskt planerade förråd. I en botanisk trädgård ska det dessutom finnas en odlingsbar mark som inte riskerar att bli avstyckad, eller exploaterad för helt andra ändamål. Att välja ut dessa lignoser och att studera dem är en kvalificerad botanisk uppgift och hör till trädgårdens långsiktiga planering. Friska och uppvuxna träd vars placering valts med omsorg ska inte behöva sågas ner eller flyttas. Träd planteras man egentligen för kommande generationer, eller som det uttrycks på den av Kgl. Vetenskapsakademiens medaljer som visar en gubbe som planterar ett träd: "För efterkommande".

Tillägg

Under våren 2014 kunde en artkontroll och könsbestämning göras av områdets gråpopplar. Resultatet baseras på en undersökning av hängens och blommornas stödfjäll. Fjällens olika utseende hos *Populus alba* och *P. x canescens*, se ³¹. Resultat: Endast *P. x canescens* (gråpoppel) finns inom området. Dels finns den i flera ex. inom västra delen av delområde A (A 9), dels som en grupp på kompostområdet längs gångvägen S om delområde J, samt som ett ensamt högt ex. längs bilvägen V om delområde K. Honliga exemplar endast hos gruppen S om delområde J övriga ex. alla hanliga.

Lista på de lignoser som försetts med namnskyltar.

Delområden: A-K. Exemplaren är numrerade i löpande följd inom varje område.

Numren är ej utsatta på namnskyltarna. För att förenkla listan har växtfamiljens namn här uteslutits men de finns med på namnskyltarna.

A1 <i>Acer campestre</i> L., Naverlönn	C 1 <i>Abies cephalonica</i> Loudon, Grekgran	G 3 <i>Acer pseudoplatanus</i> L., Tysklönn
A2 <i>Acer monspessulanum</i> L., Dvärglönn	C 2 <i>Taxus baccata</i> L., Idegran	G 4 <i>Acer pseudoplatanus</i> L. cv. 'Purpurea', Röd tysklönn
A3 <i>Acer pseudoplatanus</i> L., cv. 'Leopoldii', Brokig tysklönn	C 3 <i>Thuja occidentalis</i> L., Tuja	G 5 <i>Acer tataricum</i> L., Rysk lönn
A4 <i>Acer pseudoplatanus</i> L. cv. 'Purpurea', Röd tysklönn	D 1 <i>Acer platanoides</i> L. cv. 'Dissectum', Flickbladig lönn	G 6 <i>Aesculus x hybrida</i> DC., Hybrid-hästkastanj
A5 <i>Acer saccharinum</i> L., Silverlönn	D 2 <i>Aesculus hippocastanum</i> L. cv. 'Laciniatum', Flickbladig hästkastanj	G 7 <i>Carpinus betulus</i> L., Avenbok
A6 <i>Betula pendula</i> Roth cv. 'Crispa', Fransbjörk	D 3 <i>Euonymus europaeus</i> L., Benved	G 8 <i>Cornus sanguinea</i> L., Skogskornell
A7 <i>Larix decidua</i> Mill., Europeisk lärk	D 4 <i>Fraxinus</i> cfr. <i>excelsior</i> L. Ask	G 9 <i>Crataegus monogyna</i> Jacq., Trubbhagorn
A8 <i>Pinus sylvestris</i> L., Tall	D 5 <i>Fraxinus excelsior</i> L. cv. 'Crispa', Kålask	G 10 <i>Fagus sylvatica</i> L. cv. 'Purpurea', Blodbok
A9 <i>Populus x canescens</i> (Aiton) Sm., Gråpoppel	D 6 <i>Fraxinus excelsior</i> L. Cv. 'Jaspidea', Gulask	G 11 <i>Fraxinus excelsior</i> L. cv. 'Pendula', Hångask
A 10 <i>Populus nigra</i> L. f. <i>pyramidalis</i> (Bork.) Spach, Pelarpoppel	D 7 <i>Pinus nigra</i> J.F. Arnold, Svarttall	G 12 <i>Quercus rubra</i> L., Rödek
A 11 <i>Ulmus minor</i> Mill. var. <i>suberosa</i> (Moench) Dostál, Korkalm	D 8 <i>Pseudsuga menziesii</i> (Mirbel) Franco, Douglasgran	G 13 <i>Tilia x vulgaris</i> Hayne, Parklind
B 1 <i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn., cv. 'Laciniata', Flickbladig klubbal	D 9 <i>Sorbus intermedia</i> (Ehrh.) Pers., Oxel	G 14 <i>Ulmus glabra</i> L., Alm, Skogsalm
B 2 <i>Carpinus betulus</i> L., cv. 'Incisa', Flickbladig avenbok	E 1 <i>Abies concolor</i> (Gordon & Hemsl.) Hildebr., Coloradogran	H 1 <i>Carpinus betulus</i> L., Avenbok
B 3 <i>Cladrastis lutea</i> (F. Michx.) K. Koch, Gulved	E 2 <i>Taxus baccata</i> L., Idegran	J 1 <i>Aesculus hippocastanum</i> L., Hästkastanj
B 4 <i>Fagus sylvatica</i> L. cv. 'Asplenifolia', Flickbok	F 1 <i>Tilia cordata</i> Mill., Lind, Skogs lind	J 2 <i>Larix decidua</i> Mill., Europeisk lärk
B 5 <i>Tilia tomentosa</i> Moench, Silverlind	G 1 <i>Acer campestre</i> L., Naverlönn	J 3 <i>Pinus strobus</i> L., Weymouthtall
	G 2 <i>Acer platanoides</i> L., cv. 'Schwedteri', Blodlönn	K 1 <i>Quercus petraea</i> (Matt.) Liebl., cv. 'Mespilifolia', Helbladig bergsek

Kommentarer rörande lignoserna.

Kommentarer ges även för en del lignoser som inte försetts med namnskylt men som finns med i Rybergs förteckning (1969 A).

Referens ges till delområde, numrering och tidigare namnsättning hos Thulin och Ryberg. – T= Thulin 1954, R = Ryberg 1969 A.

A 1

Acer campestre, Naverlönn (T & R: A 10). Antecknad som död av Ryberg. Finns ännu kvar men endast som unga rotskott (2010). Dessa slås av vid röjningar av fältskiktet. Troligen bortröjda vid Rybergs besök. Nu uppvuxen (2013). Får korklister.

A 2

Acer monspessulanum, Dvärglönn. (T & R: A 11). Hos Ryberg "tvästämmigt buskträd". Nu endast en stam kvar, den andra avsågad. Trängt läge, i dålig kondition. Har små treflikiga blad.

A 3

Acer pseudoplatanus cv. 'Leopoldii', Brokig tysklönn (T & R: A 5). T:

Acer platanoides alba variegatum. R: *Acer pseudoplatanus* var. *variegatum*. Sortnamn 'Leopoldii' har valts med stöd av uppgifter om färgmönstret hos fullt utvecklade blad.^{55 och 23} Skillnaden gentemot var. *variegatum* (= *albo-variegatum*) är ej fullt klarlagd.

Ett exemplar av 'Leopoldii' finns även nära södra infarten på f.d. Experimentalfältets mark. Under senare decennier har jag inte noterat några nyplanteringar av brokig tysklönn i stockholmstrakten.

A 4 *Acer* ej skyltad.

Acer pseudoplatanus cv. 'Purpureum', Röd tysklönn. (T & R: A 4). T: *Acer platanoides* fol. *purpureum*. R: *Acer pseudoplatanus* var. *purpureum*. Ryberg avser var. *purpureum* (:Loud.) Rehder.⁴²

Hos Krüssmann (1960) upptas endast två andra rödbladiga tysklönnar, nämligen 'Atropurpureum' och 'Purpurascens' Hos Rehder har båda förts som synonymer under 'Purpureum'.⁴² En jämförande undersökning av sortgaranterat material vore av intresse.

A 5

Acer saccharinum, Silverlönn (T: saknas, R: A 17). R: *Acer saccharinum*. Här företrädd av cv. 'Laciniata' (= f. *laciniata* (Carr.) Rehder). Syn.: *Acer dasycarpum* Ehrh. var. *laciniata* Pax, och f. Wieri (hort.) Schwerin.

A 6

Betula pendula cv. 'Crispa', Fransbjörk (T & R: A 2). T: *Betula alba dalecarlica*. R: *Betula verru-*

cosa f. *crispa* (Rchb.) Holmb. Om exemplarets proveniens, se Thulin 1954, tillägget, Ryberg 1969 A, p. 6. Om formen 'Crispa' se Hylander 1957 A. Pågående undersökningar i Alnarp som avser den i våra parker odlade ornäsbjörken har visat att den mest använda sorten är 'Crispa' men att även andra ännu ej namnsatta former förekommer (P. Fritzson 2012, muntl.). Deras granskning av ornäsbjörkar har även visat att båda sorterna är honliga (hanhängen utbildas ej). Könsfördelningen ('monoik') hos björk förefaller därför att vara mer komplex än vad som hittills antagits. En fortsatt kontroll även av våra vilda björkar förväntas.

A 7

Larix decidua, Europeisk lärk
(T: saknas, R: Alla lärkar inom området endast som *Larix* och läget kryssmarkerat på hans kartskiss.)
Arten förekommer även i delområde J.

A 8

Pinus sylvestris, Tall
(T: saknas, R: *Pinus sylvestris*.) Endast markerad på hans kartskiss. Sex stycken i två grupper om tre. Gamla, vackert vuxna. Har försetts med namnskyll för att markera att det inte rör sig om någon främmande tallart, trots att delområdet i övrigt helt domineras av "exotiska" lignoser. Troligen spontana här.

A 9

Populus x canescens, Gråpoppel
(T: saknas, R: *Populus alba*) Namnet endast

Populus nigra L. f. *pyramidalis* (Bork.) Spach – (K: A 10).

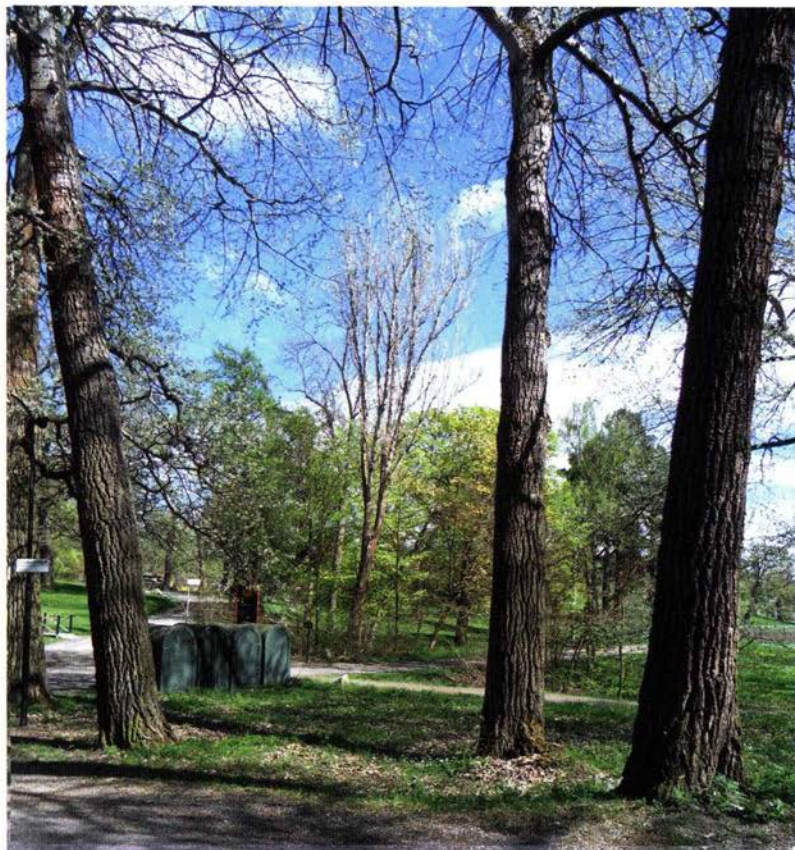
Pelarpoppel. I fondens centrum. I förgrunden tre *Populus x canescens*.

utsatt på hans kartskiss. Fem höga exemplar, hanliga. Rot-skott har vuxit upp i omgivningen. Artbestämningen med tvekan ändrad till gråpoppel. Variabel och kan vara svår att skilja från *Populus alba*, en av gråpoppelns föräldrar. Bladen på de unga långskott som jag har observerat visar den mjuka buktighet och har endast svagt utbildade flikar, något som kännetecknar bladen på unga långskott hos gråpoppel. Några vasspetsade, djupt nerskurva bladflikar (erinrande om lönnens) har jag inte upptäckt hos dessa exemplar. Även stiftens utformning överensstämmer med gråpoppelns. Tyvärr var blomskäftens stödblåd avfallna i mitt prov. En jämförande kontroll med silverpoppelens (*P. alba*) återstår att göra.³¹ Gråpoppelns finns även på några andra ställen inom Rosendalsområdet. I den lilla

grupp med gråpoppel som finns söder om delområde J och där nära vägen ner mot Bellmansro har jag endast vid en av flera kontroller funnit ett långskott (från stammens bas) med några blad med vasspetsade flikar. I övrigt skiljer sig inte bladens utseende från A 9. Möjligen bör jämförelsematerialet hos arterna preciseras till långskott från rötter, stambas eller grenverk. Problemet belyser hur viktigt det är att kunna parallellodla två objekt i en botanisk trädgård. Så att de sakkunnigt kan jämföras och beskrivas.

A 10

Populus nigra cv. 'Pyramidalis', Pelarpoppel, Svart pelarpoppel (T & R: A 8). T: *Populus Boleana* (= *Boleana*). R: *Populus alba* f. *pyramidalis*. Jag har använt mig av en beteckning på formen som tidigare använts: f. *pyramidalis*

(Borkh.) Spach. Etersom denna beteckning tidigare även inkluderat f. *italica* (odlad hos oss ?) vore ett byte till cv. '*Plantierensis*' motiverat för våra odlade pelarpopplar (svartpopplar).¹ Någon grundlig jämförande studie av f. *italica* och '*Plantierensis*' har jag dock inte funnit publicerad.

Enligt Ryberg (1969 A) var trädet (*P. alba*) i dålig kondition och med delvis torr krona. Det var då 15 m högt. Det exemplar som står där nu (*P. nigra*) är högt och i god kondition. En förklaring kan vara att det ursprungliga trädet bytts ut efter det att Ryberg publicerat sin inventering 1969. Något förbryllande eftersom inga andra liknande fall av utbytt material kan påträffas inom parkområdet. Om trädet i framtiden måste sågas ner vore en åldersbestämning med hjälp av antalet årsringar av intresse. Angående *Populus bolleana* förbereds en separat artikel.

A 11

Ulmus minor var. *suberosa*, Korkalm (T & R: A 9). T: *Ulmus*

campestris suberosa, R: *Ulmus carpinifolia* f. *suberosa*. Korkalmen betraktas som en varietet av vår vilda lundalm. Kännetecknad genom att barken utbildar korklistor. Dessa kan vara kraftiga eller svagt utbildade både hos odlad och vildväxande lundalm. De kan även saknas. Studier som belyser orsakerna till denna variation hos olika kloner av arten vore av intresse. På Rosendal har korkalmen bildat ett stort snår genom rotskott från äldre exemplar. De äldre träden hårt trängda (2012), nu nedsågade (almsjukan). Skötselåtgärd eller förflyttning kan diskuteras. *Ulmus minor* (syn. *Ulmus carpinifolia*) finns hos oss endast vild på Gotland och Öland. Arten är mycket variabel och uppdelad i flera varieteter och ett stort antal sorter, bl.a. cv. '*Dampieri Aurea*' ('Wredei') den gulbladiga pelaralm som omnämns på sidan 14 (R: K 5).⁴⁴

Ej namnskytlade

(T & R: A 7). T och R: *Fagus sylvatica pendula*. Bladen svagt rödfärgade. Kan vara cv. '*Purpurea Pendula*'. Trängt läge. Nu en lutande stam från ympunderlag av vanlig bok som växt upp med rak stam och dominerar.

(T: saknas, R: A 15): *Fraxinus excelsior*. Bestämning ej fullt säker. Rybergs beskrivning gäller ännu: högt träd med grenar endast i toppen. – (T: saknas, R: A 16). R: *Acer plantanoides*. Verkar ej avvika från normalformen. Svagt rödtonade bladskaff och fruktvingar. Bedöms här som naturlig variation hos vår vilda lönn (baserat på fältstudier).

Fagus sylvatica L. cv. '*Asplenifolia*' Flikbok.

Borttagna, döda

(T & R: A 1). *Carpinus betulus*. – (T & R: A 3). *Cydonia speciosa* noterad som död Ryberg 1969. – (T & R: A 6). T: *Fagus sylvatica purpurea*. R: *Fagus sylvatica atropunicea*. – (T & R: A 12). T: *Corylus avellana pendula*, R: *Corylus avellana* f. *pendula*. – (T: saknas, R: A 13). *Ulmus glabra* f. *exoniensis*. Var enligt Ryberg inom området företrädd av flera vackra träd. Nu alla borta. – (T: saknas, R: A 19) *Ulmus spec.* "antagligen *U. glabra*".

B

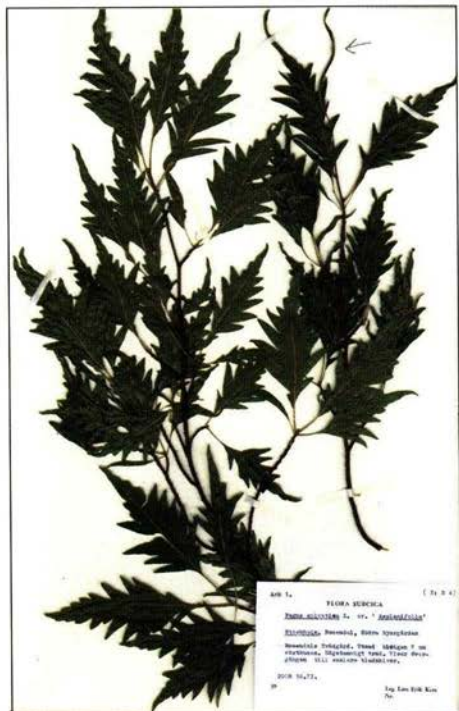
Utgör nu östra delen av tidigare område E samt inkluderar även några träd längs vägen som utgjorde gränsen mot tidigare delområde M. Inskränkningen beror på att det skett utgallringar och att markytorna närmast orangeriet fått privat karaktär. Delområde B innehåller många intressanta parklignoser från den tid då Svenska Trädgårdsföreningen hade sin verksamhet här. Orangeriet fungerade då som trädgårdsskola.

B 1

Alnus glutinosa cv. '*Laciniata*' Flikbladig klippal (T & R: D 8). T: "*Ulmus*" *glutinosa laciniata*, R: *Alnus glutinosa* f. *laciniata*. I god kondition. Ympad vid basen av klippal, normalformen.

B 2

Carpinus betulus cv. '*Incisa*' Flikbladig avenbok (T & R: E 2). T: *Carpinus americana*. R: *Carpinus caroliniana*. Enl. Ryberg ca 12 m högt, starkt svampangripet vid basen. Nu trängt läge utmed vägen. Basen av stammen med

djup skada (murken) mot sydsidan. Trots detta visar trädet god vigör. Oklart varför den tidigare bestämdes till *C. caroliniana* (syn. *C. americana*). Det var då redan tidigare korrekt namnsatt till *C. betulus* cv. 'Incisa' (Dahlbeck 1942, p. 161). Trädet visar en stor variation hos bladens utformning: från nästan normal form till smala och starkt flikade. Några grenar med uteslutande helt normala blad har jag inte sett. Bladens formväxling uppges vara av chimär natur och har behandlats av A. Nilsson³³. Formväxlingen kan beskrivas som "språngvis". Hos exemplaret på Rosendal iakttog jag en formväxling som kan uttryckas sålunda: nästan normalt utformade blad på äldre ved, flikiga blad på apikala långskott hos årets ved. Bladen då allt smalare och mera djupt flikade mot skottets topp. Variationen hos bladverket ger ett skiftande intryck beroende på vilken period under senvår och sommar som granskningen sker. Under hösten kan en mellanform mellan extremerna dominera. Exemplaret på Rosendal representerar en botanisk och historiskt intressant parklignos som nu är mycket sällsynt.

Den form *lennwalliana* som A. Nilsson beskrev 1951 skulle kunna hållas separerad från 'Incisa' om det visar sig att bladens flikighet (dock varierade) visar en konstant, avvikande och snävare variation än hos 'Incisa'. Kompletterande observationer krävs.

(Granskat herbariematerial: A. Nilsson anno 1967. Skåne, Lands-

krona, kyrkogården. Bergianska trädgården, trädgårdsherbariet).

B 3

Cladrastis lutea, Gulved (T & R: saknas). Planterad under senare år. Finns i buskrabatterna längs grusvägen vid växthusens västra gavel. Arten ej noterad från annan parkmiljö i Stockholm. Finns dock i trädform i Uppsala botaniska trädgård där den visat sig härdig. Arten förekommer även under namnet *Cladrastis kentukea*. Bladens småblad alternerar med varandra på ett karakteristiskt sätt (ej motsatta).⁴³

B 4

Fagus sylvatica cv. 'Asplenifolia', Flikbok (T & R: E 1). T: *Fagus sylvatica asplenifolia*, R: *Fagus sylvatica* f. *asplenifolia*. Finns i äldre parkanläggningar. Sällsynt. Även sedd från Solna, Villa Beylon, i parken mot väst (leg. W. Bauer anno 1986).

Stor variation kan förekomma mellan olika grenar på samma träd. Hos boken har många flikbladiga former beskrivits.^{23 och 16}

B 5

Tilia tomentosa, Silverlind (T & R: E 3). T: *Tilia tomentosa alba*, R: *Tilia tomentosa*. Beteckningen alba hos Thulin kan härledas från *Tilia alba Aiton*, en art som länge har förts som synonym under *T. tomentosa*. Jag har inte funnit att den behållits som en form eller sort under denna art. Det finns även en *Tilia alba* K. Koch. Men den förs som synonym under *Tilia petolaris* DC. en

synonym till *T. tomentosa* under vilken den betraktas som en sort 'Petolaris'.^{51: 23: 44} Det är troligt att det svenska parkmaterialet av silverlind varierar t.ex. hos bladens silverfärgade behåring liksom hos bladkantens sågformade mönster. En jämförande studie vore av intresse. Sällan odlad i våra parker och stadsmiljö. Trädet är mycket effektivt då vinden drar genom kronan så att bladens silvriga undersida exponeras. De största silverlindarna i Stockholmstrakten har jag sett i parken vid Bogesunds slotts sydgavel. Ett äldre träd på Experimentalfältet togs bort och ersattes med en parklind i samband med omlagningen vid Universitetets flyttning dit. Arten finns även i Uppsala botaniska trädgård.

Ej namnskyltade, döda, borta, utgallrade

(T & R: E 4). Hos båda som *Salix elegantissima*. - (T & R: E 5) Hos T som *Salix alba splendens*, hos Ryberg som *Salix alba* f. *sericea*. Borta. - (R: E 6) *Salix alba* f. *vitellina*. Enl. Ryberg 4 träd. Nu små träd med dålig tillväxt. Möjligen ej identiska med de som Ryberg noterade. Sorten ej kontrollerad. - (T: E 7) *Salix alba vitellina*. Borta. - (T: E 6, R: E 7). T: *Fraxinus americana* fol. albo-marg. R: *Fraxinus spec.* Borta. - (R: E 8). *Acer platanoides forma*. - (R: E 9) *Aesculus hippocastanum*. "Stort träd". Borta. - (R: E 10). *Thuja occidentalis* "tre träd, det största 105 cm i stamomkrets". Vid infarten till orangeriet. Borta. - (R: E 11). *Ulmus glabra exoniensis*. Borta.

C

Motsvarar tidigare delområde F som ursprungligen var klart avskilt från angränsande delområde genom grusgångar. Nu framstår det mera som en nordlig triangulär avslutning till delområde E. Har

dock behållits här p.g.a. dess speciella karaktär genom dominansen av barrträd och den blockrika marken. Kanske tidigare ett avsatt "stenparti".

C 1

Abies cephalonica, Grekgran (T & R: F 2) Även tidigare som *Abies*

cephalonica. Artens kännetecken, härdighet och förekomst i svensk odling behandlad av Sylvén^{57, 58} och Nitzelius.^{34, 35} Endast två förekomster i Stockholmstrakten uppges, nämligen på Rosendal och på Ekebyhov (Ekerö). I de inre delarna av Mälaren på Ekolsund.

Artens spontana utbredning (Balkan) dess variation och ekologi behandlas av Farjon.¹³

Hybridisering med *Abies alba* förekommer inom utbredningsområdet och kan därför även förekomma där arterna odlas. Det gör att vissa individ kan vara svåra att artbestämma. Arten skiljer sig från *Abies alba* genom att de unga grenarna är kala, barren är allsidigt (radiärt) riktade, spetsiga och har klyvöppningslinjer även på översidan men där endast sparsamt och nära barrets spets. Kottar har utvecklats till frömognad på trädet (2010-2013) Exemplaret på Rosendal visar alla de kännetecken för arten som räknats upp här.

Exemplaret har visat god hårdighet. Den beskrevs visserligen från den lilla västgrekiska ön Cephalonia men kan förekomma till 2000 m höjd på Balkanhalvön.¹³ Hos

oss rör det sig om en både vacker och remarkabel art som sällan finns odlad i våra parker.

C 2

Taxus baccata, Idegran (T: saknas, R: F 6). Hos Ryberg *Taxus baccata*. Enligt honom "åtminstone 7 exemplar av ca. 2:m:s höjd". Bildar en vidsträckt grupp av låga flacka och mera upprätta grenar och stammar. Gruppen möjligen sammansatt av några av artens många sorter. Dessa är svåra att bestämma. Om Rosendals "*Taxus baccata*" även representeras av de mångformiga och hårdigare arterna *T cuspidata* och *Taxus media* har inte undersökts. I litteraturen hittar man en märklig egenskap hos idegranen, nämligen att barren visar en

könsbunden olikhet vad beträffar utseendet.^{24,25} Arten är skildkönad. Barren skulle vara olika hos hanliga resp. hos honliga individ. Uppgiften bör kontrolleras genom förnyad granskning.

C 3

Thuja occidentalis, Thuja (T: saknas, R: F 8). *Thuja occidentalis*, minst sju ex enl. Ryberg. Bildar en stor sammanhängande grupp. Om denna i sin nordvästra del nu inkluderar den därifrån angivna *Thuja occidentalis Rosenthali*. (T & R: F 3) är ovisst. Förmodligen är den borta.

Ej namnskyltade

(T & R: F 1). *Pinus strobus*. Inträngt läge. Aktuell beskrivning överensstämmer med Ryberg "högt träd med smal stam och liten krona". Kottar ej påträffade under inventeringsåren.

(T: saknas, R: F 7). Hos Ryberg som *Picea spec.* Är *Picea abies*. d.v.s. vår vanliga gran. Detta trots att delområdet i övrigt består av "exotiska" barrträd. Kottar studeerade. Unga barr med normal grön färg (ej gula eller röda).

(T & R: F 5). *Rosa glauca*. Hos T & R som *Rosa rubrifolia*. Platsen hos Ryberg markerad med H 5 där busken finns kvar. Hos Thulin är växtplatsen något annorlunda lokaliserad. Fröplantor även sedda i omgivningen.

Borta, avdöd.

(T & R: F 5). *Magnolia acuminata*. Enl. Ryberg fem m hög, i dålig kondition. Han antog att det var samma buske som omnämns från Rosendal och som dragits upp från frö före 1842.⁴⁵

Carpinus betulus L. cv. 'Incisa'
Flikbladlig avenbok.

D
Delområdet följer grusgången och vägen utanför planket/staketet, växthusen, arbetsgården och en odlingsmark. Tidigare mycket igenslytat, nu röjt (2013). En del av lignoserna som markerats av Thulin har nu hamnat innanför staketet. Rybergs nummer har utökats med 14-24 jämfört med Thulins förteckning.

D 1
Acer platanoides cv. 'Dissectum', Flikbladig (skogs-) lönn. (T: på ej inventerat område, R: H 20). R: *Acer platanoides* forma cfr. *laciniatum*. Rybergs förslag på sortnamn återgavs av Malmström, dock utan att ange att detta föreslagits med tvekan.³⁰ Hos skogslönnen har det uppkommit flera flikbladiga former som tillvaratagits och fått hortikulturell användning. Hos sorten '*Laciniatum*' är bladen djupt flikade, flikarna är breda nedtill och inte avsmalnande till skaft.⁵⁵ De övergår nedtill i en bred gemensam bladyta. Bladens utseende hos '*Laciniatum*' har gjort att sorten i England har fått det mycket passande namnet 'Eagle's Claw'. De sorter som är aktuella vad gäller Rosendalstrådet har palmat djup flikighet och flikarna avsmalnar nedtill till ett skaft eller en skaftliknande del. En sådan palmat flikighet utmärker bl.a. sorterna '*Dissectum*' och '*Palmatifidum*'⁵⁵ Även min sortbestämning till '*Dissectum*' får anses vara preliminär. Orsaken beror på den stora förvirring som rått vad beträff-

far namnsättningen av flikbladiga skogslönnar. Insamling av material för en revision av dessa har startats av författaren.

Flikbladiga skogslönnar är nu mycket sällsynta i våra parker. Några av dem har sågats ner efter det att jag kunnat insamla bladmaterial av dem. Exemplet på Rosendal tillhör gruppen utrotningshotade parklignoser.

D 2
Aesculus hippocastanum cv. '*Laciniata*', Flikbladig hästkastanj. (T & R: H 4). T: *Aesculus filifera*. R: *Aesculus hippocastanum* f. '*laciniata*'. Bredkronigt träd i god kondition. Delvis trängd av andra träd. Bladverket mycket dekorativt, ormbunkslikt. Har under observationstiden fr.o.m. 2009 inte

blommat. Fruktar därför ej studerade. Sällan odlad. Påträffas i gamla parker. Utrotningshotad parklignos. Material härifrån bör tas in för uppdragning av nya exemplar.

D 3
Euonymus europaeus, Benved. (T: ej inventerat område, R: H 18). Vid grinden till arbetsgården. Endast yngre stammar. Vacker höstfärg i solexponerat läge, t.ex. i bryn.

D 4
Fraxinus cfr. *excelsior*, Ask. (T & R: H 10 och 11). T: H 10 som *Fraxinus pennsylvanica*, H 11 som *F. juglandifolia*, R: "Det ena numret dött efter 1954. Bestämning ej gjord av det återstående".

Aesculus hippocastanum
L. cv. '*Laciniata*' Flikbladig
hästkastanj.

Detta benämner han därför *Fraxinus* spec. Min artbestämning är osäker men baseras delvis på att knoppfjällen är svarta. Lövverket är högt ansatt och har en tidigare lövsprickning än områdets andra (vilda) askar (2013). Bestämningsslitteratur.⁴⁹ och⁴⁴ En kontrollbestämning bör göras när bättre material finns tillgängligt. En jämförelse kan då göras med *Fraxinus americana* (syn. *F. juglandifolia*) och *F. pennsylvanica*.

D 5

Fraxinus excelsior cv. 'Crispa', Kålask. (T & R: H 13). T: *Fraxinus coarctata*, R: *Fraxinus excelsior* f. *crispa*. Högt träd och utvecklat som andra askar inom området. Nu innanför staketet mot växthusgaveln. Trädets krona får en egenartad siluett när bladen slagit ut. Bladen sitter då tätt gytrade till bollliknande grupper åtskilda av kala grenavsnitt. Bladskaffet mycket kort. Uppgifter saknas om ytterligare exemplar av denna sort från Stockholmstrakten. Den 'Crispa' som jag sett saluförd under senare år är svagväxande och verkar lämplig som dvärgträd. Möjligen rör det sig om formen 'Nana I' diskuterad av Scheller.⁴⁹

D 6

Fraxinus excelsior cv. 'Jaspidea' Gulask. (T & R: H 12). T: *Fraxinus aurea*, R: *F. excelsior* cfr. *f. aurea*. Vid Rybergs inventering representerad av två småträd, 4-5 m höga. Den svaga tillväxten ansåg han tyda på *f. aurea*. Vad som nu finns där är en stubbe efter ett nedsågat träd. Stubben 39 cm i diam. (2012). Nedsågningen bör ha gjorts för ett fåtal år sedan. Från stubbens yttre ved (ej murken) har det bildats ett stort antal stubbskott runt hela stubbens omkrets och tillhörande den inympade sorten Den tidigare svaga höjdtillväxten kan eventuellt ha berott på det trängda läget som trädets då hade. Hos 'Jaspidea' ska internoden hos de ettåriga skotten vara av normal längd medan de hos *aurea* ska vara starkt förkortade.⁴⁹ De

ettåriga skott jag undersökt på Rosendalexemplet har normal internodlängd. Detta gäller även hos ett högvuxet exemplar i parken vid Blackebergs gård i Bromma. Mina observationer är dock begränsade till stubbskott (Rosendal) och stamskott (Blackeberg). Sortbestämningen preliminär. Båda sällsynta äldre parklignoser. Stubbskott behålls för att förnya trädet. Förökas.

D 7

Pinus nigra, Svarttall. (T & R: H 1). T: *Pinus austriaca*, R: *Pinus nigra*. Flera exemplar av svarttall finns i Rosendalsområdet. Svarttallen är uppdelad i flera underarter och har många trädgårdsformer.⁵ Den tidigare artbestämningen *P. austriaca* är en synonym och förs till ssp. *nigra*. Ofta odlad parkträd.

D 8

Pseudotsuga menziesii, Douglasgran. (T & R: saknas). Två låga träd, helt nära varandra. Bör ha planterats efter 1969, liksom de *Picea spec.* (ej skyltad) som finns i närheten.

D 9

Sorbus intermedia, Oxel. (T: saknas, R: H 9b). R: *Sorbus intermedia*. Ryberg ansåg att exemplaret förbisetts av Thulin.

Ej namnskyltade

(T: & R: H 3). *Syringa reticulata* (Blume) Hara var. *reticulata*. T: *Syringa japonica*, R: *Syringa (Ligustrina) japonica*. Mycket vacker buske i blom. Värdefull även genom sin sena blomningstid. -- (T: & R: H 5). *Cupressus lawsoniana* hos T & R. Nu strax bakom staketet. Inga frostsador noterade varken av Ryberg eller av mig. Kan jämföras med *Chamaecyparis nootkatensis*, en betydligare hårdigare art. Denna har under senare år förts till ett nytt släkte, *Xanthocyparis* Farjon & Hiep.⁵ Ett högvuxet exemplar av *C. nootkatensis* (T 6 R: J 1) finns nära villan norr om delområde E. Växtplatsen är nu av privat ka-

raktär. Fotodokumenterad 1942.¹² -- (T: & R: H 6) T: *Fagus sylvatica purpurea*. R: *Fagus sylvatica f. atropurpurea*. Längs med stigen utanför staketet. Högt träd i god vigör. Ej sortgranskad av mig. -- (T: & R: H 7 & 8). Hos Thulin som *Sorbus aria* (nr.7) och *Sorbus melanocarpa* (nr 8). Hos Ryberg båda som *Sorbus aria* coll. Tillhör en grupp av oxlar som är mycket svårbestämda. Problemet diskuteras av Ryberg.^{45,49} -- (T: & R:H 9). Hos Thulin som *Sorbus Quercifolia*. Hos Ryberg som *Sorbus forma hybrida*. Identiteten hos *Sorbus quercifolia* utförligt diskuterad av Ryberg (1969 A). -- (R: H 14). R: *Malus x robusta*. Problem vid namnsättningen belyst av Ryberg (1969 A). -- (R: H 15). R: *Sorbus torminalis*. "Vackert träd, ca åtta meter högt. Ympad på vanlig oxel som fått skjuta upp en kraftig gren som kan befaras ta överhanden med tiden". Detta har nu skett. Kvar finns nu (2013) en murken stubbe. (R: H 16). R: *Malus forma*. Utförligt beskriven av Ryberg men "omöjlig att sortbestämma". Finns ännu kvar, strax framför staketet. -- (R: H 17) R: *Tilia x vulgaris* parklind. Högt träd, nu innanför staketet. -- (R: H 19): R: *Caragana spec.* Ej påträffad av mig. (R: H 23). R: *Syringa x chinensis*. Bortröjd? -- (R: H 24). *Crataegus monogyna*. Litet buskträd invid grunden till arbetsgården.

Ej tidigare noterade, nyttillkomna efter 1969

Picea spec. Finns strax invid (D 8). Svagt växande och i dålig kondition. Kottar små. *Catalpa x erubescens*, Hybridkatalpa. Friskt omfattningsrikt träd. Innanför staketet men med grenar som når ut till gångvägen. Finns även på tomt till villan norr om delområde E. Möjligen plantor utdelade av Ryberg och uppdragna i Bergianska trädgården.

Fraxinus excelsior cv. 'Jaspidea' (Guldask).
Föryngring från yttre friska veden av
rutten stubbe. Gröna blad; *Sambucus*
nigra.

Regeneration from the peripheral fresh
wood of rotten stump. Green leaves:
Sambucus nigra.

Acer platanoides L. cv. 'Dissectum' –
Flikbladig skogslönn.

Fraxinus excelsior L. cv. 'Crispa'
Kålask (bollask). Notera de korta
bladskäften. - Note the short petiole.

Fraxinus excelsior L. cv. 'Crispa' Kålask, (bollask).
Till vänster *Fraxinus* cfr. *excelsior*.

G
Ej tidigare inventerat. Omfattar den vidsträckt triangulära ytan framför slottets sydfasad. Gräsmatta med glest spridda träd och buskgrupper. Flera av träden av stort parkhistoriskt intresse. De bör ha planterats under den period då Svenska Trädgårdsföreningen hade sin verksamhet på Rosendal.

G 1
Acer campestre, Naverlönn. Nära grusvägen från slottsplanen ner till Drottningens paviljong. Exemplaret ingick i vad som tidigare var en mera omfattande lignosgrupp. Bladen visar artens normala utformning. Deras variation hos arten, se Schwerin 1893, pp. 325-329, fig 67 p. 327.

G 2
Acer platanoides cv. 'Schwedleri', Blodlönn. Bladens mörkt röda färg övergår i en mera grön skiftning under säsongen. Flera blodlönnar av samma sort finns inom Rosendalsområdet. Sorten

ej ovanlig i äldre planteringar. Den senare lanserade sorten 'Faasen Black' saknas inom Rosendalsområdet. Den behåller och förstärker sin mörka bladfärg fram till lövfällningen. I moderna anläggningar oftare använd än 'Schwedleri'.

G 3
Acer pseudoplatanus, Tysklönn. Normalform av arten.

G 4
Acer pseudoplatanus cv. 'Purpurea', Röd tysklönn. Sortbestämningen något osäker och bör kontrolleras vid jämförelse med 'Atropurpurea'.

G 5
Acer tataricum, Rysk lönn. Buskformad, upp till tre meter hög, tät. Ingår i buskrabatten mellan slottsplanen och Drottningens paviljong. Tillhör underarten ssp. *tataricum*. Den även ofta odlade underarten *ginnala* har blad med djupt nående flikar. Båda underarterna dock variabla vad beträffar flikigheten. De skiljer sig även i bladens hårlighet. En jämförande studie av variationen hos ssp. *tataricum* i våra äldre parker vore av intresse. Ofta odlad, även i nya anläggningar. Bladens variation.⁵⁵

G 6
Aesculus x hybrida, Hybridhästkastanj. Ingick i den gamla lignos-

gruppen framför Drottningens paviljong. Bredkronigt träd i god kondition. Blommorna blekt gula-gröngula. De uppåtriktade kronbladen med ljusröd teckning. Frukter har utvecklats rikligt. Fruktskalet slätt eller först med svag vårtighet. Frön ibland ej utbildade, fröet då tidigt aborterat (tomma fröskal). Det finns många hybrider inom släktet.

De Candolle beskrev hybridhästkastanj som en art (1813) men anmärkte senare (1824) att den kunde vara en hybrid mellan *Aesculus flava* (syn. *A. lutea*) och *A. pavia* (syn. *rubra*). En uppfattning som har allmänt accepterats. Hybridhästkastanjen på Rosendal är inte identisk med den som avbildats från Norra Latin läroverkets gård.⁴ Hos denna har blommorna en annorlunda färg. Ett troligen identiskt träd finns på f.d. Experimentalfältet (nu S. Univ.), norr om Bloms hus. Beteckningen Hybridhästkastanj får t.v. användas som ett kollektivbegrepp för hybrider mellan de två nämnda arterna. Ytterligare utredning behövs.

Att särskilja de gamla hybridogena hästkastanjer som odlas i vårt land stöter på svårigheter. Jag har därför försökt samla in herbariematerial för att underlätta framtida undersökningar. Den form som finns på Rosendal har jag inte funnit rapporterad från vårt land tidigare. Enligt Per-Ola Frizon (muntl. 2012) ska det tidigare ha funnits flera andra hästkastanjer i denna lignosgrupp. De är nu borttagna. Några beläggsexemplar av dem finns ej. På en kvarlämnad stubbe kunde jag 2008 räkna ca 100 årsringar. Material från trädet på Rosendal bör förkas för att hindra utrotningshotet av denna sällsynta gamla parklignos.

G 7

Carpinus betulus, Avenbok. Lågt buskträd, mångstammigt. Ingick i den tidigare lignosgruppen. Borta 2013.

G 8

Cornus sanguinea, Skogskornell. Enstammigt buskträd, ca tre meter högt. Stammens omkrets 80 cm på 1,5 m höjd. I god kondition fram till våren 2013 då trädet föreföll dött. En del knoppar i kronan överlevde dock och gav nya skott. Dessa reducerades under sommaren. Artens här trädlika växt och kraftiga stam verkar unik. Om det måste sågas ner vore en åldersbestämning av stort intresse. Gråsmarken runt trädet fullt av rotskott som klipps bort vid gråsmattans skötsel. Strax väster om exemplaret i riktning mot statyn finns ett litet buskage av skogskornell, troligen från rotskott som fått växa upp.

Arten förekommer på flera platser vid slottet och invid Drottningens paviljong. Den finns även planterad längs ridstigen upp i skogsmarken öster om vägen och paviljongen. Ingår även i de två buskrabatter mellan gräsyten och bilvägen i öster. Dessa buskage nu röjda (2013). Den effektiva rotskottsbildningen gör att arten kan utbilda snår om inte lämpliga åtgärder vidtas.

Skogskornellen på Rosendal avviker i vissa avseenden från florans beskrivning av svensk vild och annan vildväxande nord-europeisk skogskornell. Någon markant rödfärgning av de unga grenarna har jag inte sett. Endast vissa, fullt solexponerade grenar kan få en svag rodnad på översidan. Bladens nervpar anges vara 3-4, ibland 3-4 (-5).

Fem nervpar är en sällsynthet som troligen betingas av orsaker som resulterar i utveckling av frodskott. (gödsling, beskärning etc.). Någon skillnad mellan vild och odlad skogskornell vad beträffar antalet bladens nervpar kan jag inte finna.

Hårens morfologi: tvåarmade (bifida), med ett rudimentärt skaft.

Vissa hår kompassnålsliknande med armarna tätt tryckta till underlaget, båda armarna lika långa. Dessa "kompasshår" parallellt orienterade på bladyta, stjälk och foderblad. Andra hår med oliklånga armar, ej tätt till tryckta till underlaget, blir bågformiga upphöjda, armarna på de skilda håren då oregelbundet orienterade. En av armarna kan vara så kort att håret kan tolkas som enkelt. Deras förekomst och fördelning på bladens undersidor varierar och har använts dels för att urskilja denna art från andra, dels för att dela upp *Cornus sanguinea* i underarter eller varieteter. Hårtypernas utseende, se Hartwig 1932, p. 57; Javorka & Csapody 1975, p. 386; Nieto Feliner 1997, p. 137. En förnyad morfologisk (mikroskopisk!) undersökning av artens hårtyper och deras förekomst vore önskvärd.

Inom sitt vidsträckt utbredningsområde i Europa-östra Asien visar arten ett stort antal avvikande populationer med lokal eller regional utbredning. De har beskrivits som arter, underarter, varieteter eller former.⁵¹ I de floror där artens variation beaktats har skogskornell delats upp i tre underarter: ssp. *sanguinea*, ssp. *australis* (C.A. Meyer) Jáv. och ssp. *cilicica* (Wangerin),¹¹ och¹⁰ Antalet avvikande populationer och närstående arter verkar vara särskilt talrika i bergsområdena vid Svarta havet och Okotska sjön, t.ex. i Kaukasus.^{41och 50}

Någon klassifikation till underart hos det svenska materialet kan inte presenteras förrän en ingående undersökning gjorts av svensk vild och odlad skogskornell som då ska jämföras med ssp. *sanguinea* och ssp. *australis*.

Våra gamla parkförekomster av skogskornell bör därför inte rensas bort innan materialet har dokumenterats, dels genom herbariematerial dels genom att material tas in i botaniska trädgårdar.

Denna skogskornell har jag även sett i Uppsala botaniska trädgård, liksom i den angräns-

ande Engelska parken. Flera andra förekomster i Uppsala har noterats av Hylander.¹⁷ Från den jättebuske i Akademiska sjukhusets park som han avbildat (p. 92, fig. 28) har jag erhållit herbariematerial. Arten förekommer även i moderna parkanläggningar i Stockholm, t.ex. i Monica Zetterlunds park invid Surbrunnsgatan 19-23, liksom vid sjön Trekanten på Södermalm i Stockholm.

G 9

Crataegus monogyna, Trubbhag-torn. Enstammigt lågt buskträd. I god kondition.

G 10

Fagus sylvatica cv. 'Purpurea' Blodbok. Sortbestämning osäker, möjligen 'Atropurpurea'.

G 11

Fraxinus excelsior cv. 'Pendula', Hängask. Vackert utbildat exemplar 2013.

G 12

Quercus rubra, Rödek. Högt träd. Nu strax innanför staketet till Drottningens paviljong. Arten saknas i de övriga äldre delarna på Rosendal. Ej heller tidigare noterad hos Thulin 1954 och Ryberg 1969. En liten grupp av "rödekar" finns nu även strax öster om den "Fickpark på Enköpingska" som anlades 1998. I sådana planteringar kan bladens flikighet variera och närma sig den hos *Q. palustris* och *Q. coccinea*. Alla tre hör till den nordamerikanska floran där deras utbredningsarealer överlappar. Hybrider förekommer. Gränsen mellan *Q. rubra* och *Q. palustris* kan ibland vara svår att uppfatta.²¹ (Schwerin 1932 pp. 33-36.)

G 13

Tilia x vulgaris, Parklind. Parklinden har uppkommit som en hybrid mellan skogsliind och bhusliind (*Tilia cordata* och *T. platyphyllos*). En sådan hybridisering har skett vid flera tillfällen och på skilda platser. I vårt land har parklinden varit ett viktigt och ibland domine-

Aesculus x hybrida DC.
Hybrid-
kastanj, sort
företrädd på
Rosendal.

rande inslag i de parker som anläggs vid våra slott och herresäten. Plantmaterialet importerades då från kontinenten där det förökats vegetativt. En undersökning av våra parklindar har visat att de representeras av flera kloner.⁷ Någon sort- eller klonbestämning av exemplaren på Rosendal har jag inte försökt göra. Parklindar finns på flera platser på Rosendal, t.ex. invid slottet och längs vägarna.

G 14

Ulmus glabra, Skogsalm. Trädet finns högst upp i allén längs östra vägen. Högt och i god kondition. Anmärkningsvärt genom att det trots sin ålder inte visar tecken på almsjukan (2013). En farsot som hårt drabbat andra gamla almar i Stockholmstrakten. Almsjukan konstaterades första gången i vårt land 1950.²⁸ Denna gång tycks den ha drabbat våra almar kraftigare än tidigare.

G 15

Ulmus glabra cv. 'Exoniensis', Pyramidalalm. På gräsmattan framför paviljongen. I dålig kondition 2012, nedsågad 2013. Sorten har tidigare funnits på andra ställen inom rosendalsområdet men har även där tagits bort.

Ej namnskyltade

Framför slottet flankeras grusplanen av buskplanteringar. Även norr om slottet omges planen (med porfyrvasen) av buskar. Ett mindre men tätt och snårigt buskage omger den höga tysklönn som finns vid västra inkörsvägen till slottets grusplan. Denna *Acer pseudoplatanus* har ej sortbestämts. Bladen är gröna, treflikade ner till halva sin längd, flikarna snett utstående, nästan lika långa som mittfliken. Möjligen rör det sig om sorten 'Trilobata'. Rotskott, stubbskott (och fröplantor) visar delvis artens normala bladform, dels svagt rödfärgade blad.

I rabatten (snåret) runt tysklönnen har jag noterat: *Amelanchier* cfr. *canadensis*, *Cornus sericea*, *Physocarpus opulifolia* var *intermedia*, *Symphoricarpus albus*, *Spiraea chamaedryfolia* och *Viburnum lantana*. I rabatten väster om slottets grusplan: *Cornus sanguinea*, *Syringa vulgaris* (som bondsyren) och *Syringa x chinensis*. I buskaget öster om slottsplanen ingår *Acer tataricum* (nr. G 5). – Buskrabatten öster om grusplanen är delad i två grupper, en övre och en nedre. Den senare når ner till närheten av paviljongen. I den övre buskrabatten dominerar *Cor-*

nus sanguinea och *Symphoricarpus albus*. I den nedre finns även skogskornell men också *Aruncus dioicus* och *Spiraea spec.* Dessa två buskrabatter röjda 2013. Med undantag av bl.a. skogskornellen hör dessa buskar till ett sortiment som ofta kan påträffas i äldre parker och trädgårdar och från vilka de förts över som rotskott till små gårdar och torp. Där de nu kan bilda besvärliga snår.

H

Delområdet omfattar ängsmarken och skogsbrynet strax öster om Rosendals Trädgård. Delar inom området kan vara lämpliga för kompletteringar av parklignoser.

H 1

Carpinus betulus, Avenbok. Öster om bilvägen, nära vägskälet. Flera vackert uppvuxna buskträd. I angränsande skogsbyn visar avenboken rik föryngring.

J

Låg kulle strax söder om fruktträdgården och "Fickparken på Enköpingska". Stora delar nu lekpark. Ej tidigare inventerad. Nu med få parklignoser.

J 1

Aesculus hippocastanum, Hästkastanj. Flera exemplar vid vägkorset i söder. I god kondition.

J 2

Larix decidua, Europeisk lärk. Tre höga träd upp mot lekplatsen. Arten har röda unga kottar och längsstrimmiga mogna kottefjäll.

J 3

Pinus ponderosa, Weymouthtall. Gammalt, högt och grenat upptill

i flera stammar. Dekorativt. Rik kottesättning.

Från detta delområde går en gångväg mot Bellmansro och Waldemarsudde. Längs väggkanten finns en mångstammig hög *Carpinus betulus* avenbok och nära höjden mot Bellmansro en mycket stor *Salix fragilis* knäckepil med rekordgrov stam. Ute på odlingsmarken mot öster syns en isolerad grupp av *Salix alba* var. *alba* vitpil. De bildar något som på engelska kallas en "clump". En hortikulturell finess för stora öppna parktytor. En välkänd sådan "clump" bildar almarna i Kungsträdgården. En "clump" ska uppfattas som en sådan och därför uppskattas och skötas utifrån detta.

Ulmus glabra L. cv. 'Pendula' – (K: sine nr.) Paraplyalm.

K

Vidsträckt ängsområde öster om bilvägen mot Waldemarsudde. På långsidorna begränsat av bergsbundna höjdryggar. Norra brynet väl utbildat, det södra uppdelat och svagare markerat. Bryn kan ha ett stort estetiskt värde och deras speciella flora har betydelse för att berika ett områdes biologiska kvalitet, t.ex. vad gäller insektsfaunan och fåglarnas val av boplats och föda. Detta värde kan här berikas genom utplantering av lämpliga brynlignosar.

En något överraskande upptäckt av gamla park-

lignoser inom detta delområde visar att utplantering även företagits i perifera delar av Rosendalsområdet. Förmodligen under den tid då Svenska Trädgårdsföreningen hade sin verksamhet här. De tre lignoser som tas upp här finns strax utanför plantkartans östra begränsning. Två av dem växer solitärt på gräsområdet och kan skymtas från vägen.

K 1

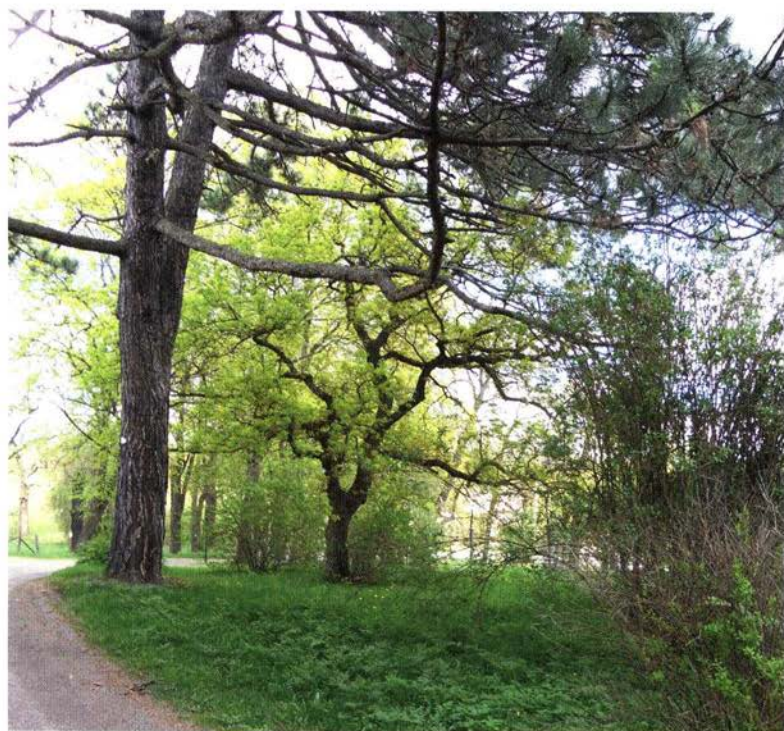
Quercus petraea cv. 'Mespilifolia', Helbladig bergsek. Enda förekomsten på Rosendal. Ej upptagen i de äldre inventeringarna.^{61, 45} Lågt ympat på bergsek. I god kondition. Strax norr om trädet finns en

vanlig skogsek av ungefär samma ålder. Paret bildar en port för den stig som går i mitten av ängen. Sällsynt i äldre parkanläggningar. Sorten även sedd vid Villa Beylon på Ulriksdal (leg. Kers 8618, anno 1974).

Ej namnskyttade

Ulmus glabra cv. 'Pendula', Paraplyalm. Något undanskynd i gränsen mellan ängsytan och den svagt markerade södra höjdryggen. Högt ympad på grenfri stam. Toppen flack. De hängande grenarna når ner till markytan. Mycket vackert och välformat exemplar. Fungerar bra som regnskydd. Har provat!

Fraxinus excelsior cv. 'Pendula', Hängask, Fritt planterad norr om stigen, på ängsmarkens centrala del. Välformat exemplar och i god kondition 2012. År 2013 många grenar kala och intorkade. Askskottsjukan har drabbat många av Stockholmstraktens hängaskar under senare år.

Acer platanoides L.
'Dissectum' - (K: D 1):
Flikbladig skogslönn.
– Visar trädets
växtsätt.

Referenser

- ¹ Aldén, B & S. Ryman 2009. *Våra kulturväxters namn*. Stockholm
- ² Anon. 1840. *Planritning öfver Svenska Trädgårdsföreningens lokal år 1840*. Svenska Trädgårdsföreningens Årsskrift 1840. Till denna ritning hör: Öfersikt af trån och buskar i grupper kring Promenad-gångarna uti Förenings Trädgård. Förättad 1840.-Op. cit. 1841: 55-58.
- ³ Anon. 1925. *Matrikel öfver Svenska Trädgårdsföreningens elevskola vid Rosendal, jämte kortfattad historik öfver densamma 1862-1911*. Stockholm.
- ⁴ Anon 2003. *Träd i Stockholm*. Gat- och fastighetskontoret, Stockholm.
- ⁵ Auders, A.G. & D.P. Spicer 2012. *Encyclopedia of Conifers II.*, Roy. Horticult. Soc. London.
- ⁶ Bauer W. 1990. *Parker, trädgårdar, landskap. Fömya och bevara*.
- ⁷ Bengtsson, R. 2005. *Variation in common lime (Tilia x europaea L.) in Swedish gardens of the 17th and 18th centuries*. Doctoral thesis nr. 2005: 4, SLU.
- ⁸ Candolle, A. P. de 1813. *Catalogus plantarum horti Monspeliensis....*
- ⁹ Candolle, A. P. de 1824. *Prodromus syst. nat. veget. I.*
- ¹⁰ Chamberlain, D.F. 1972. *Cornaceae, I: P.H. Davis* (ed.) Flora of Turkey 4.
- ¹¹ Cook, C. D. K. 1968. *Cornaceae, I: T. O. Tutin et al.* (eds) Flora Europaea 2.
- ¹² Dahlbeck, N. 1942. *Glimtar från trädgårdar och fri natur vid vår huvudstad*. Lustgården 23: 145-162.
- ¹³ Farjon, A 1990. *Pinaceae. Drawings and descriptions of the general Abies, Cedrus, Pseudolarix, Keteleeria, Nothotsuga, Tsuga, Cathaya, Pseudotsuga, Larix and Picea*. Regnum Vegetabile 121.
- ¹⁴ Hasselblad, B. 1982. *Djurgårdsvandringar*. Utgiven av Kungl. Djurgårdens Förvaltning. (pp. 61-64).
- ¹⁵ Hartwig K.G. 1932. *Cornus australis C.A. Meyer.* - Mitt. Dtsch. Dendrol. Ges 44: 56-57.
- ¹⁶ Hesselman, H. 1911. *Über sektorial geteilte Sprosse bei Fagus silvatica L.- asplenifolia Lodd. und ihre Entwicklung*. Svensk Bot. Tidskr. 5: 174 -196.
- ¹⁷ Hylander, N. 1955. *Träd och buskar i Uppsala*. Lustgården 35: 18-101.
- ¹⁸ Hylander, N. 1957 A. *On cut-leaved and small-leaved forms of Scandinavian birches*. Svensk Bot. tidskr. 51: 85-119.
- ¹⁹ Hylander, N. 1957 B. *Om flikbladiga och småbladiga former av klåbbal och gråal*. Lustgården 38: 85-119 & Pl. 1-32.
- ²⁰ Hylander, N. 1966. *Svensk Kärlväxtflora 2*. Stockholm.
- ²¹ Jensen, R. J. 1997. *Quercus L. sect. Lobatae Loudon. I: Flora of North America 3: 447-468*.
- ²² Javorka, S. & V. Csapody 1975. *Iconographia florae partis austro-orientalis Europae centralis*. Budapest.
- ²³ Krüssmann, G. 1960. *Handbuch der Laubegehölze*. Vol. 1--Vol 2, 1962.
- ²⁴ Lagerberg, T. 1953. *En och idegran*. I : Arnborg, T & H. Hustich, Våra träd. Svenska Skogsvårdsföreningen.
- ²⁵ Lagerberg, T. 1972. *Trädkännedom 1, Kompendium i trädkännedom*. Omarbetad av Hugo Sjörs. Ny uppl.
- ²⁶ Laine, C. 2003 (ed.). *Rosendals slott*. Byggföretaget Kultur.
- ²⁷ Laine, C. 2004. *Historien om en kunglig lustpark*. Lustgården 84: 61-72.
- ²⁸ Lekander, B. 1951. *Almsjukan – en ny farlig sjukdom på våra almar*. Lustgården 31: 72-78.
- ²⁹ Lind, G. 1941. *Stockholms-trädgårdar under gångna tider*. Stockholm.
- ³⁰ Malmström, C. 1969. *Kungl. Djurgården i Stockholm. En skildring av dess historia och nutida naturparksområde*. Lustgården 50: 35-84.
- ³¹ Meikle, R. D. 1984. *Willows and poplars of Great Britain and Ireland*. BSBI. Handbook 4: 1-198. London.
- ³² Nieto Feliner, G 1977. *Cornaceae. I: Castroviejo, S. et al.* (eds.), Flora Iberica 8: 135-138.
- ³³ Nilsson, A. 1951. *Carpinus betulus f. lennwalliana n. f.* Lustgården 31-32: 95-105.
- ³⁴ Nitzelius, T. G. 1962. *Ekolsunds arboretum och dess barträdskolektion*. Lustgården 43: 55-56 & karta.
- ³⁵ Nitzelius, T. G. 1968. *Abies A review of the firs in the Mediterranean*. Lustgården 49: 146-189.
- ³⁶ Nolin, C. 1996. *Svenska Trädgårdsföreningen 1832-1911*. Bebyggelsehistorisk Tidskr. 31-32.
- ³⁷ Nolin, C. 2003. *Trädgårdskonst och trädgårdsodling*, I: Laine, C. (ed.) Rosendals slott. (pp. 258-297).
- ³⁸ Pihl, A. 1878. *Om Svenska Trädgårdsföreningen*. – Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift 1878: 1-9.
- ³⁹ Pihl, A. 1913. *Berättelse öfver Svensk Trädgårdsförenings verksamhet åren 1821-1911*. Stockholm.
- ⁴⁰ Pontin, M. af 1832. *Berättelse om Svenska Trädgårdsföreningens verksamhet jämte dess stadgar*. Stockholm (pp. 1-15).
- ⁴¹ Poyarkova, A.I. 1974. *Cornaceae. I: Flora of U.S.S.R.* 17: 225 - 249.
- ⁴² Rehder, A. 1960. *Manual of cultivated trees and shrubs hardy in North America*. Ed. 2.
- ⁴³ Robertson, K. R. 1977. *Cladrastis: the Yellow Woods*. Arnoldia 37: 137-150.
- ⁴⁴ Roloff, A. & A. Bärtels 2006. *Flora der Gehölze. Auflage 2*. Ulmer Verlag.

⁴⁵ **Ryberg, M.** 1969 A. *Förteckning över lignoser inplanterade vid Rosendal på Kgl. Djurgården, Stockholm under åren 1873-1909.* Stencil pp. 1-21.

⁴⁶ **Ryberg, M.** 1969 B. *Arboretet och fruktträdgården vid Rosendal.* Stencil. pp. 1-6.

⁴⁷ **Rylander, G.** 1943: *Något om märkliga träd i Linköping.* Lustgården 24: pp. 23 - 36.

⁴⁸ **Salvesen, P.H.** 2009. *Rogn og asal (slekten Sorbus) Årskrift nr 13 Arboretet på Milde. Åringen 2009.* Arboretet og Botanisk Have. Milde, Bergen.

⁴⁹ **Scheller, H.** 1977. *Kritische Studien über die kultivierten Fraxinus Arten.* Mitt. Dtsch. Dendrol. Ges. 69: 49-162.

⁵⁰ **Schmidt, P. A.** 2003. *Bäume und Sträucher Kaukasiens. Teil 2.* Mitt. Dtsch. Dendrol. Ges. 88: 77-162.

⁵¹ **Schneider, C. K.** 1912. *Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde. Vol. 2.*

⁵² **Schnitter, J.** 1997. *Rosendal in Stockholm. Gartendenkmalpfleger. Untersuchung eines königlichen Landschaftgartens.* Diplomarbeit, Hannover. Stencil. (plankarta).

⁵³ **Schnitter, J.** 2001. *Svenska Trädgårdsföreningen (1832-1911). Der "Schwedische Gartenverein" in seiner Beziehung zur deutschen Gartenkultur.* Die Gartenkunst 1: pp. 24-52.

⁵⁴ **Schnitter, J.** 2011. *Anguis in herba. - Gartenpädagogik und Weltveredlung im Lebenswerk des schwedischen Agitators Olof Ene-roth.* Hamburg Disserta Verlag.

⁵⁵ **Schwerin, F. Graf von** 1893. *Die Varietäten der gattung Acer.* Gartenflora 42.

⁵⁶ **Soó, R. Z. Karpáti** 1968. *Cornaceae Magyar Flora II: 260-261.* Budapest.

⁵⁷ **Sylvén, N.** 1924. *Översikt av de i Sverige odlade Abies-arterna.* Lustgården 5: pp. 1-38.

⁵⁸ **Sylvén, N.** 1945. *Härdigheten*

hos barrträden i våra parker och planteringar. Lustgården 25-26: pp. 113-252.

⁵⁹ **Sylvén, N.** 1953. *Arboretum Ekebyhof.* Lustgården 33-34: pp. 53-60.

⁶⁰ **Söderlund, S.** 2000. *Hopplös kamp mot stadens skolbarn.* Lustgården 80: p. 119.

⁶¹ **Thulin, J. A.** 1954. *Förteckning över främmande trädslag vid Rosendal å Kgl. Djurgården.* Handskrift ställd till Kgl. Djurgårdsförvaltningen, Diarienr. 340. opaginerad, 13 pp. Med maskinskrivet tillägg, 4 pp.

Quercus petraea (Matt.) Liebl. cv. 'Mespilifolia' - (K: K 1)
Helbladig bergesk.

Abstract

The ligneous specimens in the park at Rosendal in Stockholm have been studied and classified with regard to their species and cultivars. The principal aim of the investigation was to compile a list of names that could be used to label them. Fifty specimens have now been labelled.

Rosendal is a royal estate, situated just outside the centre of Stockholm. The park, which surrounds a small castle, offers free entry to the general public. The park is of special interest from both botanical/dendrological and historical/horticultural viewpoints. Its distinctive features derive from the fact that practically all the ligneous specimens were planted

between 1873 and 1909, during the time that the Swedish Garden Society (founded in 1832) was housed there.

Nowadays, these old trees and shrubs exemplify horticultural material that is characteristic of an approach to garden design that was abandoned long ago. Most visitors today – if interested – will consider them unfashionable and, since no longer grafted and multiplied, will discover that they are not commercially available. Consequently, the few rare extant specimens will be the last of their kind.

This alarming situation is now serious, and not just in Sweden. Though valuable botanical objects, they remain inadequately known, studied and described by

trained botanists. The problems associated with nomenclature, distinctive features and so on are considerable.

It is our contention that our botanical gardens would provide a suitable refuge for these specimens. They offer the appropriate conditions and qualified staff that should be able to guarantee their survival, as well as a place where they can be competently studied, classified and described.

This study was initiated by the Swedish Society for Dendrology and Park Culture and was carried out in cooperation with the Royal Park Administration in Stockholm (Kungliga Djurgårdsförvaltningen).

Tack till

Per-Ola Fritzon för upplysningar om parklokaler för vissa träd i Stockholm och till mina arbetskamrater på Bergianska Lars-Gunnar Reinhammar och Kerstin Kustås som samlat in värdefullt jämförelsematerial från Uppsala och Stockholm.

Transporter av skyltar och verktyg ordnades praktiskt och bekvämt av Djurgårdsförvaltningens Henrik Nicklasson och Daniel Hedin. Uppfästningen av skyltarna gjordes av Daniel Hedin.

Om författaren

Lars Erik Kers, född 1931 i Falun. Fil. Dr. och docent i botanik. Sedan år 1972 fram till pensioneringen assistent och forskare vid Bergianska Trädgården, Stockholm. Lärt känna naturen i fält. Publikationer: *Capparidaceae*, främst afrikanska. Svenska fanerogamer, Svampar i Sverige valda med hänsyn till deras miljöindikerande aspekter.

Översiktsplaner

Rosendals Trädgård: 53, p. 39; 45; 61.

Rosendalsterassen: 6, pp. 316 & 317.

Slottets omgivningar: 6, p. 38.

Större delen av Rosendalsområdet: 52, 27, pp. 63, 37, p. 263.

Trädgårdsföreningens trädgård vid Drottninggatan: (1840) 2; 53, p. 41; (1844) 54, p. 122.

Uppsala har fått ett fjäll!

Roger Holt

Uppsala botaniska trädgårdar invigde ett nytt fjällparti i den av botaniska trädgården i maj 2014. Ett byggprojekt som blev mycket större och bättre än vi först drömt om. Redan år 2012 blev det Uppsala universitets dopgåva till prinsessan Estelle. Föreningens hermelinstipendiat år 2013, Tomas Zicha, har varit en av initiativtagarna till denna anläggning.

Redan i mitten av 1980-talet anlades ett fjällparti i Uppsala botaniska trädgård. Det placerades i direkt anslutning till entrén österifrån, utanför vilken pedagog- och psykologutbildningens Blåsenhus ligger. Partiet bestod av fem rabatter, var och en mellan 2-5 m² och bestående av sten, torv och väl-dränerad jord. Högsta punkten i området låg under metern.

Från år 2007 började trädgårdsmästarna

inse att partiet inte längre, på ett tillfredsställande sätt, klarade att visa upp de växter som placerats där. Torvpartierna hade till stor del rämnat och invaderats av ogräs. Nordrönnen som stod mitt i ena partiet var dessutom för stor. Häckvicker dök upp överallt och partiet var så fullt av växter att det inte kunde kompletteras med nya arter. Tankar om ett nytt fjällparti startade men i efterdyningarna av Linné-

Ön för de kalkskyende växterna. Det stora stenblocket kommer från Sunnanå i Uppland och vägde omkring 55 ton.

Nya fjällpartiet vid Uppsala botaniska trädgårds östra entré. I bakgrunden pedagog- och psykologit utbildningens Blåsenhus.

jubileet 2007 fick projektet vila.

Allt som läggs ner i en trädgård måste inte byggas upp igen och om vi valde att bygga upp partiet skulle vi komma att ha ett stort och kostsamt projekt framför oss. Att vi trots allt skulle lägga resurser på ett nytt område för fjällväxter motiverades med att vi visar växter från världens alla hörn, exotiska för oss svenskar, men att vi inte erbjuder tillräckligt utrymme för våra egna växter med särpräglade habitatskrav. Fjällväxter är inte bara något som utländska besökare finner spännande, de är även exotiska för många svenskar.

Vintern 2009-2010 hade diskussionerna tagit en fastare form och förslaget om att be Mats Lindegren om hjälp med utformningen dök upp. Mats Lindegren har i 20 år arbetat i Göteborgs botaniska trädgård med att bygga, utforma och sköta stenpartier. Vi bad honom komma och hösten 2010 presenterade han ett förslag som tog våra fjällplaner till nya höjder. Mats Lindegren visste att vi inte var nöjda med vårt Systema Novum, vars rabatter syftar till att visa på växternas släktskap. Förutom det fjäll vi bett honom titta på föreslog han därför en omdaning av hela området, inklusive ett nytt systematiskt parti samt ny väg in från grinden i öster.

Vi beslutade oss för att genomföra planerna och började med den nya vägen och det systematiska partiet. Denna del stod klar att invigas redan i augusti 2011.

För att förbereda byggandet av det nya fjället flyttades alla växter i vårt gamla fjällparti och området med sand som rymmer skandinaviska sandälskande växter under hösten 2011. Sommaren 2012 reste sedan delar av personalen till fjällen för att samla nya fjällväxter. Första turen gick till Storulvån i västra Jämtland. Med på den resan var Christina Grusell, Annika Vinnersten och jag själv. Vi passade på att fara när Uppsala universitet höll sin fjällbotanikkurs för att samtidigt bättra på våra kunskaper om fjällväxter och deras miljö.

På Storulvån samlades bl.a. fjällviol *Viola biflora*, flera *Salix*arter, enaxig sävstarr *Kobresia myosuroides*, stjärnbräcka *Micranthes stellaris* samt hönsbär *Cornus suecica*. De sista hör i och för sig inte hemma enbart i fjällen men är karaktäristiska för fjällbjörkskogen.

Andra resan, bara två veckor senare, gick till härjedalsfjällen där vi, Christina Grusell, Magnus Lidén och jag bland annat fann den ölluktande isvedeln *Astragalus frigidus* och vitsippsranunkel *Ranunculus plataniifolius* på Torkilsstöten,

klippbräcka *Saxifraga adscendens* på Stor-Mittåkläppen och taggbräken *Polystichum lonchitis* vid Grönfjället. Dessutom följde bland annat finbräken *Cystopteris montana* och lappvedel *Oxytropis lapponica* med hem från resan.

Under vintern hade våra kollegor i Tromsö och Oulu i Finland sänt oss frön från sina insamlingar och dessa drevs upp av vår plantskolist Christina Apell vilket gjorde att bänk efter bänk fylldes med krukor redo för utplantering våren 2013.

Vi har funderat en hel del på substrat till växterna och bestämde oss efter besök i bland annat Peter Korn's trädgård i Eskilsby utanför Landvetter, för att pröva att odla helt i mineraljord i form av 0-8 naturgrus. Det rör sig alltså om sand/grus i fraktionerna 0 till 8 mm. Till skillnad från kross i samma sammansättning håller sig gruset luftigt och tillåter växternas rötter att nå ner på djupet. Gruset håller dessutom en jämn fuktighet samtidigt som vatten inte blir stående och får rötterna att ruttna.

Våren 2013 startade byggandet av vårt nya fjällparti. Diskussionen om att hämta byggnadssten från fjällen hade funnits men lades snabbt ner då kostnaden visade sig vara orimlig. Mats Lindegren valde istället att använda så kallad uppsalagranit detta efter ett samtal med personal på SGU (Sveriges Geologiska Undersökning). Uppsalagraniten, eller tonalit som är det geologiska namnet, används i muren vid tropiska växthuset, den finns i domkyrkans sockel, i trappan upp till slottet och på flera andra platser i staden. Mats Lindegrens tanke blev att besökaren ska få intrycket av att stenen funnits här före trädgården och att vi varit tvungna att göra det bästa av situationen då trädgården byggdes. Sten och block som passade syftet fann Mats Lindegren på familjen de

Geers marker vid Skogstibble och till slut hade drygt 300 ton sten lyfts in i trädgården. Största blocket vägde 55 ton och kom på egen trailer.

Diskussionen kring vilka krav fjällväxter egentligen ställer vid odling resulterade i att blocken sattes så att maximal odlingsyta erbjöds på blockens nordsidor, detta för att minska avdunstningen. På så sätt fanns möjlighet att placera växterna så att rötterna hamnade i skugga så lång tid av dygnet som möjligt. Genom en intensiv bevattning kommer substratet aldrig att torka ut. I fjällen kan markytan mycket väl bli rejält torr men över berggrunden rör sig nästan alltid vatten och hit når växternas rötter.

Fjällpartiet består av tre "öar" i form av samlade block med odlingssubstrat runt vilka besökare kan röra sig. Genom att samla de växter som är toleranta mot kalk i en av öarna, de kalkintoleranta i en annan samt de som antingen växer vid vattendrag eller i kraftigare jord i fjällbjörkskogen i den tredje ön var det lätt att möta växternas krav på odlingsförhållanden.

I ön med kalktoleranta växter valde vi att helt använda oss av 0-8 naturgrus. En 3 x 5 meter stor yta på östsidan var plan och helt solbelyst och här placerade vi växtsamhället Dryashed. Dryasheden domineras, som namnet anger, av fjällsippa *Dryas octopetala*, detta låga ris har fått sällskap av bland annat fjällfibblor *Hieracium sect. Alpina*, fjällviva *Primula scandinavica*, gulldraba *Draba alpina* och dvärgyxne *Chamorchis alpina*. För att ytterligare likna den kalkrika naturtypen grävde vi ner kalktuff, som är en naturlig ansamling kalk vid vattenkällor med starkt kalkhaltigt vatten. Huruvida kalken kommer att ha någon praktisk betydelse i fjällpartiet är osäkert.

De kalkintoleranta växterna hamnade

Isvedel, *Astagalus frigidus*

Taggbräken, *Polystichum lonchitis*.

Finbräken *Chrysopteris montana*.

i en liknande ö men här ingår ett område på ca 3 x 3 m med hög andel torv. I botten på torvbädden ligger en vattenbarriär av byggplast med sidorna uppvikta för att bilda en skål. Tanken är att skapa en blötbädd där regn och bevattningsvatten inte kan passera utan stoppas upp och fuktar torven underifrån. Vattennivån bör däremot inte bli för hög. På en sida går plasten därför bara upp en decimeter. På plasten ligger 15 cm riven blocktorv varvad med fem cm 0-8-grus. Detta för att skapa luftfickor om torven skulle brytas ned till alltför fin och syrefattig massa. Högsta punkten i torvdelens ligger ca. 120 cm från botten. Runt det översta lagret ligger torvblock, detta för att bättre hålla strukturen samt erbjuda ytterligare en växtplats för de växter som föredrar de fastare blocken. Hela ytan är täckt av ett tunt lager grus för att minska avdunstning och hålla torven på plats. För de växter med ursprung i fjällbjörkskog och som där växer sig höga och buskiga samt de växter som återfinns vid bäck- och sjökanter valde vi att göra en annorlunda växtplats. Den tredje ön grundades liksom de övriga med naturgrus vari stenarna

placerades, därefter fyllde vi på med tio till 40 cm jordblandning av kompost, torv, grus och flis. Från ytans högsta punkt och rakt västerut byggdes dessutom en bäck. Det skedde genom att vi tog två gjutna formar, en bred med svag lutning nederst samt en lång och smal med större lutning överst. Alltsammans täcktes därefter med torvblock för att dölja kanterna. I själva rännan lade vi sten som bidrar till att styra och bromsa flödet. Därmed fick vi till ett levande vattendrag. Vattnet rinner sedan ned i ett nedsänkt "rör" med botten, 1,5 m i diameter och 2 meter djupt. Med hjälp av stenar har skugga skapats både för bäck och vattenhål. Detta för att hålla temperaturen på vattnet låg och minska risken för algbildning. Efter två somrar har vi fortfarande klart vatten!

Hela projektet kom igång senare på året än planerat då tjälen 2013 aldrig riktigt ville ge med sig. Bygget, som skulle vara klart vid månadskiftet april-maj blev förskjutet en dryg månad. Som ett resultat av detta sattes inte växterna ut förrän under juni vilket gjorde att flera redan hunnit växa upp, blommat och ibland slutat sin tillväxtfas.

Vattningen skötes första tiden med spridare som vi flyttade runt innan den automatiska bevattningen kom på plats. Sommaren som följde var torr och solig. Trots detta lyckades vi sätta ut och hålla liv i ca. 750 plantor av ungefär 130 taxa. Två säsonger senare kan vi konstatera att vi bara förlorat en dryg handfull arter. Genom att sprida plantorna från en och samma art över ytan ökade chanserna för att någon skulle trivas. Även om vi inte längre har 750 plantor i livet har projektet som helhet blivit mer än lyckat. Flera har nu börjat sprida sig med små fröplantor runt de individer som trivs bäst.

Vid planteringen följde vi Peter Korn's

råd att avlägsna all jord från rötterna på de plantor som kom att hamna i grus. Detta för att inte locka rötterna att stanna kvar i jordklumpen utan att söka sig nedåt och på så sätt bli härdigare. Många gånger fascinerades vi av rötternas längd då vi fått bort jorden. Jag minns speciellt en fjällviva som bara bestod av en bladrosett, knappt större än en enkrona, som hade 17 cm långa rötter! Vid planteringen eftersträvade vi att få ned samtliga plantors rötter så att de kunde sträcka sig nedåt i sin fulla längd.

Två säsonger efter utsättningen vågar vi oss på att åtminstone delvis summera resultatet. De växter som sattes i jord har växt sig kraftiga och täcker mer än väl sin yta. Här står fjällkvanne *Angelica archangelica*, tola *Lactuca alpina*, skäggeklocka *Campanula barbata*, smörbollor *Trollius europaeus* och fjällskära *Saussurea alpina*. Mossbräcken *Saxifraga hypnoides* breder ut sig och både fjällviolen och stjärnbräcken har spridit sig och vi kommer att behöva glesa ut här redan i år. Sorken har tyvärr hittat hit och redan hjälpt oss i utglesningen. Jakten på förrövarna har därför börjat.

Växterna som placerats i grus är låga och växer sakta, helt i linje med vad vi förväntat oss, men de har också visat tecken på näringsbrist genom att blekna. Förmodligen är den intensiva vattningen orsaken till att detta inträffat så pass snart efter etableringen. Till våren kommer vi därför att för första gången ge näring. För de växter som planterats i torv är resultatet klenare än väntat och här är orsaken mer osäker. Det återstår en del justeringar för att komma tillrätta med detta.

I skrivande stund står vi på gränsen till ännu en höst. Trots att våra fjällväxter visat att den snöfattiga vintern 2013/14 i Uppsala inte var något större problem hoppas jag ändå att kommande vinter

Fjällskära, *Saussurea alpina*.

Fjällkåpa, *Alchemilla alpina*

Tuvbräcka, *Saxifraga cespitosa*.

blir stabilt snörik. Vintern 2013/14 hade vi -17°C i november och plusgrader under mellandagarna.

Purpurbräckan var först med att blomma våren 2014. Kommer någon annan att hinna före 2015?

Abstract

Princess Estelle's Scandinavian alpine garden has been inaugurated at Uppsala's Linnaeus Gardens. The newly inaugurated section features plants from Sweden's alpine habitats. Featured varieties include the American milk-vech (*Astragalus frigidus*) and the large white buttercup (*Ranunculus platanifolius*) from Torkilsstöten, the rock saxifrage (*Saxifraga adscendens*), the northern holly fern (*Polystichum lonchitis*), the mountain bladderfern (*Cystopteris montana*) and the northern milk-vech (*Oxytropis lapponica*). The garden is divided up into 'islands', to ensure that the plants enjoy optimal conditions. One 'island' is devoted to lime-intolerant plants, one is for lime-tolerant varieties and one is for plants that flourish close to water. The stones used to create the garden come from the Sunnanå country estate in Uppland. This alpine garden is Uppsala University's christening gift to Sweden's Princess Estelle.

Om författaren

Roger Holt, fil.mag i biologi från Umeå universitet. Han har tidigare arbetat med inventeringar för bl.a. Umeå kommun och SLU. Han har även guidat två somrar i Hemavans fjällbotaniska trädgård och arbetar sedan drygt sju år som trädgårdsmästare på Uppsala linneanska trädgårdar.

Märkesträd i Sverige - 10

Almar

Lars Lagerstedt

Vid Karlaplan i Stockholm finns en av landets största och mest effektfulla almplanteringar med över femtio hörsholmsalmar i en dubbel cirkel runt dammen. Träden är upp till drygt 20 m höga med stamomkrets upp till 262 cm. Mått och foto 2014.

Almar har länge, jämte lindar, varit de mest populära träden i svenska parker, alléer och andra prydnadsplanteringar. Med början på 1950-talet har svenska almar, som almar i världen i övrigt, drabbats allt värre av 'almsjukan' som är en svampsjukdom. Den kan på kort tid slå ut friska almar i alla åldrar. På 1980-talet kom en särskilt aggressiv variant av sjukdomen till Sverige, som först kom till Skåne och Göteborg. År 1998 hade den nått Stockholm.

Almsjukan har kraftigt decimerat bestånden och medfört att tiotusentals träd slagits ut. Trots detta är almen fortfarande, på många håll, bland det viktigaste och vanligaste parkträdet. Som det ser ut idag kommer almdöden tyvärr att fortsätta i ganska rask takt.

I texten och i tabellerna ges en bild av vad som hotar att bli almarnas sista storhetstid. Tyngdpunkten läggs på extra stora eller på annat sätt märkliga träd.

Almsläktet omfattar ett knappt 20-tal arter. Tre arter är inhemska: skogsalm, lundalm och vresalm. Som för flertalet trädsläkten tillkommer införda arter och nya former/kloner av tidigare arter. Extra tonvikt läggs naturligtvis på att finna almar som har kraft att stå emot almsjukan. Detta kan ge ett hopp om en framtida framgångsrik almkultur.

För närvarande rekommenderar Trafikverket inte användning av alm som alléträd.

Samtliga almarter har enkla, strödda blad med mer eller mindre korta bladskäft. Bladbasen hos de vanligaste arterna är kraftigt sned med 1-3 extra nerver på den längre sidan. Bladkanten är mer eller mindre kraftigt dubbelsågad. Bladens storlek och form varierar kraftigt från ca 1 x 1,5 cm till ca 10 x 20 cm.

I Sverige vildväxande almarter

Den enda på det svenska fastlandet vildväxande almen är skogsalm som förekommer i Götaland,

En av vårt lands tidigare allra ståtligaste almar står vid Nymöllan en mil sydost om Hässleholm i Skåne. År 1975 var den frisk och frodig, med en höjd av närmare 30 m och en stamomkrets på 600 cm. Den hade en rekordartad krona med diameter ca 28 x 28 m. År 2008 var stamomkretsen 635 cm, övriga mått är nästan bibehållna. Ett minne från en gången storhetstid.

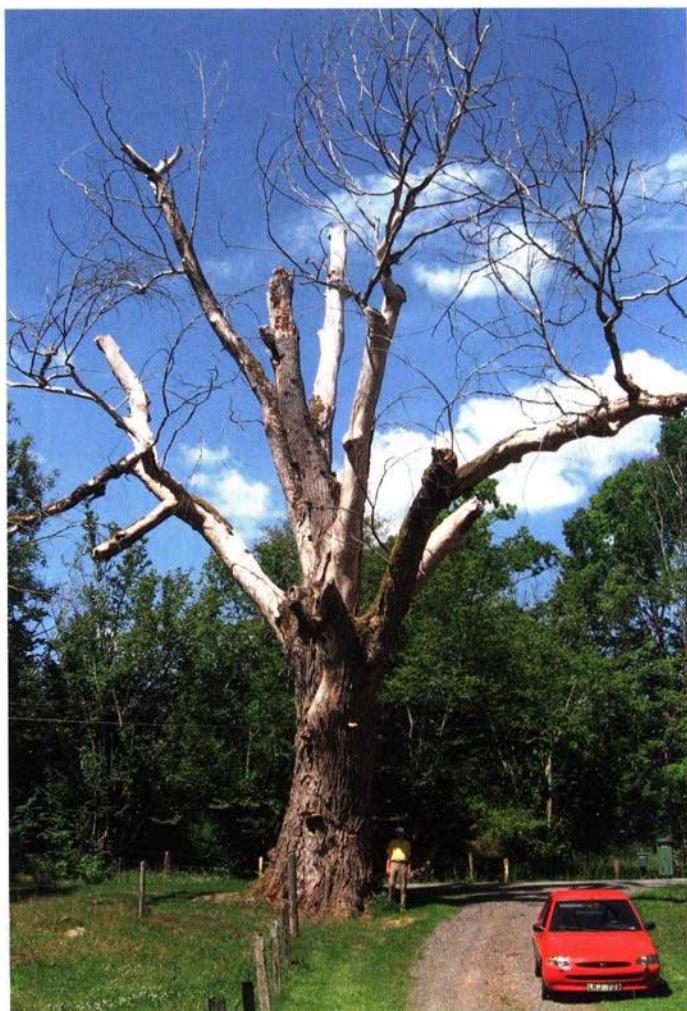
Svealand och en god bit in i Norrland. På Öland finns vildväxande vresalm och lundalm. Den senare växer även på Gotland.

1. Skogsalm

Ulmus glabra Huds.

Naturförekomst, storlek och ålder: Skogsalmens naturliga utbredning är i stora delar av norra och centrala Europa samt i västra Asien.

Den är högvuxen och når under gynnsamma förhållanden 35 m höjd och däröver samt uppemot sju m i stamomkrets. Enstaka träd på den europeiska kontinen-

ten uppges ha blivit omkring 500 år. Träd över 250 år var dock redan före almsjukan ovanliga.

Växtsätt: Skogsalmen har ett bredare växtsätt än andra almar, ofta med bågformigt utåtriktade huvudgrenar och en ganska gles men ståtlig, påfallande vacker krona.

Blad: Bladen varierar en hel del både i storlek och form. Skaften är, särskilt hos ssp *scabra*, mycket korta. Bladskivan är normalt ca 11-16 x 7-8 cm med starkt sned bladbas. Ovansidan hos ssp *scabra* är starkt sträv men hos ssp *montana* glatt.

Odling: Skogsalmen har, sedan 15-1600-talet, varit ett ofta odlat träd i slotts- och herrgårdsparker samt andra anläggningar. Den var särskilt populär kring sekelskiftet 1700/1800. I dag är den fortfarande ett av de vanligaste lövträden i södra och mellersta Sverige. I Sverige når skogsalmen längre norrut än ask och något längre än ek.

Märkliga svenska exemplar: Ståtliga skogsalmar på 30 m höjd eller mer och stamomkrets på över fyra m finns upp till mellersta Svealand och södra Norrlands kustland. Enstaka stora träd finns i trakten av Sundsvall och i södra Dalarna. Tämli- gen välutvecklade skogsalmar finns upp till Skellefteå och Östersund. Mindre träd uppges finnas upp till 'Åsele lappmark'.

Almsjukan har, särskilt i Sydsverige, härjat svårt och slagit ut många av de största och mest uppmärksammade träden. På andra håll finns många av de största skogsalmarna kvar, även på så utsatta lokaler som i centrala delar av Göteborg och Stockholm.

Skogsalmens odlingsformer: Skogsalmen har flera avvikande odlingsformer varav några är starkt särpräglade. De viktigaste av dessa är:

1.1 Fransbladig alm *Ulmus glada* 'Crispa'

En form med mycket smala, franskantade blad. Två ca 30 m höga ex med stamomrets lite över och lite under två m växer vid Serafimersjukhuset i Stockholm.

Enligt uppgift förekommer trädet sparsamt i England. De som finns når nästan aldrig den storlek som almarna vid Serafimersjukhuset.

1.2 Hängalm *Ulmus glabra* 'Camperdown' (se förra årets årsbok)

Hängalmen upptäcktes i Skottland omkring år 1850. Den ympas på grundstam av skogsalm, vanligen på ca två m. Träden är bredare än höga med ormligt vridna grenar och hängande kvistar. Den är rikligt planterad i England där den nått ca 12 m höjd och ca tre m i stamomkrets. De största svenska hängalmarna når upp till knappt tio m höjd och 2-2½ m i stamomkrets hos grundstammen.

Gångna tider. Almjätte vid Gallnäs, Fryele socken i Småland. Tidigaste stamomkrets ca sju m. Vid foto och mätning år 1969 627 cm trots ganska stor stamskada på 'baksidan'.

Hängalm i Fredhällsparken i Stockholm. Höjd sju m, stamomkrets 202 cm. Mått 2014, foto 2011.

1.3 Paraplyalm *Ulmus glabra* 'Horizontalis' (se förra årets årsbok)

Moderträdet togs tillvara i Skottland år 1816. Den ympas på grundstam av skogsalm, oftast på 1-3 m höjd. Parsaplyalmen är ofta planterad i England, i Sverige mer sparsamt. Strax ovan ympstället utgår för det mesta 2-3 delstammar. Huvudgrenarna är uppåtriktade men böjer sedan av nedåt med en något paraplylik skärm av kvistar.

De mest kända svenska paraplyalmarna är planterade runt stadsbiblioteket i Stockholm. De största svenska träden når lite under 20 m höjd och drygt tre m i stamomkrets.

Sveriges troligen grövsta pyramidalm vid Gustaf III:s paviljong i Hagaparken. Höjd 2008 ca 19 m och stamomkrets 462 cm. Foto 2012.

1.4 Pyramidalm *Ulmus glabra* 'Exoniensis' (se förra årets årsbok)

Moderträdet upptäcktes år 1826 i Exeter i England. Som friväxande blir den ett storvuxet träd. Det har delstammar från låg höjd med i topparna nedåtböjda grenar med täta uppåtböjda kvistknippen.

Bladen är något mindre än hos moderarten och är typiskt krulliga. De största svenska träden når över 20 m höjd och över fyra m i stamomkrets. Pyramidalmen har fått sitt namn då den tål kraftig beskärning och låter sig formas i en regelbunden pyramidform. De största pyramidklippta träden är ca 15 m höga med upp till över två m i stamomkrets. Höjden begränsas i praktiken till stor del av möjligheterna till stadigvarande beskärning. I Stockholm finns tiotals ståtliga, oklippta pyramidalmarna.

Paraplyalmar
vid Stockholms
stadsbibliotek.
Totalt 18 träd.
Höjd 13-18 m,
stamomkrets
136-224 cm.
Mått och foto
2013.

2 Lundalm *Ulmus minor* Mill.

Naturförekomst, storlek och ålder: Lundalmen är vildväxande i Nordafrika, Mindre Asien och större delen av Europa upp till södra Danmark, Öland och Gotland. Den är inte lika storvuxen som skogsalmen men kan på gynnsamma lokaler nå omkring 30 m höjd och upp till över fem m i stamomkrets. Den kan bli mer än 300 år gammal.

Växtsätt: Normalt är trädet betydligt smalare än skogsalmen. Kronan har starkt uppåtriktade huvudgrenar - med hängande mindre grenar och kvistar. De från stammen utgående grenarna finns hos huvudtypen ofta i flera dimensioner. Skotten är tunna och ljusbruna.

Bark: Barken är ganska djupt fårad och ofta flagande med långa lodräta sprickor och åsar. Barken på äldre träd är ofta starkare bruntonad än hos skogsalmen.

Blad: Bladen är hos huvudtypen är ca 5-10 cm långa och 3-5 cm breda. Ovansi-

dan är ganska glatt och ljusare grön än hos skogsalmen och vresalmen. Undersidan är nästan kal. Bladbasen är markant sned med normalt ca 12 nerver på ena bladhalvan men bara ca 10 på den andra halvan.

Odling: Lundalmen är vanlig i europeisk odling sedan 1600-talet. Den anses vara något mindre köldhärdig än skogsalmen och vresalmen. Arten har tidigare ansetts vara mycket odlingsvärd. Den betecknades av Tor Nitzelius (1958) som 'enastående dekorativ' som prydnadsträd i parker och gatuplanteringar. Tyvärr har både arten och flera av dess odlingsformer visat sig vara mycket mottagliga för almsjukan.

Rekordgrov hörsholmsalmen vid
Tingvallagatan 3 i Trollhättan.
Höjd ca 28 m, stamomkrets 400 cm.
Mått och foto 2014.

På det lundalmrika Gotland upptäcktes almsjuka 2005. År 2008 noterades över 2000 sjuka almar. (SLU uppsats, Marcus Persson)

Odlingsformer: Lundalmen har ett stort antal intressanta odlingsformer.

2.1 Hörsholmsalm

Ulmus minor 'Hoersholmiensis'

Denna alm togs fram i Hörsholms plantskola i Danmark på 1880-talet. Den har vunnit stor popularitet i nordisk odling och finns i hundratals exemplar på många orter, inte minst som alléträd. I Trollhättan och Linköping, och troligen även på andra orter, finns närmare 30 m höga hörsholmsalmar med stamomkrets på över 3½ m, kanske planterade redan kring förra sekelskiftet. Dessa kännetecknas av långsmala blad, normalt 10-14 x 4,5 cm. Undersidan har svagt skönjbara glesa om-

råden med korta, ljusa hår vid mittnervens nervvinklar. Kronan har långa snett uppåtriktade huvudgrenar. Hörsholmsalmen anses vara relativt motståndskraftig mot almsjuka men har inte fullgod resistens.

2.2 Jerseyalm

Ulmus minor v *sarniensis* Loud.

Jerseyalmen har en pyramidartat formad smal, tät krona. Den tillvaratogs på Jersey år 1836. I England blev den snabbt populär och rikligt planterad. Den är ganska köldkänslig och bedömdes år 1958 av Tor Nitzelius vara 'särdeles väl lämpad som solitär- och gruppträd' i Sydsverige. Väl utvecklade jerseyalmar har bl.a. funnits i Lunds stadspark. Många, kanske de flesta, av de sydsvenska träden tycks ha slagits ut av almsjukan.

2.3 Korkalm

Ulmus minor v *suberosa*.
(Moench) Dastól

Korkalmen har ett särpräglat utseende. Grenar och kvistar är kantade av kraftiga korkklister. Bladen sitter kvar extra länge och har sen och sparsam höstfärgning.

2.4 Andra former av lundalm

Lundalmen har avvikande växtsätt, bladform och bladfärg. Annorlunda typer av lundalm finns i enstaka anläggningar. Unga exemplar finns förmodligen i många privata anläggningar.

3 Vresalm

Ulmus laevis Pall.

Naturförekomst, storlek och ålder:
Vresalmens naturliga utbredning

Korkalm vid kaféet i Göteborgs botaniska trädgård. Höjd nästan 20 m, stamomkrets 154 cm.
Mätt 2014, foto 2013.

omfattar centrala och östra Europa upp till södra Finland och österut till Uralbergen och Krim samt i ett separat område i Kaukasus. I de baltiska staterna och delar av Östeuropa uppges den vara särskilt rikligt företrädd. I Sverige finns vresalmen vildväxande i mindre bestånd på Öland. Den uppges, på gynnsamma lokaler, nå drygt 30 m höjd och i det närmaste samma stamomkrets som skogsalmen, dvs upp till över sex m.

Växtsätt: Vresalmen har ett ganska brett växtsätt med snett uppåtriktade huvudgrenar. På stora träd får stambasen efter hand allt mer markanta lodräta strävor/valkar.

Bark: Barken är brungrå. Den är länge nästan slät men blir efter hand ganska grunt sprickmönstrad.

Blad: Bladbasen är ofta sned med på ena sidan 10-12 och på andra sidan 8-11 nerver. Bladskivan är tunn. Den är normalt ca 7-10 x 5-8 cm. Ovansidan är en aning sträv. Undersidan är hos vissa träd nästan kal men hos andra ludet gråhårig.

Odling: Vresalmen har inte alls nått samma popularitet som skogsalmen. I England uppges den mycket sällan vara odlad och företräds inte av några stora träd. I Sverige finns den, enligt uppgift, bl a i Stockholm på ett flertal lokaler men den är inte alls lika vanlig som skogsalm. Den uppges ha ungefär samma härdighet som denna.

Svenska märkesträd: Det finns troligen en hel del grova, 20-30 m höga svenska vresalmar. Den kanske allra största växer i Kungsparken i Malmö. Andra väl utvecklade träd finns i Alnarpspar-

ken, trädgårdsföreningens park i Linköping, vid Norra Latinläroverket i Stockholm och vid St Pauli kyrka i Göteborg. På internet rapporteras stora vresalmar bl a från Landskrona (Borgmästargatan), Nors prästgård i södra Värmland (år 2005 med 352 cm omkrets, 'försvagat skick').

Införda europeiska almarter

4 Engelsk alm

Ulmus procera Salisb.

Den engelska almen är nära släkt med lundalmen och har tidigare ibland sammanförts med denna.

Naturförekomst, storlek och ålder: Den engelska almens naturliga utbredning omfattar i huvudsak enbart Storbritannien.

Imponerande vresalm i Kungsparken i Malmö:s östra kant, eventuellt planterad 1872. Ca 30 m hög, stamomkrets 511 cm.

Mått och foto 2010.

Den når här 30-35 m höjd, upp till sju m i stamomkrets.

Växtsätt: Stammen är ofta regelbunden och rak till hög höjd. Kronan består av ganska få huvudgrenar. Dessa bildar normalt en arctypisk tät och mörktonad krona.

Bark: Barken är mörkt brun. Den spricker upp i ganska små plattor.

Blad: Bladen varierar i form och storlek. De är mer finsågade än hos skogsalm och bredare än hos lundalm. Bladbasen är måttligt sned. Bladens ovansida är sträv. Undersidan har vita mjuka hår längs mittnerven.

Odling: Engelsk alm tycks vara ovanlig i svensk odling. En 'enastående' grupp fanns /finns? på Observatoriekullen i Stockholm. (Rutger Sernader 1935)

Viktiga odlingsformer

4.1 Gulbladig engelsk alm *Ulmus procera* 'Louis van Houtte'

Denna alm är först tillvaratagen i Holland år 1880. Ett mycket stort och fint exemplar växer i Serafimersjukhusets park nära stadshuset i Stockholm.

4.2 Purpuralm *Ulmus procera* 'Purpurea'

Kronan ger på avstånd ett rödtonat intryck men bladen är snarare gråa än röda. Två grova svenska träd växte vid Fredrikskyrkan i centrala Karlskrona men stormfällades år 2006. De var år 1998 bara ca 16,5 m höga men hade 465 respektive 348 cm i stamomkrets (under låg uppdelning i sju respektive två delstammar). Andra stora ex finns/fanns i DBW i Visby (År 1999 144 år, drygt 25 m hög och stamomkrets 320 cm), vid Säbyholm och Hildesborg norr om Landskrona och i Tivoliparken i Landskrona.

4.3 Vitbrokig engelsk alm *Ulmus procera* 'Argenteovariegata'

Stora och fina träd har bl a funnits på många lokaler i Skåne, Kalmar, Visby, Göteborg och vid Hjärmsäter på Kinnekulle. Många av dessa träd är borta.

5 Holländsk hybridalm *Ulmus x hollandica* Mill. (Holländsk) Hybridalm, hybrider mellan skogsalm och lundalm, omfattar ett växande antal former.

Ståtligt träd av gulbladig engelsk alm i Serafimersjukhusets park nära stadshuset i Stockholm. Höjd ca 30 m. Stamomkrets 369 cm. Mått och foto 2011.

5.1 Den första, 'Hollandica' noterades redan omkring år 1680 och finns troligen med stora träd på en hel del lokaler i Sydsverige. Träden ska normalt ha relativt smala och glesa kronor och krokiga stammar. En av de större hybridalmarna finns/fanns vid Bäckaskogs slott och var ganska hög med stamomkrets på 446 cm (1968). I DBWs botaniska trädgård i Visby finns/fanns ett närmare 30 m högt träd med 440 cm stamomkrets (1974).

5.2 *Ulmus x hollandica* 'Dampieri'

En i England nästan helt utslagen form av hybridalm med smal krona och tätt klungade ca åtta cm långa, breda blad. I Alnarpsparken fanns år 1998 ett ca 18 m högt träd med stamomkrets 321 cm och vid Säbyholm norr om Landskrona 1975 ett hela 25 m högt träd med 320 cm i stamomkrets.

5.3 (Holländsk) guldalm
Ulmus x hollandica 'Wredei'
Denna alm finns troligen i ett flertal botaniska anläggningar men som regel i ganska beskedlig storlek. I Göteborgs botaniska trädgård finns ett ex som är drygt 25 m högt men bara 117 cm i stamomkrets. Denna alm kom år 1930 från Alnarp.

5.4 *Ulmus x hollandica* 'Elegantissima'

En särdeles märklig hybrid är *Ulmus x hollandica* 'Elegantissima'. Den har extremt små blad, bara ca 15 x 8 mm, och krokiga, låga stammar med täta, finkvistiga kronor.

Gammalt elitträd vid Bårhult nära Landvetter. Höjd ca 34 m, stamomkrets 484 cm. Mått och foto 2014.

Ett ca sex m högt ex med stamomkretsar 57 och 56 cm finns i Trädgårdsföreningens park i Göteborg.

Asiatiska almar

Asien har flera intressanta almarter vilka dock veterligen ännu inte representeras av några riktigt stora, märkliga svenska träd.

Viktiga asiatiska almarter är bl a:

6 Turkestansk alm (sibirisk alm)
Ulmus pumila L.

Utbredning från östra Sibirien till norra Kina och Korea. Relativt småvuxen med höjd upp till 20 m och 2½ m i stamom-

krets. Uppges i naturbestånd kunna nå ca 150 års ålder men i odling sällan över 60 år. Blad ganska små, normalt bara ca 7x3 cm, med sned bladbas. Har oftast långa, smala, snett uppåtriktade huvudgrenar. Införd till England år 1860 men är där sällan odlad. I England ganska snabbvuxen med ca 20 m höjd och drygt två m i stamomkrets redan vid 45 års ålder.

7 Kinesisk alm

Ulmus parviflora Jacq.

Denna alm hör hemma i Kina, Korea och Japan. Den infördes till England år 1794 men har där bara nått drygt 15 m höjd och 1½ m i stamomkrets. Den är troligen för frostkänslig för framgångsrik odling i Sverige.

8 Japansk alm

Ulmus davidiana v *japonica*/
Ulmus japonica

Detta är en mycket variabel art med växlande växtsätt. Vissa japanska träd har nått över 30 m höjd. Blad normalt 7-10 x 4-6 cm. Införd till USA år 1895 och till England år 1897.

9 Japansk hybridalm

Ulmus davidiana x *pumila*

Ulmus davidiana-hybrider och kloner, t ex 'New horizon' tillmäts stora förhoppningar om framtida mer resistent almar.

Amerikanska almar

De amerikanska almarna saknar troligen stora svenska exemplar.

10 Amerikansk alm, vitalm

Ulmus americana L.

Denna alm är vildväxande från östra Kanada till Florida och västerut till Texas. Den har i hemländerna nått över 40 m höjd, 6-7 m i stamomkrets och över 250 års ålder. Kronan är ofta högt ansatt och omvänt konformad med största bredden nära toppen. Bladen är normalt 6-7 x 10-15 cm med sned bladbas. Många av de största träden har slagits ut av almsjukan. Införd i landet på 1750-talet.

11 Klippalm

Ulmus thomasi Sarg.

Naturbestånd finns i centrala USA där den nått 30 m höjd och 300 års

Fransbladig alm vid Serafimersjukhuset.
Höjd ca 30 m, stamomkrets 238 cm.

ålder. Kronan är smal med ganska korta huvudgrenar. Bladen är normalt ca 5-10 x 2-5 cm. De är ovan mörkt gröna och på undersidan håriga. Bladbasen är inte sned. Infördes i odling år 1875.

Märkesalmar i olika landsdelar

De största och märkligaste almarna fanns tidigare till stor del i landets mest klimatgynnade delar. Många märkliga träd fanns och finns även i andra landsdelar, inte minst i storstädernas parker och andra anläggningar. I landets norra delar begränsar klimatet förutsättningarna både i urval och storlek. Ganska stora träd återfinns dock långt upp längs Norrlands kustland och i viss mån även i inlandet.

Märkliga sydsvenska almar

I Sverige är det Skåne och Blekinge, med angränsande områden, som har drabbats hårdast av almsjukan. Flertalet av de tidigare största och märkligaste skogsalmarna har slagits ut. Ett av många exempel är förödelsen i Örups almskog i Skåne med en närmast unik miljö av stora och gamla almar. I Malmö uppges redan år 2009 att mindre än tio procent fanns kvar av de tiotusentals almar som fanns där några årtionden tidigare.

Även en stor del av de största lundalmarna inklusive flera stora jerseyalmar och troligen också huvuddelen av både blodalmar och vitbrokiga almar tycks ha slagits ut.

Nu återstår en liten och snabbt minskande skara sydsvenska märkesalmar.

Märkliga almar i Göteborg

Göteborg tillhör de områden i Sverige som först drabbades av den mer aggressiva almsjukan. Ett stort antal träd har slagits

Formklippt pyramidalm i Trädgårdsföreningens park. Höjd ca 12,5 m, stamomkrets vid tre dm 346 cm, vid 1,7 m 224 cm.

Mått och foto 2014.

ut. Detta hindrar dock inte att en hel del ståtliga eller på annat sätt intressanta almar finns kvar.

Märkligaste är kanske två almar i Hagaparken - en drygt 35 m hög 505 cm grov ssp montana - alm och mångstammig ca 32 m hög och vidkronig solitär. Vid näckrosdammen finns en tätkronig och storbladig ca 26 m hög alm med stamomkrets 497 cm. I Kungsparken och vid Carlanderska sjukhuset finns ett flertal ståtliga skogsalmar. Andra stora skogsalmar finns t.ex. vid Stampgatan, Örgryte gamla kyrka och i Klippanreservatet.

Både hängalm och paraplyalm företräds av en del mycket stora exemplar, varav en ca åtta m hög hängalm med 252 cm stamomkrets vid Teknologgatan och en ca 18 m hög paraplyalm med 361 cm i stamom-

krets i Trädgårdsföreningens park. Båda är troligen landets största.

Det tycks inte finnas eller ha funnits någon stor otuktad pyramidalm i Göteborg.

I Trädgårdsföreningens park finns däremot flera ovanligt stora och välskötta, vartannat år pyramidklippta exemplar.

Det finns inga riktigt stora träd kvar av grundtypen lundalm. Däremot finns det ett stort antal hörsholmsalmar med höjd över 25 m och stamomkrets på ca tre m i Kungsladugårdsområdet och Örgryte. Hörsholmsalmarna har, i många fall, visat bra motståndskraft mot almsjukan och snabb tillväxt. Samtliga hörsholmsalmar i staden, inklusive de grövsta, tycks vara under 100 år. Stadens äldsta lundalm

är ett, troligen ca 140 år gammalt, träd i Trädgårdsföreningens park. Trots sin ålder är det 'bara' ca 22,5 m högt med en stamomkrets på 273 cm.

Tre ganska stora vresalmar finns i parken vid St Pauli kyrka. I grannstaden Mölndal finns ett säreget träd med stambas, bark och bladform nästan som hos vresalm men grenverk och bladtjocklek och knoppar ungefär som hos jerseyalm.

I Göteborgs botaniska trädgård finns mindre och i några fall hyggligt stora träd av ett flertal almarter. De mest notabla är en ca 25 m hög holländsk guldalm, stamomkrets 117 cm, en ca 15 m hög vackert vuxen japansk alm med stamomkrets 116 cm och en mycket vackert vuxen och ca 20

Stockholms och hela Sveriges mest omtalade trädgrupp alla kategorier är en grupp skogsalmar nära Karl XII:s staty vid Kungsträdgården. Staden hade 1971 beslutat att de, enligt uppgift då, 'hundraåriga' almarna skulle ge plats åt en ny tunnelbanestation. Efter omfattande protester från bl a Evert Taube räddades de i sista stund och finns ännu 2014 kvar. Foto 2014.

m hög trestammig korkalm med omkrets 154 cm hos den grövsta stammen.

Märkliga almar i Stockholm

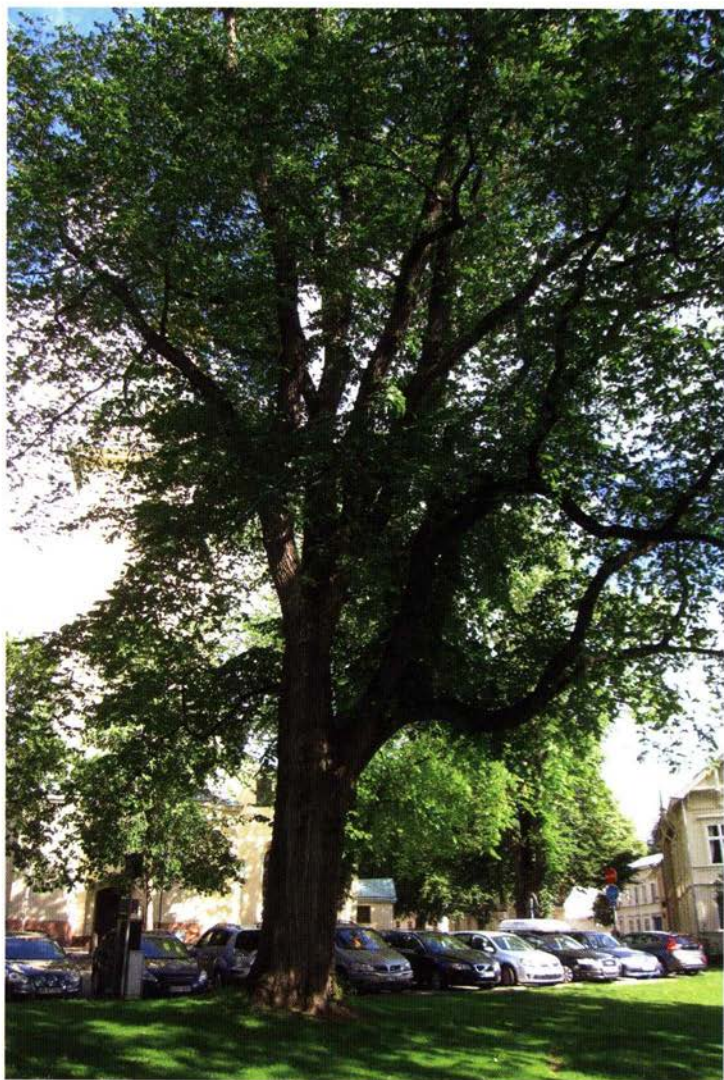
Den aggressivare formen av almsjuka nådde Stockholm år 1998. Parkförvaltningen i Stockholm meddelade i maj 2012 på sin hemsida att man till dess tvingats fälla 3900 almar i ett försök att hejda sjukdomens spridning. Vintern 2013/2014 fälldes omkring 400 almar.

Trots almsjukans härjningar har Stockholm ännu många ståtliga almar. Extra stora skogsalmar finns bl.a. i Humlegården, vid Fridhemsgatan på Kungsholmen, vid Manilla på Djurgården, på Katarina kyrkogård, vid Gustav Vasa-kyrkan och vid Solna kyrka. Ganska stora skogsalmar finns på så många håll i staden att det nästan framstår som obegripligt att så många träd redan har tagits bort.

Av skogsalmens avvikande odlingsformer finns många, men huvudsakligen relativt små, paraplyalmar vid stadsbibliotekets huvudbyggnad. Några få, relativt små hängalmar finns i Fredhällsparken och vid Svalnäs gästhem i Djursholm.

Gävles ståtligaste alm.
Mellan Trefaldighetskyrkan
och ån. Höjd ca 32 m,
stamomkrets 429 cm.
Mått och foto 2013.

Det finns ovanligt många stora frivuxna pyramidalmar. De största växer i Konradsbergsparken på Kungsholmen och på södra Skeppsholmen. Ett ovanligt välvuxet exemplar växer vid Malaysias ambassad, Floragatan 1. Nyligen fanns två mycket stora ex vid Gustaf III:s paviljong i Hagaparken, varav ett troligen var/är Sveriges största pyramidal. Tidigare fanns en rad grova formklippta träd framför Karlbergs slott, dessa har ersatts av pyramidavenbokar.

Av lundalm fanns år 1975 ett gammalt träd i Kungsträdgårdens västra allé, som då var ca 24 m högt med 423 cm i stamomkrets. Numera finns troligen inga riktigt stora lundalmar av huvudtypen kvar. Av hörsholmstypen finns däremot ett stort antal alléträd på upp till drygt 20 m höjd och ca 2½ m i stamomkrets, rikligast vid Karlaplan och på Sveavägen. På Nybroplan finns fyra träd av, vad som tycks vara, en säregen form av lundalm.

Enligt Tor Nitzelius fanns år 1958 flera stora vresalmar på Lejonslätten på Djurgården. Dessa tycks inte finnas kvar år 2014. Enligt vad kommunen uppgav år 2003 skulle dock vresalmar förekomma 'här och var i stadens parker'.

I parken vid Serafimersjukhuset finns tre extra märkliga almar; en mycket stor och fin engelsk guldalm och två fransbladiga engelska almar.

I Bergianska trädgården finns inga stora almar. Tidigare fanns en ca tio m hög turkestansk (sibirisk) alm (noterad år 2000), en amerikansk alm (noterad år 1975) och

en nu borttagen korkalm (noterad år 1975).

Vid Högalidsgatan 56, hos 'Lasse i parken' växer tre almar med ovanligt djup bark och med blad som hos vresalm men med något längre skaft. Kanske tillhör de en avvikande typ av engelsk alm?

Märkliga nordsvenska almar

Ju längre norrut och desto längre från Bottenviken och stora inlandssjöar man kommer, desto färre är de stora almarna. I trakten av Sundsvall finns en del mycket stora och ståtliga exemplar. Ännu så långt norrut som i Skellefteå finns ganska stora almar. Längre norrut och i norra Sveriges inland finns upp till över tio m höga träd med över en m i stamomkrets. En fördel för de nordliga almarna är att almsjukan i många fall ännu inte hunnit slå till lika hårt.

I Gävle fanns år 2013 flera almar med över 30 m höjd och över fyra m i stamomkrets.

I Sundsvall fanns år 1981 flera omkring 20 m höga och grova almar, varav åt-

Denna almgrupp vid prästgården i Lima i västra Dalarna är nu troligen försvunnen. Höjd upp till ca 19 m och stamomkrets till drygt 170 cm. Mått och foto 1979.

Skogsalm på gården till Storgatan 32 i Skellefteå. Höjd ca 20 m, stamomkrets 249 cm. Mått och foto 2011.

minstone några fanns kvar år 2012. Stora almar finns även i Falun och säkerligen på många andra orter med motsvarande klimat. På så vinterkärva lokaler som Lima (1979), Östersund (1997) och Skellefteå (2011) fanns almar på ca 17-24 m höjd. Inte minst märkliga var en hel grupp väl utvecklade almar vid Lima prästgård, som

numera tyvärr inte tycks finnas kvar.

Mindre almar finns på ännu nordligare och vinterkärvare lokaler. I Piteå fanns år 1981 minst en över tio m hög alm med stamomkrets 131 cm.

Tabeller

På efterföljande sidor redovisas tabeller för ett urval märkliga svenska almar. Tabellerna är långtifrån heltäckande och delvis inaktuella. Almar med äldre måttuppgifter har i den mån de finns kvar nu normalt ökat med

2-4 cm/år i stamomkrets. Tabellerna är möjligen unika genom sina relativt utförliga uppgifter om varje träd.

Avsikten är att ge en bild både av de enskilda träden och av storlek och växtsätt hos de olika

arterna och formerna. Materialet är förhoppningsvis av visst intresse både som historiskt dokument och som en föregångare till kommande mer omfattande och professionellt förankrad inventering.

Tabellförklaringar

Län	Enligt den tidigare länsindelningen med tillägg: OA = Göteborgsområdet.	1 = Korrekt' stam. 2-4 = Allt mindre 'korrekt'. 5 = Lågt delad stam och marknära uppmätning.	Stam	Stammens delning och uppskattad delningshöjd. Ds=Delstam. 2s=Tvåstammig. Fs=Flerstammig.	
År	Årtal för författarens senaste mätning.	Höjd	Ungfärlig höjd i meter. Även osäkra mått är dock viktiga för att ge en helhetsbild av respektive träd.	Krona	Största krondiameter och diameter vinkelrätt mot denna.
O	Omkrets.				
K	Bedömning av hur 'rättvisande' omkrets-mättet är				

Källor

För uppgifter om naturförekomst, introduktion och förekomst i England och för avstämning mot egna iakttagelser om kännetecken m.m. har i första hand följande källor använts:

Mitchell Alan, 1974: *A Field Guide to the Trees of Britain and Northern Europe*. Collins.

Nitzelius Tor, 1958: *Boken om träd*, Saxon och Lindströms.

Rehder Alfred, 1974: *Manual af Cultivated Trees and Shrubs*.

Svensk Kulturväxtdatabas, SKUD. Internet.

På den av SLU administrerade 'Trädportalen' och andra internetsidor har enstaka uppgifter hämtats. På Trädportalen visas allt fler uppgifter från allt fler lokaler. Ännu så länge visas i huvudsak bara omkretsuppgifter, få artindelade almuppgifter och inga uppgifter för avvikande former. Flera av omkretsuppgifterna avser marknära mått på från 0-1 m flerstammiga träd.

Författaren

Författaren är amatördendrolog. Han har sedan 1963 uppmätt, registrerat och i många fall - numera alltid - fotograferat över 6000 svenska lövträd och över 3000 svenska barrträd.

Abstract

The article contains a short review of notable Swedish elm trees. Sweden, like so many other countries, faces serious problems caused by Dutch Elm Disease. Many of the most prominent trees have died, although a considerable number of fine trees remain – even in the major cities. The article addresses the current situation and comments on the most important species and some of the most important varieties and forms. The author is a Swedish amateur dendrologist who has already registered some 10 000 notable Swedish trees.

Blad från den gulbladiga engelska almen vid Serafimersjukhuset i Stockholm

1. Skogsalm - *Ulmus glabra*

Många liknande träd finns och har framför allt funnits på många andra lokaler

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
C	Uppsala S 6 km Vårdsätra	1963	645	2				Starkt ihålig
L	Hässleholm SO 10 Nymöllan välgkant	2008	632	1	28	2s3,5-4	27x27	Elitpraktex!!!
G	Värnamo NO Fryele Gallnäs	1969	627	3				tidigare ca 7 m stamomkrets
HÖ	Ottenby kungsgård NV hagkant 8	2001	622	3-	29	2s1-2,5	16x36	Hästgnagd
L	Trolle-Ljungby slottspark åslänt	1972	604	2	27	3s3,5		Allé stam knölig
M	Alnarp slottet VNV 60 m	2008?	603	3	6	3s1,5		Kapade å 5-6 m. Stora fällda
A	Stockholm Humleg Linnéstatyn VNV 100 m	2014	584	3	38	2s2-4	20x24	
H	Kalmar Stadsparken c S	2010	580	3	>30	3s2-3	23x25	1998 541 28 20x25
C	Uppsala S 6 km Vårdsätra	1963	574	3				
R	Kinneulle Hönsäter gårdspan	1976	565	3	25	2s1-3	22x23	4s4 vårdträd
M	Ystad V 17 km Dybäcks slott parken	1973	562	1		3s5-6		
M	Ystad O 20 km Hörup Olas trädgård	1972	560	2-		2s2		Ihålig stora rotknölar
C	Uppsala SO 6 km Sävja vid välgkant	1963	549	3-		2s		Nära Linnégården
M	Malmö N 20 km Barsebäck	1975	547	2	24	ds2-3	21x21	Många rotskott
E	Åtvidaberg Bruksgratan	1968	544	3		3s		
C	Uppsala S 6 km Vårdsätra	1963	540	3				
H	Ottenby kungsgård NV hagkant 4	2001	538	2	28	ds2,7	10x20	Svårt hästgnagd
P	Alingsås Stadskyrkan	1996	535	1-	26	3s4,2	21x26	Bort 1997 'Ansågs farlig'
M	Ystad NO 13 km Örup almskog in 300 m	1972	535	1-	28	2s6		Vid avtagväg
A	Stockholm Sabbatsberg	2010	530	3-	35	3s1-3?	22x22	1967:420-5
OA	Göteborg Örgryte gamla kyrka i N muren	1963	525	2				
HÖ	Ottenby kungsgård NV hagkant 6	2001	524	2	28	ds3,3	8x23	Stor stamknöl
C	Uppsala S 6 km Vårdsätra vid välgkant	1967	521	2				Hamlad
PD	Bengtstors Baldersnäs O	1976	517	3				Kapad på 3 m, ruin
M	Lund NO 12 km Flyinge	1972	517	2-	27			
M	Alnarp parken	1970	517	3				Jättealmar döda före 2010
H	Kalmar Stadsparken Byttan NNV c 100	2010	511	2	35	ds2,2	25x30	
A	Djurgården Manilla SSV 30 m	2014	509	1	34	2s5,5	24x29	Elitex!!! 2010 almsjuka nära
R	Skagersholm vårdträd F-a NV 3 km	1968	507	2				
O	Göteborg Hagakyrkan NV 35 m	2014	505	1+	36	2s6-7	20x22	ssp montana lutar stamskada
O	Hagakyrkan NV 35m	2014	505	1+	36	2s6-7	20x22	ssp montana lutar stamskada
S	Karlstad biskopsg SSV 14 m	1996	502	3	23	4s2,9	16x17	planterad 1778?
M	Lund Lundagård	1994	500	3	23	2s1	15x18	3s2,5 ens kap på 10-19 m
OA	Göteborg Näckrosdammen SÖ 11 m	2014	497	2-	26	2d4	22x25	Extra stora blad
L	Kristianstad NV 20 km Vanås slottspark	1972	496	1-	30	2s5		
H	Ottenby kungsgård NV hagkant 5	2001	490	1	30	fds2,5	11x22	
C	Uppsala Stadsparken paviljong SV 45 m	2012	489	2	30	3s3,5	23x26	
M	Malmö Rönneholm	1975	487	1	22	4s5	23x23	
P	Landvetter Bårhult vid nya vägen	2014	484	1	34	2s5	21x22	
OA	Göteborg Kungsparken Viktoriag O 30 m	2014	481	3	35	2s1-2,5	25x26	
N	Varberg OSO 14 km Ottersjö vårdträd	1967	479	2				Brandskadad
M	Lund Lundagård	1994	477	3-				
A	Stockholm Humleg Linné N 120 m	2014	473	1	31	ds3,4	20x22	
B	Vaxholm Rydboholm slottsp e-allén	1977	472	3	29	2s2-3	17x20	
R	Lidköping Kinnekulle Råbäck	1976	470	3	22	3s1-2	20x20	Topptorr
C	Uppsala Flustret SSO ca 80 m	2012	466	1-	33	ds4-5	20x26	

Skogsalm.

1. Skogsalm - *Ulmus glabra* - Stockholm

Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
Humlegården Linnéstatyn VNV 100 m	2014	584	3	38	2s2-4	20x24	
Sabbatsberg	2010	530	3-	35	3s1-3?	22x22	1967:420-5
Djurgården Manila SSV 30 m	2014	509	1	34	2s5,5	24x29	Elitex!!! 2010 almsjuka strax intill
Humlegården 230 Floragatan S 50 m	2014	473	1	31	ds4,5	21x25	Linnéstatyn N 120 m
Solna kyrka	2011	463	1+	37	4s9	20x22	Eliträd
Humlegården Linnéstatyn NO 110 m	2014	434	1+	31	ds5	22x25	
Katarina kyrka SV	2011	c430	1	>30	ds8	20x20	
Gustav Vasa-kyrkan N 25 m	2014	417	1+	28	2s5	15x20	
Katarina kyrka SV	2011	c415	2		2s2,7		
Nyckelviken	1977	412	1	32	ds10	13x13	
Gustav Vasa-kyrkan NO 25	2014	402	1	24	ds2,5o3	15x22	
Djurgården N Rosenhill V 9 m?	2011	392	1	33	3s15 4s16	21x22	Mycket vacker
Kungsholmen Fridhemsgatan 8 V 8 m	2014	388	1	32	ds5,5	20x20	
Stockholm Stureparken östra kanten	2008	382	1	c35	3s3-4	16x20	inte återfunnen 2014
Djurgården Nordiska museet SO 50 m	2014	376	1	30	ds4 o 5,5	15x19	
Kungsholmen Fridhemsgatan 12 V 9 m	2014	360	2	33	2s3-4	20x20	
Kungsholmen Vitalisvägen 5 O 10 m	2014	357	1	33	2ds12	19x19	v montana

1. Skogsalm - *Ulmus glabra* - Göteborg

Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
Örgryte gamla kyrka i N-kgmuren	1963	525	2		Bort 1964		
Hagakyrkan NV 35 m	2014	505	1+	36	2s6-7	20x22	ssp montana lutar mkt stamskada
Näckrosdammen SO 11 m	2014	497	2-	26	2ds4 ds3,5	22x25	Extra stora blad
Kungsparken Viktoriagatan O ca 30 m	2014	481	3	35	3s1-2	25x26	Extra stora blad
Carlanderska sjukhuset alléträd	1968	451	3				Inte återfunnen 2014
Stampgatan ca 50 m NO Alströmberg	2014	444	2	36	2s2,2 3s3,3	22x24	Imponerande krona
Kungsparken Raul Wallenbergs g O 5 m	2014	437	1	34	ds3,8	21x22	
Örgryte gamla kyrka S c30 m	2014	419	2	30	ds3 2s5	18x24	
Klippanreservatet Klippan 10 S 10 m	2014	414	1-	31	3s4,5	18x18	Flertal andra stora skogsalmar
Klippanreservatet Klippan 4 NO 13 m	2014	414	2-	23	2s2-3	18x20	
Carlanderska sjukhuset S-delen V 20 m	2014	411	1	37	2s4-6	18x24	Mycket ståtlig, kanske angripen
Kungsparken Raul Ws g bron O 25 m	2014	408	1	31	4s5	20x22	
Kungsparken Bazarbron SO 30 m	2014	397	1	32	2ds3,6	18x24	
Carlanderska sjukhuset NV ca 100 m	2014	389	1+	37	2s8	18x24	15-tal stora ex i sjukhusparken
Hagaparken biblioteket NNO 25	2014	560	4	36	6s1-1,5	22x24	Kuriosamätt Imponerande krona

Göteborg har ett antal flerstammiga almar med marknära stamomkretsar upp till 480 cm.

Pyramidalm.

1. Skogsalm - *Ulmus glabra* - nordliga lokaler

Zon	Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
3,3	X	Gävle Trefaldighetskyrkan - ån	2013	429	1+	33	ds5	20x25	Elitex
3,3	X	Gävle Skepparg SV N 15	2013	413	1-	33	3s2,6	20x22	En stor svamp
3,3	X	Gävle Skepparg SV ån N 5	2013	433	1	26	fds3 ds5	20x24	Stora rotskador
3,3	X	Gävle Gamla Gefle NV-torget	2013	407	1+	30	5s4-5	20x22	Elitex
3,3	X	Gävle Gamla Gefle VH-gården	2013	376	1-	29	4s4-6	17x20	Fint ex ev angripet
3,5	S	Molkom Arvallab. park	1996	413	2	28	ds3,6	16x20	ds4,2
3,5	Y	Sundsvall S 12 km x vägen 42	1981	384	2	16	3s3,1	13x14	
3,5	Y	Sundsvall S 12 km x vägen 41	1981	356	2	21	ds1,6-1,8	13x14	
3,5	Y	Sundsvall N Jvggt ca 18 bibl	1981	272	1-	20	2s4	11,9x13	
3,5	X	Hudiksvall Kruhush?parken	1973	262	2	18	2s2		Flera något mindre ex
3,5	X	Hudiksvall Varvsgt x Malmv?	1981	254	2	22	2s2-2,2	16x17	
3,5	S	Torsby Gråsmarksv S 5 m	1988	135	1	19	4s0	11x15	Frykensundet V 50 m
3,5	U	Lindesberg S Torggt x N Torggatan	1981	337	2	21	ds2,7-3,7	12x14	
3,8	Y	Härnösand	1973	268	2	26	2s2	16x16	
3,8	Y	Härnösand parken OSO kyrkan	1981	263	1	22	ds3,5	15x15	En nästan dito
4,2	S	Filipstad sjukhusparken	1979	398	3	29	5s1,5-2,5	16x17,5	
4,4	W	Mora Kyrkan	1979	321	2-	19	3s2-2,5	8x8	
4,4	W	Mora Kyrkan	1979	320	2	10	2s2,7		Skadad på ca 8 m
4,5	S	Långban?	1979	318	3	21	2s1,5	15x17	
4,5	Y	Örnsköldsvik Torgparken	1981	273	1	21	ds4	15x15,5	
4,5	W	Mora Kyrkan	1979	267	1-	19	2s5,3	9x10	
4,5	Y	Örnsköldsvik stadstrg	1981	199	1-	19	ds1,7	11x15	
4,5	Y	Örnsköldsvik Dekarsön, J-berg	1981	178	1	21	2s4,4	12x12	Bonäset NV
4,5	W	Falun Vasagt x Svärdsjögt?	1981	298	1-	20	f2s2,1	13x14	
4,6	W	Vansbro jvgstn-Ö-del	1979	236	2	10	2s1,5	5,5x7	Hamlad på 5-7 m
4,6	W	Vansbro jvgstn-Ö-del	1979	211	2	18	f2s1,4	6x7	ds6-8 topptorr
4,7	AC	Nordmaling Drottninggt 69	1981	143	1-	13	2s1,6-1,9	9,8x9,9	ds1,6 2s3,1/2s2,4
4,9	S	Uddeholms herrgård utanför 80 m	1979	200	2	11	2s1,7-2	6,3x6,5	Allé hamlad på 6,3 m
4,9	S	Uddeholm herrgården	1979	106	1	13	ds5,5	6x6,5	Svag
4,9	AC	Skellefteå Storgatan 32 innergården	2011	249	1-	20	ds1,7	15x15	Mått på 1,2 m
4,9	AC	Skellefteå Stadshusparken V-sidan	2011	191	1	24	f2s0,5	10x11	
4,9	AC	Skellefteå Stadshusparken SV-delen	2011	169	1	24	2s0,5	13x15	Även 148-1
4,9	AC	Skellefteå Bangolf Ö-ing VSV 50	2011	100	1-	13	5s0 ds0,5	12x14	
4,9	AC	Skellefteå stiftsgården	1981	96	1	13	ds0,4	9,6x11	
5,0	S	Ekshärad N 11 km Månsgård	1979	131	2	14	2s1,2	10x10	110-årig alm fälld
5,0	S	Stöllet Gravol camping	1979	125	1	10	fs2,5		
5,0	S	Hagfors jvgstn	1979	105	1	14	3s0-0,5	10x11	?Exoniensis'
5,3	S	Lesjöfors herrgården	1979	200		18			
5,3	S	Lesjöfors norrinfarten	1979	175	1	22	2s0-0,5	12x12	
5,3	BD	Piteå Källbogt 18	1981	131	1-	11	ds1,4	10,7x11	ds2,4-4,2
6,0	Z	Östersund Brunflovägen 1	1997	248	1-	18	2s3-3,5	15x15	Frisk barkskador P1895
6,0	Z	Östersund Gamla kyrkan S	1997	132	11	11	fds6,0	6x 7	Barkskador P1925
6,3	W	Lima prästgården Ö	1979	170	1-	17	2s2,5	9x10	
6,3	W	Lima prästgården Ö	1979	160	1-	17	2s1,8	8x11	
6,3	W	Lima prästgården Ö	1979	141	1	19	ds3,3	7x8	2s5
6,3	W	Lima prästgården Ö	1979	132	1	17	2s2,6	8x8	

1.1. Fransbladig alm - *Ulmus glabra* 'Crispa'

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm, Serafen gatuporten NNV 25 m	2014	238	1+	ca 30	2s5,3	13x16	Blad 23x58mm och extr tunna och extremt tunna
A	Stockholm, Serafen gatuporten NNO 45 m	2014	182	1+	ca 30	ds 8	13x15	

1.2. Hängalm - *Ulmus glabra* 'Camperdownii'

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborg Teknologgt x Läraregt	2013	252	1	8	ds3,2	11x11	Ymp 1,9m ds3,5
K	Karlshamn stadskyrkan S 26 m	1998	228	1	10	2s2,4	11x13	
B	Djursholm Svalnäs gästhem	2009	220	1	6	c2s2,2	c9x11	Ymp ca 2,0
N	Halmstad Nissastranden	1975	208	2	6	2s2,4	9x9,5	4s2
A	Stockholm Fredhällsp. Vitalisv n 30 m	2014	202	1	7	ds3,5	10x11	Ymp 2,15
E	Norrköping resecentrum SV C 100 m	2003	200	1	8			Flera ex
OA	Göteborg Heden N-kanten intill P	2013	199	1	7	2s2,5	10x12	Ymp 1,65
OB	Mölnadal f d Papyrus villa V 150 m	2003	197	1	6	2s2,6	9x9	Lutar
N	Falkenberg Gla fs-hemmet	1975	189	1	8	2s2,1	8x9,5	Ymp2,0
B	Djursholm Svalnäs gästhem	2009	186	1	6	c2s2,2	c8x10	Ymp ca 2,0
G	Växiö	1974	185	1	7		9x11	Ymp 1,8?
OA	Göteborg Teknologgt x Gibraltarigt	2013	177	1	9	2s2,9	8x9	Ymp 1,8
H	Kalmar Stadsparken	1998	176	1	7	ds3,6	8x10	Ymp2,3
M	Lund Kulturens trg	1975	175	1	7		7x7	Ymp 1,9
A	Stockholm Johannes kyrka SSO 20 m	2008	163	1	8	ds2,5	10x12	Ymp 2,0
L	Ängelholm Stadsparken	1975	161	1	6	R	8,5x9	Ymp2,15
F	Vetlanda N Esplanaden	1975	152	1	4	3s2,1	6,5x8,5	Ymp 1,75
N	Falkenberg Vinberg gamla kg	197x	150					
A	Stockholm Johannes kyrka SO 25 m	2008	147	1	7	ds3,2	7x9	Ymp 2,7

1.3. Paraplyalm - *Ulmus glabra* 'Pendula'

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborg trgför. SV-entrén NNO 35 m	2013	361	3	18	3s2	14x16	Ymp 1,3 m Ca 1880
OA	Göteborg Kungsp. RW-gatan V 10 m	2014	285	1-	12	2s3	14x15	Ymp 2,5 m
E	Linköpings trgför NO-entrén SV 40 m	2014	281	1-	17	2s1,8	12x14	Ymp 1,8 3s4,2
M	Malmö Kungsparken	1975	234	1	10	3s2,1	14x15	Ymp 1,8
A	Stockholm stadsbibliotek östhörnet	2013	224	1	13	2s3	13x14	Ymp 2,9 18 ex
A	Stockholm stadsbibliotek SO-sidan	2013	221	1	13	2s3	13x15	Ymp 2,4
A	Stockholm stadsbibliotek SO-sidan	2013	215	1	18	3s3	12x13	Ymp 2,5 m
H	Kalmar Stadsparken	1998	215	1	11	3s1,9	11x13	Ymp 1,8
OA	Göteborg domkyrkan O	1995	210	1	10	2s4,2	7x15	
R	Kinneulle Hjelmsäter	1976	210	2	15	3s1,7	15x15	Ymp1,7
A	Stockholm Kronobergsparken C N	2013	210	1	13	ds5	13x14	Ymp 3,8!!
E	Linköping Arbetargatan västra änden	2014	210	1	15	ds2,4	16x17	Ymp 2,3 2s3,3
A	Stockholm Pontonjärgt 23 N 20 m	2013	205	1	13	3s2,9	10x12	Ymp 2,0
A	Stockholm St Görans sjukhus O	2007	203	1	13	ds c 3		Ymp ca 2,2 m
A	Stockholm St Eriksparken lekplats	2007	201	1	12	2s2,2	12x12	Ymp 2,9
OA	Göteborg domkyrkan ONO	1995	186	1	9	2s2,2	9x13	
A	Stockholm stadsbibliotek SV-sidan	2013	185	1	13	2s3,5	9x11	Ymp 3,0
A	Stockholm stadsbibliotek NO-sidan	2013	180	1	14	2s3,5	10x11	Ymp 3,1
A	Stockholm St Eriksparken lekplats	2007	173	1	10	2s2,4	9x9	Ymp 2,2
OA	Göteborg bot. Blå villan N ca 100 m	2014	152	1	15	2s2,2	12x14	Ymp 1,9 Ödåkra p1980
N	Varberg Knut Posses väg 3 tomt	2013	c140	1	c10		c10x10	
YÄ	Örnsköldsvik c	1981	113	2	13	6s0	9x11	
YÄ	Örnsköldsvik c	1981	81	1	11	2s0	7,4x9	
OA	Göteborg domkyrkan SV 35 m	2013	348	1	20	ds2,3 o 3	18x18	? paraplyalm' Ej ymp?
A	Bergianska låga villan SV 20 m	2013	c270	1	c18	2s5,5	17x18	? paraplyalm' Ej ymp?

1.4. Pyramidalm - *Ulmus glabra* 'Exoniensis' oklippta ex

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Hagaparken Gill paviljong O 65 m	2012	476	2-	22	6s2,5-3	18x20	
A	Stockholm Konradsbergsparken SO-kanten	2013	c450	3	20	4s1,5-2	c15x20	Ett par mindre ex
A	Stockholm Konradsbergsparken SO-kanten	2013	c400	2	20	fs ca 1,5	x15x20	Ett par mindre ex
A	Stockholm Hagaparken Gill paviljong O 90 m	2008	391	3	16	2s2,5	10x14	Utlagen 2012
A	Stockholm Skeppsholmen SO-parken	2011	384	2	23	3s3	15x17	Stamknölar
C	Uppsala stadsträdgård Flustret SO 215 m	2012	358	3	24	ds1-1,5	18x21	På 0,5 m
C	Uppsala stadsträdgård Flustret SO 215 m	2012	356	3	25	ds1	15x22	Bara 271cm på 1,7 m
A	Sthlm Konradsberg Gjörwellsg 18 ONO 20 m	2014	356	2-	27	3s1,6-2,3	15x20	3 ex f d chefsvillan
A	Stockholm Humlegården Floragt 1	2014	c350	2	25	3s1,9-2,5	17x18	Rotäkta?
A	Stockholm Vasaparken Sabb	1996	328	3	18,3	2s0-1	14x14	
A	Stockholm Långholmen nr 9 S 25 m	2014	317	3	24	3s1,3-1,8	13x16	
A	Sthlm Konradsberg Gjörwellsg 18 SSO 10 m	2014	315	1	27	ds0,5 o 2	15x20	Vid 0,5m 431-4 3 ex
M	Hälsingborg sbpark nordosthörnet	1995	281	2-	17,5	4s2,6-3,3	12x16	fds1,6m
A	Sthlm Djurg. Villa Lusthusporten SO 150 m	2014	258	1	18	4s4,5-6	16x16	2 ngt mindre intill
A	Stockholm Humlegården KB SO	1975	253	1	19,5	2s1,8	12x18	
U	Nora Borgmästargt x Rädmg	1981	252	1	16	2s2,8-3,2	11x14	
A	Universitetets T-station S 25 m	2014	249	1	15	ds2,5..	10x15	8 ex i rad
P	Vänersborg Residenset	1975	246	1-	12	ds0,1	17x18	
A	Stockholm Humleg sydostdelen emot nr 14	1996	241	1	18,9	2s2,4	15x16	Ymp 1,5
E	Linköping Trgföreningen NO-entrén S 60 m	2014	233	2-	20	2s1,5-2	9x9	Halvdant skick

På internet finns ett foto av ett stort och välvuxet oklippt solitärträd vid Norra Järnvägsgratan i Växjö med till synes ca fyra m i stamomkrets.

1.4. Pyramidalm - *Ulmus glabra* 'Exoniensis' - klippta ex

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Karlbergs slott	1978	285	3	9	R	6x6,5	17 klippta ex borta 2000
K	Karlskrona Örlogsvakten NV 40 m	1998	275	2				Flera ex
OA	Göteborg Trgför västra entrén O 60 m	2013	233	2	16	R	6x8	
OA	Göteborg Trgför stora vxth OSO 40 m	2014	224	2	12	ds0,6 0,7	7x7	0,3 346 cm
A	Sthlms norra begravningsplats	1977	215	1-		ds2		Allé Näst grövsta 212 1-
OA	Göteborg Trgför västra entrén O 60 m	2013	204	2	16		6x8	Två i par
OA	Göteborg Trgför växthus NV 70 m	2014	405	4	12,5	8s0,5-1	7x8	Kuriosamått

1.4. Pyramidalm - *Ulmus glabra* 'Exoniensis' - nordliga lokaler

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
Y	Härnösand Lindstedtsvägen 8	1981	220	2	15,3	2s2,6	8x9	
Y	Sundsvall N Järnvägsgratan 14	1981	190	2	14,4	2s2,7	6x9	3 till ca dito
X	Hudiksvall Odd Fellow	1981	150	1	13,5	2s0-1	7,2x7,4	andra st = 145-1
X	Hudiksvall Odd Fellow	1981	135					
S	Sunne taxistation	1979	120	1	11,5	3s2-2,5	7x8	ngt toptorr fr-spricka
S	Sunne Skäggebergsv x Långgatan	1979	113	1	10	2s0,3	6x6	f3s0,3 topphamlad
S	Hagfors Hagforsv x Norrvägen V	1979	89	1-	5	fso,2	4,5x4,5	buskform
Y	Örnsköldsvik Torgparken vid Nygatan	1981	59	1	8	fs0	6x6,9	
W	Orsa Trossgatan 7 'Tallbo'	1979	22	1	6,3	3s0-0,5	3,5-3,5	

2. Lundalm - *Ulmus minor* (varav några 'hörsholmsliknande')

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Kungstrg västra allén	1975	423	2	24	2s2-2,5	11x11	Planterad ca 1700 osäk?
M	Landskrona Säbyholm	1975	390	1-	27	2s9	20x20	
OA	Göteborg Kungsparken	1995	388	2	29	2s2,2 ds2,8	14x18	Ej återfunnen 2014
M	Lund Stadsparken	1975	383	1-	23	2s6	15x18	Fds1,2
M	Malmö Slottsparken	1975	367	1	28	ds9	20x20	
I	Roma kungsgård	1974	363	1-	26	2s3	20x20	Nervpar 14-16
M	Malmö Alnarp parken	1975	352	3	20	5s2-3	20x20	Stamskott blad glatta
OA	Göteborg Kungsparken	1975	328	2	24	3s2-2,5	16x21	Ej återfunnen 2014
A	Stockholm Berzelii park kanten	1964	311	2		Ej återfunnen	2014	
I	Visby DBV St Olof NO 15 m	1999	300	1	26	2s5,1	16x20	Planterad 1855 Murgröna
C	Uppsala Bot trg V-entrén S 100 m	2007	277	1	20	2s5	15x15	Miniblاد planterad 1930
OA	Göteborg Överås fd hg V 40 m	2007	265	1	31	2s11,5	9x14	Död ca 2010
A	Bergianska grindstugan S 10 m	2014	265	2	18	2s2,5-3	15x15	
OA	Göteborg Trgför SV-entrén NNO 130 m	2014	273	1	22	ds5	11x12	Hårdhamlad ca 1970
OA	Göteborg Överås fd hg V 40 m	2007	239	1	R	Död ca 2010		
H	Öland Skäftekärr bost	1990	213	1	16	2s7,0	15x16	
C	Uppsala Engelska parken SV-hörnet N 30	2010	199	1	27	ds5	12x14	Slarvig notering
S	Sunne centrum taxistation	1979	178	1	19	ds3,1	8x10	Frostspricka

2.1. Hörsholmsalm - *Ulmus minor* 'Hoersholmiensis'

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
O	Trollhättan Tingvallagt 3 NO 30 m	2014	400	1-	28	6s2,5	20x24	Bark brunton och rutm
E	Linköpings trgförening NO-entrén SSV 100 m	2014	366	2	25	2s2,5	20x20	Bark brunton och djup
E	Linköpings trgförening NO-entrén SSV 150 m	2014	357	1-	27	ds2,9 o 3,1	17x18	Bark brunton och djup
O	Trollhättan Tingvallagt 1 NO 25 m	2014	355	1	27	2s4,5	20x20	Bark brunton och rutm
E	Linköpings trgförening NO-entrén S 110 m	2014	336	2	27	2s2,5-3	12x18	Bark brunton och djup
OA	Göteborg Bögatan 39B NV 6 m	2014	327	3	27	2s1,8-2,4	16x18	Troligen bara ca 85 år
O	Trollhättan Tingvallagt 5 NO 25 m	2014	322	1	28	ds3,3 2s4,5	20x20	Bark brunton och rutm
OA	Göteborg Söderlingska trg SV-hörnet	2014	304	1	26	ds2,8	18x20	Stamskada vid 3,8m
OA	Göteborg Lundby gymnasium SO 10 m	2014	287	1	28	2s3,6	15x16	Göteborgs finska skola
O	Trollhättan Tingvallagt 7 NO 25 m	2014	279	1	28	ds4	16x20	Bark brunton och rutm
P	Lerum Aspenåsv bron SO 100 m	2014	273	2	24	3s2,5	14x16	Kanske bara ca 70 år
OA	Göteborg Wingårdsgrt 5D V 30 m	2008	271	1	19	ds3,6 o 5	11x11	Ca 25 ex del av enkel allé
OA	Göteborg Örgryte gla kyrka muren O 3 m	2014	267	1	32	2s5	15x17	Flera nästan lika stora ex
OA	Göteborg Delsjöv Olbersg S 150 m	2014	263	1	20	ds4	14x14	50-tal ex längs Delsjöväg.
A	Stockholm Karlaplan SO	2014	262	1	20	ds4,7	15x15	> 50 ex i dubbel ring
E	Linköpings trgförening NO-entrén S 110 m	2014	261	1	27	2s4,5	11x16	Bark brunton och djup
OA	Göteborg Delsjöv Töpelsg N 100 m	2014	260	1	18	4ds4	15x16	50-tal ex längs Delsjöväg.
OA	Göteborg Kungsladugårdsg 5	2001	249	1	14	ds5,1	9x10	50-tal ex längs KI-gatan
A	Stockholm Karlaplan N	2014	247	1	20	ds5,1	13x15	> 50 ex i dubbel ring
A	Stockholm Karlaplan O	2014	245	1	20	ds5,1	13x13	> 50 ex i dubbel ring
S	Sunne Fryxellska skolan	1979	151	1-	16	2s2,5-3	8x8	frostspricka

Lundalm.

Hörsholmsalm.

2.2. Jerseyalm - *Ulmus minor* 'Sarniensis

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
M	Lund Stadsparken simhallen SÖ c 50 m	1994	375	2	32	2s26	18x18	P1890?
M	Lund Stadsparken dammen V c 25 m	1994	343	2	26	R	14x14	P1890?
M	Malmö Rönneholmsparken N-delen	2010	339	1-	28	ds2,1	15x15	Snarlik form?
M	Trelleborg Folkets Park	1975	238	1	19	R	13x13	4 ex
OA	Göteborg Lundby-Wieselgrensplatsen	1977	158	1	17	R	8x8	

2.3. Korkalm - *Ulmus minor* v *suberosa*

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
H	Kalmar Stadsparken S om GW	1998	249	1	20	2s0	13x13	På 1,8m 2s1,3
OA	Göteborg Dicksongt 1 Bachelors club	2003	190	1	18	ds2,9	10x12	Ej återfunnen 2014
P	Lerum västra åparken Nybron V 150 m	2014	164	1	13	2s3	11x12	
OA	Göteborg Bot trg kaféet V 35 m	2014	154	1	20	3s0	12x15	
A	Stockholm Bergianska	1975	130	1	13	3s1	13x13	Inte kvar 2014

I DBW i Visby finns enligt Internet en ganska stor korkalm med extra stark korkbildning

2.4. *Ulmus minor* - avvikande former

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
K	Karlskrona Fredrikskyrkan SV 60 m	1998	369	3	24,5	2s1-3	16x16	Ymp 0,5m Mycket smala blad
I	Visby DBW V-kant-C	1998	258	2	26	ds1,6	15x15	Ymp 0,7 Mycket små blad
P	Lidköping Kylanderska skolan	1976	200	1	20,5	2s16	10x11	Topptorr

2.5. Nybroplansalm - *Ulmus minor*-form?

L	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Nybroplan statyn NO 8 m	2014	294	1	21	ds4 o 5,5	16x16	Bladskiva snarlik typen men skaft
A	Stockholm Nybroplan statyn N 35 m	2014	277	2	20	2s2	18x20	bara 3 mm på skivans längre
A	Stockholm Nybroplan statyn N 45 m	2014	269	1	22	2s0,5	18x20	sida och 8 mm på den kortare.
A	Stockholm Nybroplan statyn SO 8 m	2014	262	1	22	3s6-7	15x18	sidan. Bladplan v-format.

3. Vresalm - *Ulmus laevis*

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
M	Malmö Kungsparken NO-del nära byggnad	2010	511	2	30	2s2-3	14x15	Planterad 1872?
M	Malmö Alnarp tennis SSO 155 m	2010	412	2-	29	6s2-3	18x18	
E	Linköpings trgförening N-entrén S 100 m	2014	306	1-	23	ds2,3 2s3,4	12x18	Rikligt med stamskott
OA	Göteborg St Pauli kyrka N 90 m	2014	299	1	30	3s6-8	15x19	
A	Stockholm Norra Latin NNO 30 m	2014	281	1	30	ds3,6 o 6,5	15x20	
OA	Göteborg St Pauli kyrka V 60 m	2014	263	1	24	ds2,6 2s5,5	13x16	Stora bassträvor
OA	Göteborg St Pauli kyrka N 90 m	2014	213	1-	28	2s2,4	12x15	
C	Uppsala Botaniska trädgård	1975	172	1	19	3s9,0	11x12	
OA	Mölnadal Hagäkersgt x Torallagt SO-hörnet	2014	314	2	25	ds3,6 ds3,6	14x15	Som om Jerseyalmhybrid

4.1. Gulbladig engelsk alm - *Ulmus procera* 'Louis van Houtte'

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Serafen parken	2011	357	3	30	ds2,2 o 6	18x20	Ymp 0,6 P ca 1890

4.2. Purpuralm - *Ulmus procera* 'Purpurascens'

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
K	Karlskrona Fredrikskyrkan SV 15 m	1998	348	3	17	2s0-1,5	14x15	gråton bort ca 2008
I	Visby DBW NÖ 18 m	1999	320	1	26	2s3	18x20	P 1855 stor murgröna
M	Landskrona Säbyholm	1975	276	3	19	2s1-2	9x12	
M	Landskrona Hildesborgs hg	1975	232	1	17	2s0-1	19x20	
L	Kristianstad Tivoliparken	1995	183	1		15	ds8	9x12 blad böj rödaktiga
K	Karlskrona Fredrikskyrkan SV 15 m	1998	465	5	17	7s0-1	18x21	Kuriosamått bort ca 2008

4.3. Vitbrokig alm - *Ulmus procera* 'Variegata' m fl

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
M	Hälsingborg NO Vrams Gunnarstorp	1972	364	1	31			
H	Kalmar	1998	310	1	25		15x15	P1890-t Bort ca 2005?
K	Karlskrona Elleholms hg entrén	1975	302	1	23	5s6	20x20	
M	Landskrona ONO Svalöf	1975	299	1	11	ds4,1	6x7	ruin, kapad å 5 m
K	Ronneby Badet NNV 160 m	1998	279	1	25	R	16x20	stambarkskador
K	Karlskrona Elleholms hg entrén	1975	238	1	20	R	16x17	flera grenar grönblad
R	Kinneulle Hjelmsäter	1976	232	1	20	2s2,5	14x19	ymp 0,8
OA	Göteborg Föreningsgatan	1977	228	1	20	ds3,3	15x17	fin! ds3,5 4,2 4,4 4,5
I	SV Skansporten	1998	189	1	16	ds2,0	16x16	Ej ymp?
K	Elleholms hg	1975	183	1	23	ds6	11x11	2s9
M	Lunds Botaniska trädgård	1975	77	1	17	R	7x9	

Lasse i parken - alm

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Högalidsg 56 V-kanten C	2014	270	1	23	ds4	18x20	Djup bruntonad skorpbark
A	Stockholm Högalidsg 56 V-kanten N	2014	c250	1	24	ds8	15x16	Blad nästan vresalm men
A	Stockholm Högalidsg 56 V-kanten S	2014	170	1	22	ds6	11x15	längre skaft

Gulbladig engelsk alm.

Holländska almar - några få exempel

5.1. Holländsk alm - *Ulmus x hollandica*

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
L	Kristianstad Bäckaskogs slott	1968	446	1				
I	Visby DBWs trädgård	1974	440	1	29	ds3,5	23x25	
M	Landskrona N Säbyholm	1975	201	1	25	2s9	13x14	

5.2. Holländsk alm - *Ulmus x hollandica* 'Dampieri'

L	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
M	Malmö N Alnarp slottet SO 60 m	1998	321	1	18	2s4,5	15x17	
M	Landskrona N Säbyholm	1975	320	3	25	ds1,1	12x15	Mått på 8 dm Ympad

5.3. (Holländsk) Guldalm - *Ulmus x hollandica* 'Wredei'

L	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborg botan kaféet SSV 180 m	2014	117	1	25	ds4,5	9x10	Alnarp p 1930' 1995 96
M	Landskrona N Säbyholm	1975	97	1	17	2s7	6x7	

5.4. (Minibladsalm) - *Ulmus x hollandica* 'Elegantissima'

L	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborg trgför växthus NO 100 m	2014	57	1	6	2s0	6x9	Blad ca 15 x 8 mm F3s

Exempel på asiatiska och amerikanska almar i botaniska trädgårdar

6. Turkestansk alm (sibirisk alm) - *Ulmus pumila*

Län	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Bergianska inst V 35 m väg N 9 m	2000	105	1	10	2s0	8x10	Nedsatt skick
OA	Göteborg botaniska trg	1975	116	2	15	2s1,4	7x8,5	Planterad 1916 ej sedd 2014

8. Japansk alm - *Ulmus japonica*

L	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
OA	Göteborgs botan. L Ängg. SSV 150 m	2014	116	1-	15	G2,4	10x12	Ganska fint ex

10. Amerikansk alm - *Ulmus americana*

L	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
C	Uppsala botaniska trg	1975	154	2	19	2s0,0	15x15	
OA	Göteborgs botaniska trg	1995	151	1	18	ds4,7	10x15	Fint skick 1995 Ej sedd 2014
A	Stockholm Bergianska trg	1975	74	1	11	2s5,5	6x7	

11. (Amerikansk) klippalm - *Ulmus thomasii*

L	Lokal	År	O	K	Höjd	Stam	Krona	Kommentar
A	Stockholm Bergianska	1975	49	1	8	R	4x5	
A	Stockholm Bergianska	1975	46	1	8	R	4x5	
A	Stockholm Bergianska	1975	43	1	8	R	4x5	

Blad från fransalmen vid Serafimersjukhuset nära Stockholms stadshus.

Strömparken i Norrköping

Eva Hernbäck

Plan över parken, norr ligger åt höger. Foto: Tyréns.

Parallellt med breda lugna Motala Ström, mitt inne i Norrköping, rinner en ny sprallig bäck som helt överraskande avslutas med en fungerande laxtrappa. En park för människor och fiskar, för gamla och unga, för barnfamiljer, naturälskare och fritidsfiskare.

De två kvinnorna bakom parkens nya utformning fick Östergötlands arkitekturpris 2013.

Pristagarna är landskapsarkitekterna Johanna Grander, ansvarig för uppdraget, och Ulrica Heidesjö, handläggare. Båda var vid den tiden anställda vid Tyréns i Norrköping.

Juryns motivering lyder: "... för en modigt genomförd och väl gestaltad miljö, där möjligheter för vandring, lek och rekreation har skapats åt både fiskar och människor. Hållbarhet när den är som bäst."

I oktober år 2014 nominerades parken till Sienapriset, svenska arkitekters pris för utemiljö. Vinnare utses den 28 november.

Förr fanns på denna plats en ganska

Ulrica Heidesjö (t v) och Johanna Grander fick pris för den populära Strömparken i Norrköping. Foto: Göran Johnson.

dyster förvuxen park med höga skuggande träd, skapad av den kände arkitekten Ivar Tengbom på tidigt 1920-tal. Människorna bara passerade här till fots eller på cykel på väg till arbete och diverse sysslor.

En hel del höga träd fick offras för att Johanna Grander och Ulrica Heidesjö skulle kunna forma om den avlånga ytan, endast 50 meter på bredaste stället. Men fortfarande står det många höga träd i parkens utkant och skuggar gräsytorerna. Nya exotiska träd, som hängkatsura, tokyokörsbär och hybridkörsbär, har planterats på holmar och gräsmattor. De fick även sätta sig över olyckskorparna som tyckte lekpark och rinnande vatten inte var en klok kombination. När allt kommer omkring så flyter Motala Ström redan genom hela stan med sina broar, höga vattenfall och inte alltid barnsäkra staket. Man får hålla ögonen på barnen!

Den drygt 200 meter långa bäcken, som är det sammanhållande elementet i parkanläggningen, har döpts till Lekbäcken. Den ger möjligheter till lek för de fiskar, främst lax och öring, som ska ta sig igenom laxtrappan och vidare via bäcken och en lång ränna upp till Hästskodammen 3,5 meter högre upp.

Laxtrappan mitt inne i stadsbebyggelsen är tveklöst en helt unik skapelse. Dess-

utom ligger den mitt bland Norrköpings gamla vackra industribyggnader som speglar sig i Motala Ström.

En fiskexpert har anlåtats för att trappan och bäcken skulle bli rätt utformad för de fiskar som behöver ta sig uppför strömmen. Tidigare hindrades de av den mängd dammar och vattenfall som byggdes för att tjäna stadens nu nedlagda textil- och pappersindustri.

Alla kullriga stenar i bäcken är lagda för hand av fiskeexpert, Lars Pettersson vid Terra-Limno konsult, berättar Ulrica Heidesjö och Johanna Grander.

Tvåhundra liter vatten per sekund passerar anläggningen. Vid behov kan hastigheten, med hjälp av en pump, ökas till mellan 300-700 liter per sekund. Det finns en lekplats drygt halvvägs genom bäcken, som medger lek för både fiskar och barn. Där sätts numera fiskyngel ut. Förr skedde detta i Motala Ström. Detta innebär att de kommer tillbaka i mogen ålder för att leka och föröka sig.

Barnen är också huvudpersoner i Strömparken. I parken finns möjlighet till vattenlek av olika slag. Barnen kan pumpa, hälla, skapa rännilar och blanda vatten med sand. Dessutom kan de doppa fötterna eller rentav hela kroppen i en damm. Djupet i dammen är som mest en halv meter; där finns även hoppstenar till en holme – mycket populärt.

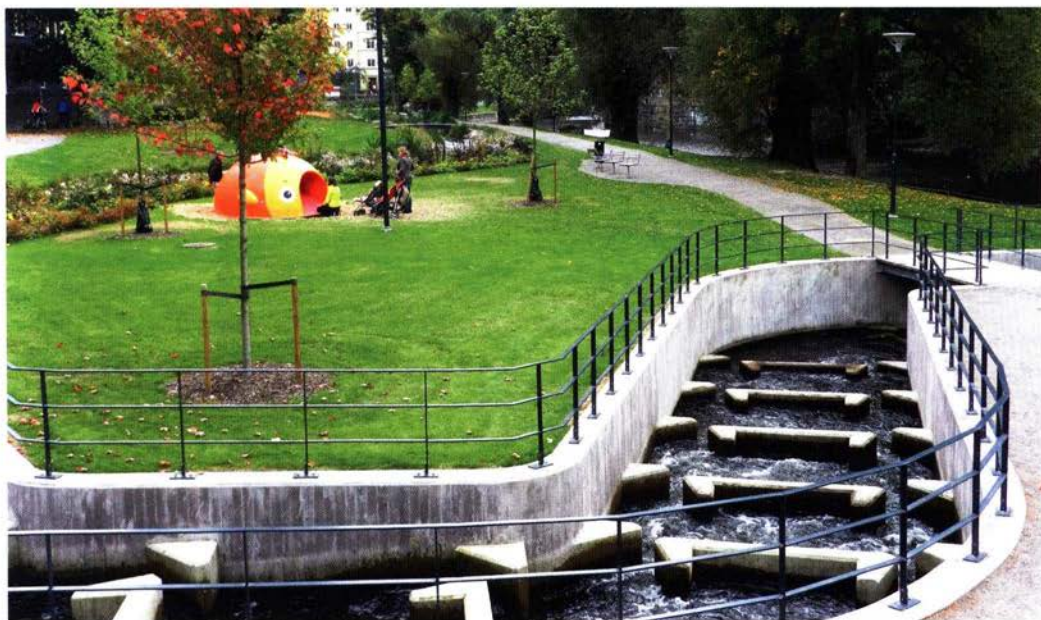
”Barn älskar vattenlek,

Barn vid vattenlek i parkens mittdel.

Foto: Ulrica Heidesjö.

Laxtrappan består av betongelement med en nivåskillnad på 15 cm var, vilket ger lax och öring bästa hopp höjd. Foto: Göran Johnson.

det är blött och geggigt”, påpekar Johanna Grander, själv trebarnsmamma. ”Det är bara de vuxna som tycker det kan bli lite jobbigt - smutsiga och blöta kläder att ta hand om.”

Det är hon som konstruerat den roliga vattenleken i lekparken, en stadig plåt-konstruktion av hög kvalitet, med delar inköpta i Tyskland. Det finns också andra lekredskap i parken, för klättring och kurragömmalek. Jämnt utplacerade broar gör det lätt att röra sig över den långa bäcken. Denna erbjuder också en överskjutande hylla, dold för ögat, för fiskar att gömma sig under när hotfulla fåglar närmar sig.

Parkanläggningen har blivit en succé, ett nytt vardagsrum mitt i city. Den invigdes i maj 2013 och slitaget blev genast hårt till följd av lekande och flanerande norrköpingsbor. Parkförvaltningen tvingades att sätta upp stängsel för att skydda det nyplanterade, så det fick en chans att etablera sig. Den gångna sommaren har dock

varit mer stabil och parken har invaderats av nöjda norrköpingsbor.

Johanna Grander har, till sin egen glädje, sett familjer som tagit med sig leksaker och sedan slagit sig ner i flera timmar, med matsäck och läsning. Barnen har varit fullt sysselsatta.

Fritidsfiskarna har också fått nya jaktmarker i och med laxtrappan. I en fiskestuga intill trappan finns fiskekort att köpa.

Redan år 2002 togs en ny strategi fram för utvecklingen av sportfisket i Motala Ström och i industrilandskapet. Målet var en naturlig reproduktion av lax och öring inne i stan, vilket nu uppnåtts. En extra bonus blev att alla norrköpingsbor, på nära håll, nu kan beskåda vandrande och lekande ädelfisk.

Strömparken är samtidigt ett mycket romantiskt vandringsstråk med ljuvliga perennrabatter och, på våren, över tusen blomsterlökar. Tjugofyra perenner finns på

Flera broar över bäcken underlättar för besökarna. T.v. ses Motala Ström. De nyplanterade träden är Freemanlönнар. Foto: Göran Johnson.

växtlistan, plus ett antal yviga grässorter, ormbunkar och vattenväxter. Stjärnflocka, dagliljor, salvior, funkior, nepeta och nävor avlöser varandra ända fram till den senblommande kärleksörten och höstanemonen. Självklart finns det en mängd bänkar och snurrstolar där man kan vila och se på lekande barn, blomster och vattenytor med solglitter.

”Den kanske roligaste bilden från parken jag sett, som verkligen visar hur den kan användas på många sätt, är en hel årskurs elever som slagit sig ner i laxtrappan med dess ymniga vattenflöde i samband med en nollning”, säger Johanna Grander. Ytterligare en grupp som nyttjar Strömparken är elever från en närliggande skola, som saknar skolgård; de har fått sig en uteplats på rasterna i Strömparkens södra del, där de sitter på de gräsklädda gradängerna, läser läxor och umgås.

Det är förunderligt hur mycket Johanna Grander och Ulrica Heidesjö fått plats med i en park som är endast 225 meter lång och som mest 50 meter bred – för

norrköpingsbor i alla åldrar.

”Förut”, berättar Ulrica Heidesjö, ”var parkstråket vänt mot Motala Ström, nu är det vänt inåt, mot bäcken. Förr stupade parken brant ner mot strömmen. Vi fick schakta bort mängder av massor. Nu finns där en svag sluttning som ger nära kontakt både med Lekbäcken och strömmen.”

Hoppstenar av japansk typ leder över till en liten holme i dammen Foto: Göran Johnson.

Skadegörare på hästkastanjen

Pia Barklund

Två skadegörare orsakar fula fläckar på *Aesculus hippocastanum* hästkastanjen blad. Det handlar om mikrosvampen *Guignardia aesculi* och den lilla fjärilen kastanjemal *Camera-ria ohridella*. Bladen blir brunfläckiga och faller av i förtid. I båda fallen kan angreppen leda till att tillväxten hämmas, detta gäller speciellt unga träd. Angreppen liknar varandra och det kan vara svårt att skilja på de båda angriparna.

Kastanjebladbränna

Svampen, *Guignardia aesculi*, orsakar kastanjebladbränna (eller bladbränna) på hästkastanjen blad (Fig 1). Många andra arter inom släktet *Aesculus* angrips också däribland den rödblommiga hästkastanjen *Aesculus x carnea*.

Svampen beskrevs i Nordamerika för mer än 100 år sedan och överfördes senare till Europa. Sjukdomen har rapporterats från många europeiska länder med början

i England och Belgien år 1935 och därefter i Tjeckien och Bulgarien år 1954, Kroatien och Slovenien år 1956, Österrike år 1957, Västtyskland år 1961, Estland år 1973, Slovakien år 1976, Frankrike år 1991 och i Italien år 1993. Spridningen tyder på att sjukdomen bladbränna även funnits i andra länder, men att officiella rapporter saknats. Efter millenieskiftet kom rapporter från Ungern år 2000, Nederländerna år 2001, Portugal år 2003, Sverige år 2005,

Norge, Polen, Rumänien och Ryssland år 2006, Ukraina och Schweiz år 2009. Frågan är om de senare rapporterna är resultaten av ökade angrepp eller om det

Fig. 1. Hästkastanj med angrepp av *Guignardia aesculi*, 5 juli.
Foto Pia Barklund.

Fig. 2. Hästkastanjeblad med angrepp av *Guignardia aesculi*, de nekrotiska områdena har gul kant, 5 juli.
Foto Pia Barklund

rör sig om en mer aggressiv typ av svampen? Det kan även vara ett resultat av att hästkastanjer används alltmer i t.ex. alléer där almen försvunnit. I Sverige har kastanjebladbränna blivit vanligare under senare år särskilt i Skåne men också i området runt Mälardalen. Den troligtvis nordligas-

te förekomsten av bladbränna upptäcktes i Gästrikland redan år 2012.

Guignardia-svampen angriper bladen och bladskäften. Symptomen börjar ofta i bladkanterna. Nekrotiska, bruna oregelbundna fläckar, kantade med en gul rand, kan dyka upp redan i början av juli (Fig 2). Angreppen förvärras sedan fram till hösten och det kan innebära att bladen faller av i förtid.

Guignardia aesculi är en sporsäckssvamp (*Ascomycet*). I svampens livscykel ingår, förutom sexuella ascussporer, ickesexuella konidier i små svarta runda fruktkroppar i de angripna delarna på ännu levande blad. Dessa fruktkroppar (pyknider) har en vit por, genom vilken sporer pressas ut i en vit ringlande massa. Pykniderna kan ses med hjälp av lupp. Det är dessa sporer som ökar infektionen under sommaren. Under våren utvecklas klotformiga fruktkroppar (peritecier) på de under hösten nedfallna bladen. Från dessa sprids

innehållet ascosporer med vinden från bladen på marken till de unga bladen på trädet. Därmed startas årets infektion. Sporutvecklingen på våren gynnas av fuktig väderlek.

Genom att kratta ihop och elda upp de nedfallna bladen på hösten går det att begränsa angreppen för det kommande året.

Fig. 3. Skadebild på hästkastanj orsakad av *Cameraria ohridella*, milda skador. Foto Pia Barklund

Kastanjemal

Kastanjemalen, *Cameraria ohridella*, upptäcktes i Makedonien år 1984 och har sedan dess snabbt spridit sig genom Europa. Denna invasiva fjärilsart påträffades första gången i Sverige år 2003 på angripna hästkastanjeblad i Malmö. Därefter har malen observerats i Blekinge, Halland, Öland, Östergötland och på Gotland. I Uppsala observerades angrepp år 2009.

Fjärilen är en minerarmal vars larver äter ur innanmätet på bladen, mellan bladnerverna, så att *epidermis* finns kvar. På så vis uppkommer karakteristiska luftfyllda hålrum, blåsmisor (Fig. 3). När fjärilen är fullbildad och lösgör sig från

Fig 5. Kastanjemallarv vid en uppriven mina.
Foto: Åke Lindelöw

Fig. 4. Svåra skador på hästkastanj orsakad av *Cameraria ohridella*. Foto Åke Lindelöw.

bladet, kan de små vingarna sticka ut från bladytan.

De första symptomen kommer i juni. Kastanjemalen kan hinna med tre generationer på en sommar. Angreppen kan leda till att bladen täcks helt av minor och att hästkastanjerna lyser brunröda på sensommaren (Fig. 4). Bladen faller av i förtid.

På samma sätt som beskrivits ovan kan angreppen begränsas om bladen samlas ihop och bränns. Insamling av blad kan göras flera gånger under sommaren, på så sätt mildras angreppen på sensommaren. Kastanjemalen övervintrar som puppa i de nedfallna bladen.

Kastanjemalen skadar trädet allvarligare än vad *Guignardia*-svampen gör. Angrepp av de båda skadegörarna kan innebära att träden har nedsatt kondition och gör dem mottagligare för andra skadegörare, som i ett senare skede kan leda till att träden dör.

Handeln ökar spridningen

För att motverka spridning av båda dessa skadegörare är det lämpligt att flytta träden när de är avlövide. Det ska då inte

heller sitta några döda bladrester kvar på dem.

Det finns fler ...

Blödande hästkastanj, är en allvarlig bakteriesjukdom orsakad av bakterien *Pseudomonas syringae* pv. *aesculi*. som orsakat allvarliga skador på hästkastanj. Den upptäcktes år 2002 i Nederländerna och har sedan dess spritts till många länder i Europa. Sjukdomen sågs första gången i Skandinavien år 2010 i sydvästra Norge. Symptomen har också påträffats i Sverige. Sjukdomen gör att det, på hästkastanjens stam och grenar, utvecklas växande rostbruna nekrotiska fläckar, sår, som avger vätska. Träden kan helt eller delvis dö.

Mjöldagg på hästkastanj orsakad av *Erysiphe flexuosa* syn. *Uncinula flexuosa*. Svampen kommer från Nordamerika och har de senaste 15 åren blivit allmänt spridd i Europa. I Norge upptäcktes den år 2006 på blad med ett gråaktigt utseende och redan år 2010 var den allmän där. Mjöldagg-svampen finns också i Sverige.

Referenser:

Kiss L, Vajina L & Fischl G. 2004. Occurrence of *Erysiphe flexuosa* (syn. *Uncinula flexuosa*) on horse chestnut (*Aesculus hippocastanum*) in Hungary. Plant Pathol. 53:245.

Pastircakova K, Pastircak M, Celar F, and Hyeon-Dong S. 2009. *Guignardia aesculi* of *Aesculus*: new records from Europe and Asia. MYCOTAXON 10:287-296

Petersson M-L och Åkesson I. 2011. *Trädgårdens växtskydd.*

Natur& Kultur 352 sidor.

Talgø V, Spies Perminow JI, Sletten A, Brurberg MB, Herrero ML, Strømeng GM and Stensvand A. 2011. Diseases on horse chestnut in Norway. IUFRO 2011 WP 7.02.02 Global Change and Forest Diseases: New Threats, New Strategies. Poster.

Åkesson I. 2007 Skadegörare på hästkastanj (*Aesculus hippocastanum* L.). Växtinspektionen informerar, SJV.

Om författaren

Pia Barklund är docent i skogspatologi och verkar vid institutionen för Skoglig Mykologi och Patologi, SLU i Uppsala

Bland rododendron, storkar och herrgårdsparker i Estland.

Sten Ridderlöf

I mitten av juni reste en samling medlemmar i föreningen till Tallinn i Estland.

Färdledare var Daniel Daggfeldt och Sten Ridderlöf.

Slottsbesök

Efter ankomsten styrdes kossan mot Lahemaa nationalpark som ligger vid kanten av Finska viken. Detta kustområde, som är känt för sin vackra, variationsrika natur, utsågs en gång i tiden till Sovjets första nationalpark. Fyra halvöar sticker ut i Finska viken. Stora skogsområden har bevarats genom de militära avspärningar som fanns då Estland var en del av Sovjetunionen.

I Lahemaa finns fyra större

gårdar med imponerande huvudbyggnader av vilka Palmse, Sagadi och Vihula är restaurerade.

Palmse

Denna herrgård har 500-åriga anor. Den nuvarande barockbyggnaden anses vara Estlands vackraste. Arkitekturen initierades av Jacob Staël von Holstein i slutet av 1600-talet för familjen von der Pahlen vars släkt verkat där i över 200 år. På 1920-talet förstatligades egendomen.

Palmse var den första herrgården, som efter självständigheten, restaurerades med parker, trädgård och historiska byggnader.

Redan vid parkerings-

platsen gladdes vi åt ett storkpar som byggt ett meterhögt bo på en skorsten. Detta är sannolikt världens nordligaste reguljära häckningsplats för vit stork *Ciconia ciconia*.

Godsets trädgårdsmästare berättade om anläggningen, dess byggnader, park och vattenområden. Corpsde-logiet från år 1720, ombyggt på 1780-talet, är omgivet av ett 20-tal byggnader och centrum i egendomen. Husen, liksom den franska trädgården, vetter mot naturliga vattendrag av högt ornamentalt värde. Låga ligusterhäckar och åldriga lindalléer förbyts vid promenaden runt sjön mot förvuxna träd, somliga planterade andra vilda. Allt

Palmse huvudbyggnad, där familjen von der Pahlen residerade fram till dess att egendomen förstatligades på 1920-talet.

Palmse ligger vackert vid ett vattendrag med ett antal byggnader i direkt anslutning till vattnet som detta ekotempel. Huvudbyggnaden ses i bakgrunden.

skapar en stillsam miljö som förbinder den genuina omgivande naturen med den formella parken. Ett vackert kulturlandskap där vattnet med bryggor och sidobyggnader betyder mycket för upplevelsen.

Sagadi

Sagadi herrgård blev vårt nästa besöksmål. Dess historia påminner om Palmse. Här har flera släkter av den baltiska adeln verkat. Längst, drygt 230 år, har ätten von Fock innehaft egendomen.

Från den svenske generallöjtnanten Gideon von Fock år 1687 till den siste Ernst von Fock år 1919 då egendomen förstatligades.

Huvudbyggnaden i rokokostil uppfördes runt år 1750 men vid restaureringen på 1790-talet utformades den i en elegant, tidig klassicistisk stil. Anläggningen är unik för sin enhetlighet.

I slutet av sovjeteran rustades huvudbyggnaden men med bristfälligt material, övriga enheter ägnades föga

Växthuset på Sagadi innehåller färggranna soffor och en hel arsenal lerkrukor i olika storlek.

Upphöjda rabatter gör att växterna frodas på Sagadi.

uppmärksamhet. Idag sköts Sagadi som statens skogsförvaltningscentrum med herrgårds- och skogsmuseum, naturskola, hotell och restaurang.

När vi trädde in genom de tornförsedda grindstugorna bländades vi av de vitrappade låga flygelbyggnaderna med höga röda tegeltak. Tillsammans med den gammalrosa huvudbyggnaden utmärks den vidsträckta gårdsplanen av en sydlig atmosfär i sin ljusa elegans.

Även grönområdena har fått ett välbehövligt lyft, särskilt på sjösidan. Flerhundraåriga ekar, lindar och askar i den engelska parken med reminiscenser från den forna barockparken förenas med unga

tuktade tujor i strikta rader. Hundratals fruktträd av olika sorter har planterats. Strax väster om gården anlades på 1980-talet ett fem hektar stort arboretum med exotiska buskar och träd. Då formades också ett litet växthus med spännande innehåll.

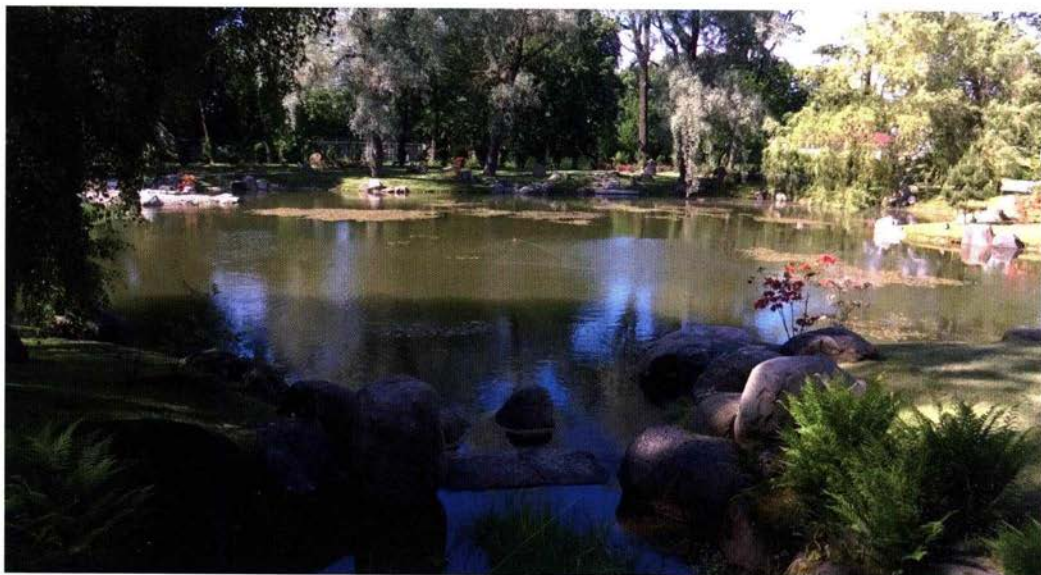
Japanska trädgården i Kadriorgparken

År 2011 fick Kadriorgparken ett fint tillskott i form av en japansk trädgård. Den utformades av den välkände landskapsarkitekten Masao Sone från Kyoto i Japan.

I nordöstra hörnet av trädgården är landskapet naturligt med höga träd och stora stenar vilket lämpar sig väl för en

japansk park. Under tidig vår blommar körsbärsträd och rododendron, iris samt azaleor och på sommaren prunkar nordostasiatiska lönnar. På hösten domineras växtligheten av bladverk i rött, gult och orange i kontrast till mörka idegranar och japanska tallars blågröna barr. Stenar spelar här en viktig roll. Det sägs att Masao Sone inspirerats av kullerstennarna i Tallinns gamla stad och dessas inflytande syns tydligt i trädgården. Det dominerade elementet är dock vattenspeglarna. Allt från vindlande bäckar med broar eller trampstenar till vidsträckta dammytor med stora stenblock och grovt grusande vikar.

Hittills har cirka 1200

En japansk trädgård ska innehålla sten, vatten, små broar och trampstenar. Denna fyller alla krav och är dessutom en oas i storstaden där lugn råder och tankar tilläts tumla runt i huvudet.

träd, 900 buskar och nära 100 000 perenner planterats. Trädgården ska vara färdig 2015 då även ett klassiskt tehus ska smyga sig ut i vattenbrynet. Trots närhet till trafikleder är stillheten påtaglig liksom det genomgående estetiska handlaget i varje detalj. Det är lätt att förstå att denna trädgård är mycket uppskattad.

Dagö

Resan mot färjeterminalen till Dagö/Hiiumaa gick på en slingrande väg genom små byar och ett ålderdomligt åker- och skogslandskap. Färjan tog oss till Dagö där vi möttes av vår guide, landskapsarkitekten Kristiina Hellström.

Hon lotsade oss till godset Suuremõisa, vägen dit går genom en lång ekallé, helt olik den mörka barrskog som följt oss på fastlandet.

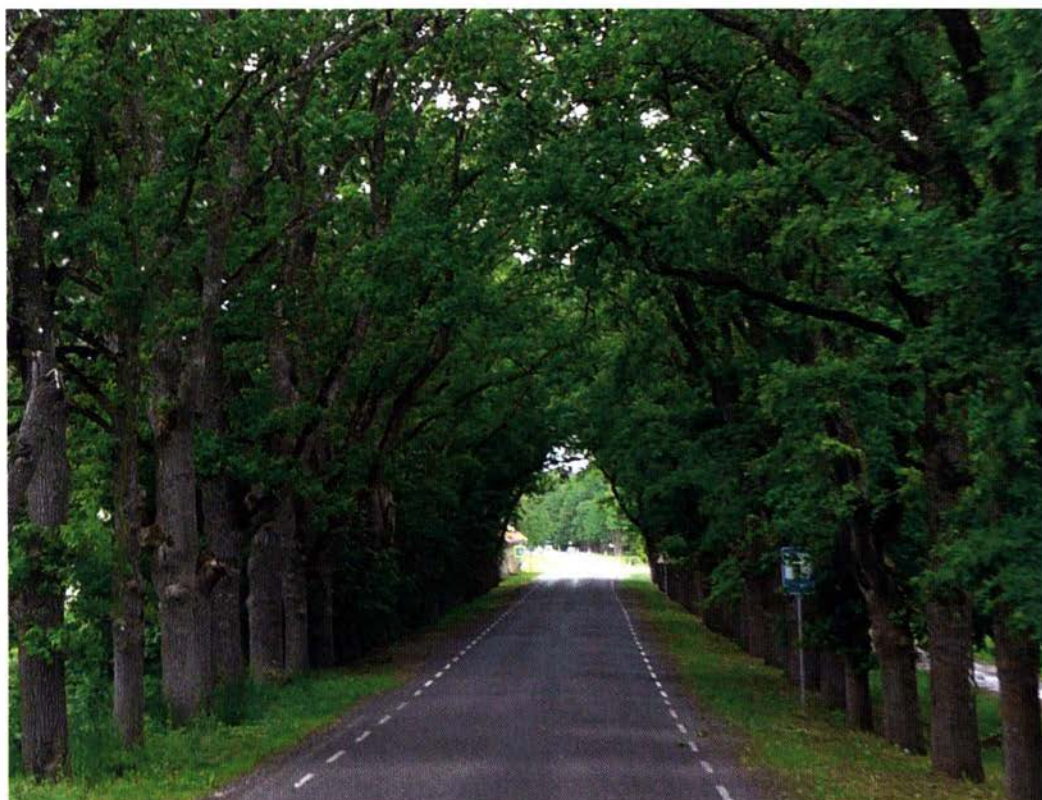
Suuremõisa/Grossenhof
Kristiina Hellström är utbildad på Alnarp. Hon har nyligen genomfört en historisk undersökning av parkens renoveringsprojekt och skötselplan.¹ Vi kunde inte få en mer initierad guidning.

Det är osäkert när godset grundades. Men år 1563 hamnade Dagö under svenska kronan och öns utskiftades till svensk aristokrati. På 1620-talet köpte Jakob Pontusson de la Gardie ön tillsammans med Haapsalu slott, stad

& län på fastlandet. Jakobs son ärvde Grossenhof, som det då hette, men miste det vid reduktionen år 1691. Från godsets räkenskaper vet man att det på 1630-talet fanns en köksträdgård där kål, gurka, rova, lök och persilja odlades. Några årtionden senare finns det dokumenterat att en fruktträdgård på ca 270 x 100 m fanns. Där odlades "wijbärs och Barbaritz buskar" samt "unga och gamla äppleträ 147 st, kirschbär 55 st, plommon trädh 6 st". Denna trädgård, omgiven av ett skyddande plank, överlevde det stora nordiska kriget och efterföljande decennier som statsägt gods i tsarrysland.

År 1755 fick grevinnan

Ekallén, *Quercus Robur*, på Suurenmöisa är imponerande. Den leder fram till huvudbyggnaden som uppfördes på 1770-talet.

Ebba Margaretha Stenbock, sondotter till de la Gardie, tillbaka godset. Hon genomförde en stor nybyggnation influerad av flera slott i Södermanland bl. a. Björksund och Tullgarn. Husen stod färdiga år 1772, sedan dess har inga större ändringar skett. Hon inrättade även en park med lövträd. De är nu omkring 180-200 år gamla och av ansevärda dimensioner. En alm har omkretsen 3,5 m.

Den tyska adelssläkten Ungern-Sternberg köpte godset när grevinnans

söner hamnade i ekonomiskt trångmål. Runt år 1830 anlades en landskapspark med lövträd och exoter som silver- och svartpoppel, hästkastanj samt syren, schersmin och fläder. I slutet på 1800-talet berikades trädsamlingen med barrträd som flera lärkarter, diverse ädelgranar, exotiska granar samt cembra- och weymouthtallar. En ovanlighet i Estland är en grupp med 110-åriga sitkagranar som växer här. Största omkretsen är uppmätt till 320 cm och höjden

till 36,5 m.

Med denna information i bagaget vandrade gruppen runt bland godsets historiska delar. Det mesta kunde med lätthet observeras medan annat var mindre påtagligt och hade inte kunnat förstås utan Kristiina Hellströms medverkan. Vi gick även en kort husesyn i huvudbyggnaden innan vi lämnade Suurenmöisa utmed en nära fem kilometer lång klibbalallé.

I rododendronskogen
Kaarel Voitk, sedan länge medlem i föreningen, lotsade oss till byn Ôngu på öns västkust för ett efterlängtat besök i hans och hustrun Malles egenhändigt planterade rododendronskog. Platsen är en del av Malle Voitks fars föräldrahem, vilket i generationer tillhört familjen, men som de tvangs lämna år 1944 för ett liv i Tyresö, Stockholm. Efter Estlands frigörelse år 1991 fick släkten tillbaka gården. Redan sommaren år 1993, överfördes en första låda rododendron från trädgården på Tyresö till Malle och Kaarel Voitks mark på Ôsel. De följande

åren har bilen och släpvagnen fyllts med mängder av rododendron som planterats på gården som fått namnet "Malles".

Under gemytlig samvaro berättade Malle Voitk om gården² och Kaarel Voitk redogjorde för sina erfarenheter av rododendronplantering i nästan ren sand. Han betonade särskilt mykorrhizas betydelse för växternas utveckling och välbefinnande i den magra jorden. Genom att fina svamptrådar tränger in i rötterna hjälper svampen växten att ta upp vatten samt närsalter och får i sin tur organiska föreningar från växten. Svam-

pen kan också ge växten antibiotika som försvarar den mot parasiter. Efter en intressant diskussion följde vi Kaarel Voitk runt i trädgården. Under ett paraply av 100-åriga tallar finns ett hav av manshöga rododendron planterade världsdelsvis. Även om huvudblomningen avslutats överväldigades vi av blomprakten. Förutom många ovanliga arter frapperades vi av alla de egna hybrider Kaarel Voitk under årens lopp framställt varav flera borde komma ut på marknaden. En som ligger nära hans hjärta är den snart registrerade kultivaren *Rhododendron* 'Malle'. Bus-

Kaarel Voitk visar en ny kultivar som fått namnet *Rhododendron* 'Malle'.

Rhododendron yuefengense i full blomning hos Kaarel Voitk på Dagô.

ken har ett kraftigt grenverk, är väldoftande och når cirka fyra meter i både höjd och bredd. Den är nu 25 år. Föräldrarna är de båda rosa, senblommande kultivarerna *R. 'Cadis'* och *R. 'Janet Blair'*.

Deltagarna fick därefter, för en närmast symbolisk summa, köpa plantor av det överskott av hybrider och rena arter som framställt trädgården. Nästan ingen kunde motstå denna frestelse.

Plantor till salu

Det finns många trädgårdsentusiaster som talar om en estnisk plantskola, Nurga Puukool, med ett brett sortiment av träd och buskar till rimliga priser. En plantskola vi besökte.

Intill plantskolan har ägaren ett välskött arboretum.

Anläggningen ligger drygt halvvägs från Tallinn till Haapsalu. Vi var dagens första kunder. En snabb blick över plantskolan inger förtroende och tyder på ordning och reda. Efter noggrant inventerande köpte jag två sydbo-

kar (*Nothofagus antarctica*), en nordamerikansk lärk och en aprikos framodlad i Lettland. Medlemmarna i gruppen var intresserade kunder, där bland annat hemlockar stod högt i kurs. Omdömena om arboretet är att planteringarna är spännande och intressanta.

Botaniska trädgården

Därefter styrdes kosan mot stadens tv-torn. Från översta våningen är utsikten vildunderlig. Närmast tornets fötter ligger den botaniska trädgården med gräns mot Pirita-ån, hamnarna och gamla staden samt Östersjöns vida vatten. Åt andra håll ses barrskog, tråkig förortsbebyggelse och vägar i mängd.

Med raska steg marscherade gruppen mot botaniska trädgårdens stora växthus. Utanför väntade en gammal bekant – botanisten Urmas Laansoo. Han är en botanisk allvetare och eftertraktad guide i trädgården samt

författare av flera böcker om olika växtsläkten.

Då tiden var begränsad rivstartade vår guide. Men vi hann inte många meter förrän ögonen föll på en raritet, nämligen den nära en meter höga busken *Caragana jubata*. Denna ärtväxtart har tidig vår vita eller vitrosa blommor men var nu överblommad. Därremot visade den prov på stickighet i linje med andra karaganer.

Urmas Laansoo visade oss sedan, i rask takt, kvarter för kvarter och nämnde särskilt intressanta arter och sorter. Numera har trädgården satsat på en magnoliasamling. Andra planteringar i grupp var trädgårdar för lianer, askar, lönnar, try och iris. Bland

Skogslönn, *Acer platanoides* L 'Paldiski'.

Denna exceptionellt smalbladiga lönn har en säregen form på bladen. Först funnen vid Paldiski 40 km väst om Tallin i Estland. På resan till Estland såg vi den i Tallins botaniska trädgård. Herbariearket t.h. förvaras i Bergianka trädgårdens Trädgårsherbarium.

Två svarta svanar
simmade runt
paviljongen
i svansjön i
Kadriorgparken.
Paviljongen
är omgiven av
tuktade lönnar.

Nedan ses
Lianträdgården i
Tallinns botaniska
trädgård, i
bakgrunden det
stora växthuset
där flera höga
tropiska träd är
planterade.

några minnesträd fanns
nyheter för oss bl.a. skogs-
lönnen *Acer platanoides* L
'Paldiski'.

Kadriorgparken

Tiden räckte inte för att

bese denna monumentala
anläggning. Vi promene-
rade därför runt den sym-
metriska Svansjön med sin
eleganta paviljong som är
en av de mest populära
platserna i parken. Själva

paviljongen är oåtkomlig
då den är byggd på en
rund stensatt ö omgiven
av tuktade lindar. I fonden
simmade två svarta svanar,
en art som härstammar
från Australien. Denna
pastorala scen fick bilda
avslutning på en innehåll-
rik kortvecka i mitten på
juni.

Källor

¹ Hellström, K., 2014, Suuremõis-
aparken. Historisk undersökning
av parkens renoveringsprojekt
och skötselplan, (sammanfatt-
ning på svenska till S. Ridderlöf,
2 sid.).

² Voitk (f. Hanslep), M., 2014, Om
gården Juhani i Öngu by på Dagö
(Hiiumaa), (Krönika 1999 med
tillägg juni 2014, 8 sid.).

Året som gått

2014 var det året då elden härjade utan förbarmande i Västmanland. Röken spred sig över Mellansverige, ja även längre. Vi som bor i brandens omedelbara närhet kände oro och försökte hjälpa till så gott det gick. Efter branden, som ännu inte är helt släckt, kommer forskarna att hämta goda kunskaper om vad som händer med marken och växtligheten. Det finns anledning att återkomma till det i Lustgården. De långa resorna år 2014 gick till Estland och östra USA, de korta till parker i vår närhet. Medlemmarna har haft goda tillfällen att studera den omvärld som aldrig gör oss besvikna.

År 2013 års stipendium ur Föreningen för Dendrologi och Parkvårds fond till minne av Sven A Hermelin

Tomas Zicha är akademi-trädgårdsmästare vid Uppsala linneanska trädgårdar, Botaniska trädgården. Efter hortonomutbildning på Alnarp, arbetar Tomas Zicha sedan år 2004 i Uppsala. Idag ansvarar han för vildfloreten.

Han är en lågmäld, energisk man, heltidsengagerad i sina uppgifter, entusiastisk och söker gärna nya lösningar för olika arbetsmetoder.

Tomas Zicha engagerade sig tidigt i förnyelsen, utformningen och innehållet i trädgården. Ett av resultaten är Prinsessan Estelles skandinaviska fjällparti i Botaniska trädgården, där Mats

Lindgren planerat den nyligen färdigställda delen. Stora stenblock, nedanför det Tropiska växthuset, bildar stomme för denna nya avdelning med skandinaviska fjällväxter.

För växternas etablering har Tomas tagit fram nya odlingsmetoder efter att ha haft omfattande kontakter med kollegor i in- och utland.

Botaniska trädgården har under Tomas Zichas tid berikats med ovanligt många vedartade växter, även arter som inte anses vara härdiga här, som han tagit med från sina resor till bl.a. Nya Zeeland. På Linnés Hammarby har han kurser i beskärning av fruktträd.

Lidingö i december 2013
Klaus Stritzke, Arkitekt
LAR och ordförande i Sven
Hermelin-kommittén

Tomas Zicha.

Markiehage och Högasten populära utflyktsmål i Skåne

Ett tjugotal medlemmar i föreningen samlades i maj på Markiehage i närheten av Anderslöv i Skåne.

Målet var att studera parken som har renoverats och utvecklats av ägarna Hack och Gunilla Stiernblad, ett arbete som pågått sedan mitten av 1950-talet. Till sin hjälp har de haft landskapsarkitekten Barbara Johnson. Hack Stiernblad kunde stolt peka på resultatet av många års arbete och planering. Barbara Johnson beskrev livligt hur det såg ut vid hennes första besök på Markiehage. Förvildat och snårigt runt det förtjusande slottet som ligger i en vacker bokskog med utsikt över Börringsjön. Därefter beskrev hon idéerna bakom parkens planering.

För att öppna runt slottet rensades vresosor och annat bort. Träd och sly höggs ner och utsikten över sjön blev fri. Fantastiska rhododendron skapar nu en bred svängd barriär på slutningen mellan parken och bokskogen. Bakom dem blommade ett nåsduksträd till vår för-

tjusning. Hack Stiernblad pekade också stolt ut de gulblommiga kastanjerna. Slutligen besökte vi familjens gravplats som ligger på den östra skogshöjden.

Vi var alla glada och

Ett japanskt körsbärsträd i full blom.

tacksamma för att vi fått besöka Markiehage, denna lilla pärla som inte är öppen för allmänheten.

Därefter åkte vi till Högasten som ligger med en vidunderlig utsikt över havet. Där fick vi beskåda Bodil och Bengt Lachmanns trädgårdsskapelse, som Bengt höll en intressant föreläsning om.

Makarna Lachmann har planterat och skapat trädgården sedan 1958. När de flyttade in var åkrarna runt den fyråriga gården upplöjda ända intill husen. Paret började röja och plantera och startade ett livs-

långt fritidsarbete. I deras sinnesvärld fanns vare sig trädgårds- eller landskapsarkitekter – värdefull hjälp från de yrkeskategorierna kom senare.

Under 56 år har de planterat ett stort antal träd och buskar samt en *Sequoiadendron giganteum* Wellingtonia.

De har även satt häckar, blommande buskar samt taxus och buxbom.

Med all denna plantering har de lockat in vinden i växtligheten och på så sätt fått Högasten hyfsat

vindskyddat. Dessutom har de skapat ett varmare mikroklimat. Eftersom sydliga vindar är sällsynta har havsutsikten kunnat behållas.

De deltagare som orkade följde sedan med till Bergsjöholm utanför Ystad där min man Lars Ahlström berättade om den parken.

text: Ebba Bernadotte
foto: Inger Strömberg

Hörningsholms och Tullgarns parker på försommaren

Bondes Hörningsholm
Utflykten till Hörningsholm inleddes med grevinnan Caroline Bondes exposé över Hörningsholms trädgårdshistoria från Johan Oxenstiernas dagar till nutid och framtid. Samtidigt provsmakades den hemmaproducerade och välsmakande äppelmusten.

Visningen började med att vi beundrade den imponerande hängboken som fungerar både som prydnad och koja framför slottet. Därefter fick vi höra om den omläggning och modernisering av rabatter som nyligen genomförts i

den gamla trädgården. Vid sidan av äppelträdgården och rabatterna har bl.a. blodbogar planterats som prydnad. Restaurering och bevarande av en beskuren promenadallé med blomsterinslag visades. Caroline Bonde berättade sedan om planerna på att återställa de gamla dammarna som ligger vid sidan om allén. En gång fungerade de både som fiskdammar och vattentillgångar.

Vi diskuterade också hur man i framtiden, med externa krafter, kan få ett så pass stort och krävande skötselområde att fung-

era tillfredsställande med hänsyn till kostnaderna.

Runt själva slottsområdet finns en del mycket gamla träd samt ett inslag av en modernare plantering av rhododenron. I hagmarkerna nedanför slottet står många mycket grova och gamla ekar och på ägorna finns även en fin bokskog som vi tyvärr inte hade tid att besöka.

Kungens Tullgarn

Så for vi vidare till Tullgarn, en intressant parkanläggning där gammalt och nytt blandats. Somliga delar är fortfarande under

Eriksbergs hängbok vaktar infarten till corps-de-logiet. Trädet används flitigt som koja av den yngre generationen Bonde.

upprustning och Walter Bauer bidrog tidigare till moderniseringar. Bakom slottet finns en liten hamnbassäng, varifrån Gustav V rodde ut i sin lilla eka för att få fiska i lugn och ro och kanske slippa hovet.

Nära slottet finns en blandning av gamla och yngre träd av olika slag. Stommen till allén är från Hårlemans tid. Längre från slottet finns en stjärnboské samt lövteater från hertig Adolf Fredriks tid, utfor-

En av Tullgarns biologiska kretsloppsdammar där avloppsvattnet renas i tio olika trappsteg.

Tullgarns högsta gran, för en jämförelse se den beundrande skaran vid trädets fot.

Nedan den japanska skärmtallens (*sciadopitys verticillata*) barr.

made med de buskar som då fanns tillhands. Löv-teatern användes förr bara för privata tillställningar men numera används den under sommaren av lokala kulturgrupper.

Den engelska parken påbörjades också under samme hertigs tid och fullföljdes av Sofia Albertina. Både Oscar II och sonen Gustav V med drottningar var engagerade i trädgårdens och parkens utformning. De ståtliga barrträden planterades under Gustav V:s tid.

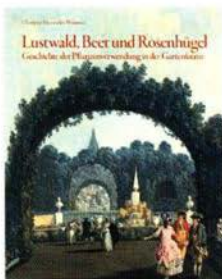
Vi beundrade fuchsior, stora thujor, idegranar, hemlock m.m. men framför allt den ovanliga japanska skärmtallen (*sciadopitys verticillata*).

På väg genom parken förbi små dammar och kanaler, till Tullgarnas kretsloppsdammar, passerade vi en hög, rund kulle med en lindhäck (boulebana?) och längre fram, en ovanligt ståtlig silverlind.

Tullgarns biologiska dammar från 1966, renar avloppsvatten från 150-200 hushåll per dag genom 10 olika trappsteg och är omgivna av enklare planteringar.

Besöket på Tullgarna var intressant under Christian Laines sakkunniga guidning.

Text och foto: Sigrid de Geer

Lustwald, Beet und Rosenhügel

Trädgårdshistorien beskrivs sedan länge huvudsakligen av konsthistoriker, där trädgårdens och parkens form och strukturer är huvudämnen. Ibland nämns växter eller växtlistor som material utan närmare tolkning. Fristående historiska beskrivningar av enstaka växtarter finns, men en ingående studie och sammanfattande beskrivning av trädgårdsväxter, deras historia, användning och betydelse i trädgårdskonsten under olika epoker saknas.

Clemens Wimmer har i ett omfattande arbete tagit sig an denna fråga och presenterar resultatet på mer än 400 sidor i sin nyaste avhandling: *Die Geschichte der Pflanzenverwendung in der Gartenkunst*, växternas historiska användning i trädgårdskonsten. Den är en uppföljning av hans för parkminnesvården betydande avhandling *Bäume und Sträucher in historischen Gärten*. Författaren har ständig tillgång till ett ofattbart bibliotek innehållande trädgårdslitteratur (över 56.000 band). Här har han funnit exempel på varje tidsepoks växtlistor, publicerade planteringsplaner (av honom i flera fall bearbetade och förtydligade), införsel av nya växter och sorter.

Studien gäller hela Europa. För Sverige är exemplen begränsade till Linné, A. Mollet och D. Müller.

Den grova indelningen följer de i trädgårdshistorien använda begreppen så som renässansen, barocken, landskapsparken, den stilblandade trädgården (eklekticism), den sen- och nyromantiska

trädgården och modernismens trädgård.

Varje tidsepok delas in i allmänna karakteristika, växtsortiment, trädgårdstyper, former för växternas användning, omfattande citat av historiska originalbeskrivningar och exempel.

Under rubriken allmänna karakteristika finns rubriker som epokens förhållande till natur och konst, formbeskrivningens betydelse, färgkombinationer.

Under växternas användning hittar man en mängd planteringsplaner och växtförteckningar, men även beskrivningar av gräsyornas användning.

Avhandlingen är på tyska. Men de talrika illustrationerna och listorna ger även den engelsktalande god hjälp vid arbetet med tolkningen av de historiska dokumenten. Liksom Wimmers tidigare, välkända (slutsålda) böcker är hans senaste arbete en mycket värdefull referens för parkminnesvården.

Klaus Stritzke

Lustwald, Beet und Rosenhügel:

Die Geschichte der Pflanzenverwendung in der Gartenkunst
ISBN-10: 3897397498
VDG Verlag, Weimar

Styrelseberättelse för år 2013

ÅRSMÖTE

Föreningens 93:e årsmöte hölls på Kungl. Myntkabinettet, Stockholm och ett 30-tal medlemmar och gäster var närvarande. Arvid Sanmark höll en parentation över hedersmedlemmen Göran Lundeberg. En kort tid före årsmötet avled även hedersmedlemmen Carl-Ludvig Kiellander. De bortgångna medlemmarna hedrades med en tyst minut.

Styrelseberättelsen och årsredovisningen för 2012 lästes upp och godkändes. Revisionsberättelsen lästes upp och godkändes och styrelsen beviljades ansvarsfrihet för 2012 års förvaltning.

Till föreningens ordförande omvaldes Sigrid de Geer för ett år. Till ledamöter i styrelsen omvaldes Daniel Daggfeldt, Börje Drakenberg och Christian Laine samt nyvaldes Christer Wagenius, samtliga för perioden 2013-2015. Kvarstående ledamöter är Pia Barklund, Gunilla Berg, Katarina Curman, Eva Hernbäck, Lars-Erik Kers, Stefan Mattson, Barbro Ridderlöf, Mårten Seger-

berg, Henrik Sjöman och Klaus Stritzke.

Till revisorer omvaldes Ingegerd Lind och Claes Nordmark samt Karin Brisman till revisorssuppleant. Till valberedning på ett år omvaldes Eva Jäderberg, sammankallande, och nyvaldes Sten Ridderlöf. För sitt långa engagemang och sina förtjänstfulla insatser i styrelsen avtackades Sten Ridderlöf. Efter årsmötet berättade årets Hermelinstipendiat Tomas Lagerström om sitt arbete med E-plantor.

VERKSAMHET

Styrelsen har haft åtta protokollförda möten under året. Föreningens verksamhet har bestått av en resa till Holland och Belgien, vårbesök på Sireköpinge och Axelvolds Säterier, eksafari i stockholmstrakten, utflykt till Norsborg, Sturehof och Taxinge, landskapsresa till Umeå och Skellefteå, promenad i Ystad med omgivningar, besök i Drottningholms slottspark med kungaparet, temadag om stadsparker, utgivning av Lustgården, framarbetande av ny

logotype samt planering av resor och program inför 2014.

EKONOMI

2013 års resultat av föreningens verksamhet och aktie- och fondplaceringar visar på -8 547 kr. Föreningen gör ett underskott på -38 278 kr och p.g.a. sämre avkastning på fonder och aktier har föreningen ett resultat på placeringar med 29 731 kr.

Justeringar för räkenskapsåret 2012 har skett efter att föregående årsredovisning fastställdes. Detta innebär att om kostnaderna varit rätt periodiserade hade 2013 års rörelseresultat varit positivt istället (-38 278 kr + 82 247 kr = 43 969 kr).

Utgivningen av Lustgården kunde tryggas bl.a. genom bidrag från Kungliga Patriotiska Sällskapet.

I föreningens resor och utflykter har det under året varit mellan 9 och 50 deltagare. I några av arrangemangen har även andra än föreningens medlemmar deltagit.

STYRELSENS TACK

Styrelsen vill framföra sitt varma tack till alla som genom insatser av olika slag bidragit till att främja föreningens verksamhet och utveckling och hoppas på ett fortsatt stöd av föreningens medlemmar i framtiden.

Stockholm i mars 2014

Sigrid de Geer, ordförande	Christian Laine
Pia Barklund	Stefan Mattson
Gunilla Berg	Barbro Ridderlöf
Katarina Curman	Mårten Segerberg
Daniel Daggfeldt	Henrik Sjöman
Börje Drakenberg	Klaus Stritzke
Eva Hernbäck	Christer Wagenius
Lars Erik Kers	

Medlemmar

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hedersmedlemmar	10	9	11	11	11	9
Årsbetalande medlemmar	341	355	370	274	* 266	221
Familjemedlemmar	80	70	72	46	50	39
Ständiga medlemmar	128	132	129	144	** 112	124
Ständiga familjemedlemmar					21	21
Studerande medlemmar	16	18	11	10	4	8
Utbytesmedlemmar	10	10	11	11	11	11
Summa	585	595	604	496	475	433

* Här ingår, förutom de vanliga årsbetalande medlemmarna även de bibliotek och andra organisationer som betalar en årsgift.

** Här ingår även en del organisaitoner eller företag som är ständiga medlemmar.

Genomförda studieresor, exkursioner och andra programpunkter:

8-15 april Resa till Holland och Belgien. Ansvariga: Sigrid de Geer och Eva Hernbäck. (se Lustgården ss 79-84).

4 maj. Besök på Sireköpinge och Axelvolds säterier. Ansvarig: Kristina Heuman.

1 juni. Eksafari i Stockholmstrakten. Ansvariga: Eva Hernbäck och Daniel Daggfeldt (se Lustgården ss 23-32).

17 augusti. Parker och kungagravar, bokar och kakslott. Ansvariga: Christian Laine och Katarina Curman (se Lustgården ss 90-91).

30 augusti - 1 sept. Landskapsresa till Umeå och Skellefteå. Ansvariga: Sigrid de Geer och Johnny Schimmel (se Lustgården ss 90-91).

14 september. Promenad i Ystad med omgivning. Ansvarig: Olof Bengtsson.

20 september. Besök i Drottningholms slottspark med Kungaparet. Ansvariga: Sigrid de Geer och Christian Laine (se Lustgården s 88 och ss 63-70).

23 november. Årets tema – Historiska och aktuella perspektiv på stadsparker. Ansvariga: Gunilla Berg och Daniel Daggfeldt.

LUSTGÅRDEN

ges årligen ut av Föreningen för Dendrologi och Parkvård.
Skriften vänder sig till en kvalificerad och engagerad
krets av personer med intresse för träd och
parker. Författarna är botanister,
landskapsarkitekter och
andra specialister.

Malus domestica
en art i familjen rosväxter

Äpple
Astrakan

Ett sommaräpple med mjukt och sött fruktkött. Namnet
kommer från staden Astrakan, men det är oklart om sorten
verkligen kommer därifrån.

Illustrationen är gjord av Margaretha Bååth och finns tillgänglig
som grafik hos henne på e-post baaath@yahoo.se